CİLT: 20 MART 1973 SAYI: 234

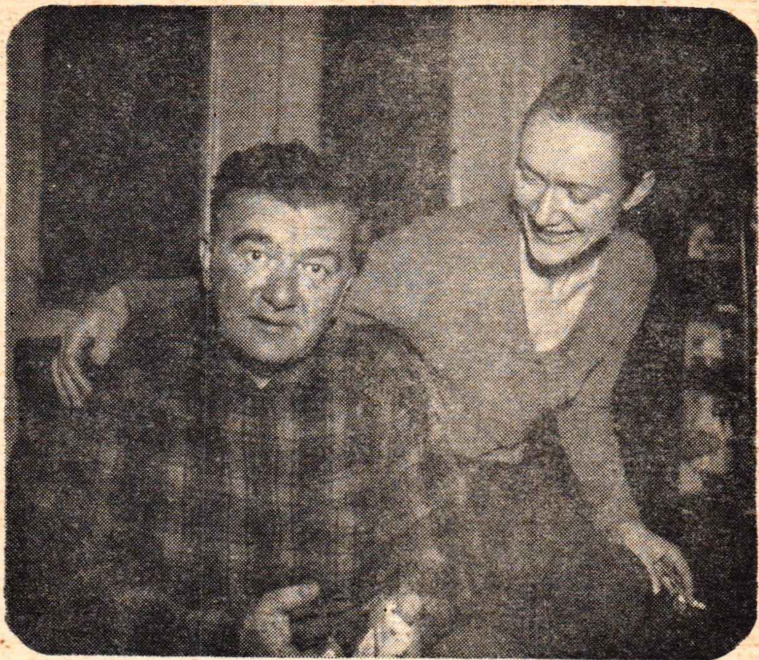
yeni ufuklar

(1908 - 1973)

SABAHATTİN EYUBOĞLU
ÖZEL SAYISI

Sabahattin Eyuboğlu, eşi ünlü
piyanist Magdi Rufer ile.

HÜLYA GENÇ

YIL: 1973 YENİ SAYI: 234

UFUKLAR

AYLIK SANAT, DÜŞÜNCE DERGİSİ

Kurucusu :

ORHAN BURİAN

20 Eylül '05
Koral

MERHABA!

V. Günyol

Ölüm, kaçınılmaz bir tabiat yasasıdır, kabul. Ama bunca güzelliklerle dolu bir dünyada, tadına doyulmaz hazları, sevinçleri, esenlikleri bir bir tattıktan sonra günün birinde, her şeyi arkada bırakıp çekip gitmek gibi bir saçmalık, hem de saçmalığın saçmalığı yok mu işin içinde? Dört yıl önce, Avrupa'da bir trafik kazasında ölen eniştem Dr. Cemil Cemiloğlu'nun, hastalarının başı ucunda, kanını, *gerçek* kanını seve seve verip hayatlarını kurtarmaya çalıştığı sayısız köylü kadınlarının başı ucunda sabahlayan, sorumluluk duygusunun en yücesine varmış bir insanın kaybı karşısında, bir gece gözü uyku tutmayan, sabahlara kadar tedirginlikler içinde kıvranan S. Eyuboğlu'nun bana yazdığı bir mektup, göreceğiniz gibi, onun, bütün saçmalığına rağmen, yine de yaşanmaya değer bir yanı olan hayatın, insanların mutluluğu doğrultusunda çabalar sarfetmeyi, edebilmeyi haklı bulan düşüncesini yansıtıyor.

Sonu ölümle biten, yani bedence yokluğa varan, hele S. Eyuboğlu gibi eşi bulunmaz bir insanın, bir kültür hazinesinin, öbür dünya masallarına karnı tok bir

bilge kişinin, yaşam üstüne düşündüklerini açıklaması bakımından büyük önem taşıyor bu mektup.

Bu sayıyı Sabahattin'in yüce anısına ayıracağımı *Yeni Ufuklar*'da iki satırla bildirmem üzerine, onu gören görmeyen, çevresinde yaşayan yaşamayan, sıcak dostluğunun cömert çeşmesinden içen içmeyen, onu kitaplarından, yalnız yazılarından, çevirilerinden tanıyan dostları, öğrencileri, gönüllerinin en derinlerinden kopan cömert bir istekle bu çağrıya karşılık verdiler. Bütün bu yazıların hepsini, ne yazık ki, koca bir kitap kalınlığını bulan bu sayıya koyamıyorum. Onları sonraki sayılarda yayınlayacağım. *Yeni Ufuklar*'a yollanan yazılardan başka, gazete ve dergilerde çıkan yazıların ancak bir bölüğünü alabiliyorum. İleride, Eyuboğlu'nun girişimiyle çok önceleri hazırlanan ve güzelin güzeli bir imece ürünü olan *TONGUÇ'A KİTAP* gibi bir *kitap* hazırlayacağız onun anısına, yine elbirliği ile.

Sabahattin'e sağlığında bir özel sayı hazırlamayı düşünürdüm de, ölümü ona hiç yakıştırmadığım için, ardından böyle bir işe girişeceğim aklımın kenarından bile geçmezdi. Ölümü, şu son birkaç yıl içinde daha bir yakından, daha bir yalansız dolansız düşünür olduğum için, ondan önce gideceğimi tasarlıyor ve «Ben ölürsem, Sabahattin arkamdan kim bilir ne güzel bir yazı yazar» diye sıcak bir avuntuya kaptırıyordum kendimi. Oysa, Sabahattin öldü ve ben, kalemi kırılasıca ben, onun anısına, bir *merhaba,* sadece bir *merhaba* niteliğinde olan bu sayıyı sunabiliyorum siz kültür, siz sanat, siz düşünce dostlarına; Anadolu'yu geçmişi geleceği ile, varı yoğu, gizli zenginlikleri, açıktaki yoksulluklarıyla seven, Türkiye'nin içten - hele içten - ve dıştan sömürülmesine karşı koyan, koymaya çalışan, karşı koymaya kellesini koyan siz güzel insanlara.

Dört beş yıl öncesinin bir yılbaşı gecesinde, çok sevdiği ve saydığı eşi büyük piyanist Magdi, canımız ciğerimiz Azra ile birkaç yakın dostun bulunduğu kendi halinde bir toplantıda, cömert yüreğinin tâ derinlerinden kopan, belki birçok dostuna söylediği, söylemeden edemediği, edemeyeceği, isimsiz bir Türk ozanının ağzından bana ithaf ettiği şu güzelim iki dizeyi, yaşadığım sürece yüreğimde taşıyacağım, bugüne kadar her anışta yürek çarpıntılarıyla andığım iki dizeyi, ona geri vermeden - vermek ne haddime - onun için tekrarlıyorum:

Bu dünyayı seninle sevmişim ben
Benim sensiz bu dünya nemdir ey dost.

o

Canım, Vedadım;

Bu olamaz, bu düşünülemez ölümden sonra, dünyayı saçma bulanların düşüncesini kolay kolay saçma bulamıyacağım artık. Camus'ye bu bakımdan hak verdiren ölümü bile bu kadar sarsmamıştı beni. Cemil'i ilk görüşümde sevdiğim, görüşmeden yakınım, yoldaşım, insanım saydığım için mi yalnız? Hayır. Aya gidenlerin rahatça döndükleri bir sırada, yaşamaya, yaşatmaya dürüstçe hazırlanan, dağarcığını doldurup dönmesi beklenen soylu bir insanın yok yere, bir anda yok oluvermesi, seninle birlikte başkaldırdığımız haksızlıklardan daha haksız geldi bana.

Oysa, ölümü olağan bulmaya bir hayli alıştırmıştım kendimi. Ölümden daha kötü şeyleri güzel görmeğe çalıştığım bile oluyordu. Doğaya hak veriyordum bizleri öldürmek zorunda kalacağı için.

Ama, tuhaf işte, Doktor Cemil'in ölümünü olağan sayamıyorum bir türlü. Bu ölüm Doğa'yı saçma buldurtacak nerdeyse bana. Ömer Hayyam'ı çevirirken bugün-

kü kadar hak verdiğim olmamıştı ona. Yanlış mı yuf demesi Cemil'i böylesine insafsızca, budalaca öldürüveren dünyaya?

Çevremdeki bütün insan taslakları çoktan derin uykularda şimdi. Onları ister istemez koruyan bekçinin düdük sesleri geliyor zaman zaman. Önümdeki pencereden bir kedi anlamsız, daha doğrusu çok kötü anlamlı, zâlim bakışlarla süzüyor beni. Vedadım da şu anda uyanmış düşünüyordur belki. Ne diyebilirdim ona yan yana olsak? Şimdilik susardık diyorum. Bu arada türlü hayaller kurup günaha da giriyorum. Al sana bir tanesi: Telefon çalıyor! Paris! Bir dost diyor ki, ölen doktor Cemil değil, Cemal! Hemen Vedat'a müjde et! Ne sevinçle telefon ederdim sana düşün, Cemal'e ağlayanları hiçe sayaraktan! Var, var, Vedat kardeş, bir saçmalık var dünyamızda. Yine de, iyi geceler diyorum Cemil kardeşe penceredeki kedinin esrarlı gözlerine bakarak; Cemil kardeş de, inanır mısın, gülümsüyor bana.

Vedadım, diyebilirsen de ki kendine: Cemil sadece erken öldü; bencillik etti; bizlerden sonra gelen sırasını beklemedi. Cemil'e ağlayanları canımla kucaklarım.

Sabah.

ALIŞVERİŞ

Sabahattin Eyuboğlu

Gül verir yonca alırız
Bülbül verir serçe alırız
Edebiyat verir yalın söz alırız
Şarkı verir türkü alırız
Tek ses verir çok ses alırız
Halı verir kilim alırız
Kara tahta verir hayat alırız
Diploma verir değer alırız
Lisan verir dil alırız
Tesbih verir pergel alırız
Hacıyağı verir zeytinyağı alırız
Meta verir fizik alırız
Turan verir memleket alırız
Hemşeri verir yurttaş alırız
Salon verir sokak alırız
Hazırlop verir alınteri alırız
Cânan verir dost alırız
Gözyaşı verir ümit alırız.

(Yaprak dergisi, sayı: 1, 1 Ocak 1949)

GÜR BİR PINAR KURUDU!

Ferit Celâl Güven

Ölüm, insanoğlunun değiştirilemeyen alın yazısıdır. Gün olur gözlerini bu dünyanın ışıklarına, maviliklerine, güzelliklerine, çilelerine kapar, bilinmeyen bir evrene çekip gidersin. Ya geride bıraktığın sevgililer, dostlar nasıl dayanırlar bu sonsuz ayrılığın, yüreklerine çöken agılarına, acılarına?

Sabahattin Eyuboğlu da bu dünyadan elini çekip gitti. Arkasında bıraktığı dostları, şimdi bu sonsuz ayrılığın sancısı içinde ezgin oğunup duruyorlar. Katı yürekliler böylesi bir yıkımın, değer bilir insan yüreklerinde ne denli onmaz yaralar açtığını bilemezler.

O, yeni bir çağ dönemine girme çabasında olan Türk ulusunun düşünce, sanat alanına bir prizma gibi renk renk ışıklar yansıtan önemli bir düşünür, renkli, usta bir yazardı.

Yağmursuz geçen yıllar, insanları kıtlık, açlık, susuzluk korkusuna nasıl düşürürse, sanat, bilgi alanlarında rahmet niteliğinde olanlar da, dünyamızdan göçüp gittiler mi, aydınları alır bir tasa; susuzluktan katılaşmış, çatlamış topraklara dönme korkusuna uğrarlar.

Hiç gözümün önünden gitmez... Bir apartmanın alt katında bir evceğizi vardı. Bu evin duvarları, yerleri, sedirleri Anadolu kadınının ince zevkinden, göz nurundan oluşmuş kilimler, heybeler, el işleriyle bezeliydi. O, bu dekorun sıcak, gösterişsiz havası içinde yeni yeni ürünler vermeye çalışırdı. Severdi bu toprağın nesi var nesi yoksa, derinliğine tutkundu yurdunun insanlarına, tüm

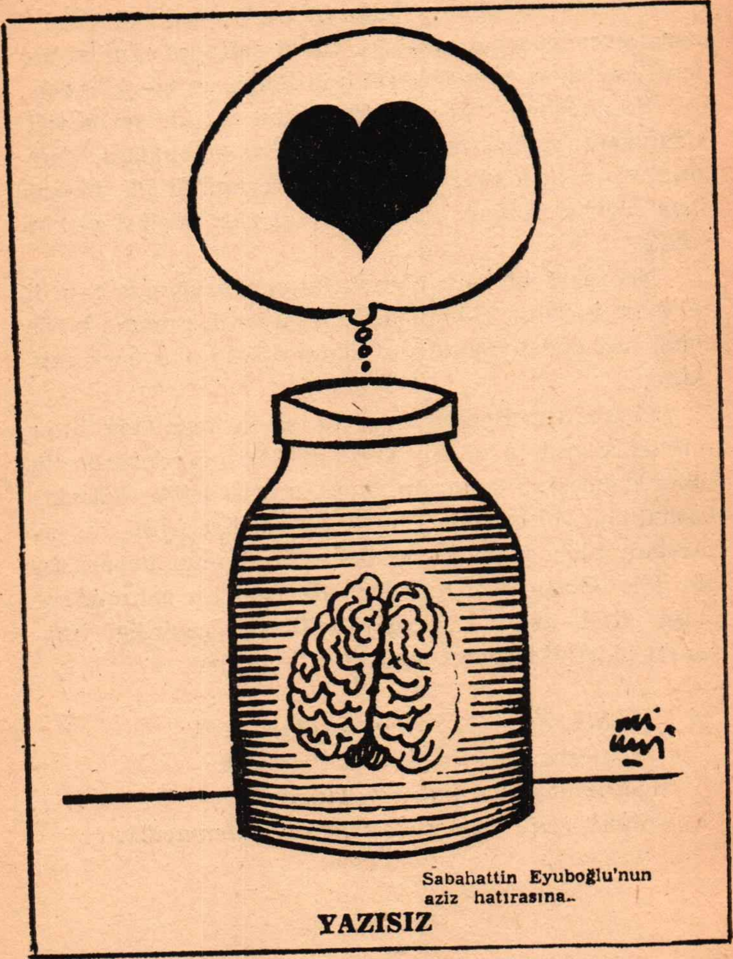
insanlığa. Bu sevgi gücüyle kafası, yüreği işler, elinden kalemi düşmezdi.

O, meyvesi olunca dallarını aşağı eğen bol yemişli ağaçlarcasına sanat, düşünce yüklü dallarını eğmişti bizlere. İsterdi ki, kimsenin eli boş dönmesin bu şölenden.. Sevgilerinde cömertti. Yalnız hiç mi hiç sevmediği, tiksindiği; yolları ikiyüzlülüklere, yalancılıklara, gammazlıklara açık olan politika alışverişçiliği idi. Doğruluğa, iyiliğe vurgun olanlar sevemezler böylesi çirkinlikleri.

Ne yazık ki, onu olgunluğunun doruğunda yitirdi bu yurt, bu ulus. Gür pınar kuruyuverdi. Bundan böyle onun inci dizisi yapıtlarını dönüp dönüp okuyarak avunacağız.

Sabahattin Eyuboğlu sayfa sayfa yazmakla biter mi? Ama insanın içi bir kez sevdiklerinin, değerlilerin ölüm acılarıyla tıkandı mı, duygularının üstüne öylesine karanlıklar, bitkinlikler çöker ki, ne diyeceğini, ne yazacağını bilemez olur. Bundan ötürü onun uygar, özgür niteliklerini yansıtmadan çok uzak şu satırcıkları, onun güzel, akıcı Türkçesiyle dilimize çevirdiği Hayyam'ın dörtlüklerinden biriyle bitireceğim.

Öldük, dünyayı şaşkın bırakıp gittik;
Yüzlerce incimiz kaldı delinmedik.
Sersemliği yüzünden bilgisizlerin
Renk renk düşünceler; kaldı söylenmedik.

(Cumhuriyet 21 Ocak 1973)

HANGİ ÖLÜM O'NUNKİNDEN DAHA ACI!

Hıfzı Veldet Velidedeoğlu

Bir süredir, daha doğrusu, bizleri bu yanda bırakıp gittiğinden beri, her gün Sabahattin Eyuboğlu ile başbaşayım. Yalnız başbaşa değil, gönül gönüle, iç içeyim. Ruhuyle «sarmaş dolaş»ım. Kopamıyorum ondan. Bugüne değin okumuş olduğum yazılarını yeniden okuyorum; okumadıklarımı da, gücümce, tamamlamağa çalışıyorum. Ne mümkün! Mesafe o kadar açılmış ki! Fakat ben onun sevgi, dostluk ve insanlık dolu aydın ruhunun dünyasında yaşıyorum. Yalnız özyazılarında (teliflerinde) değil, çevirilerinde de buluyorum bu dünyayı. Çünkü, onlara da çok şey katmış kendinden. Her yabancı yazarı çevirirken onun ruh yapısına katılmış, dünyasında yaşamış; kısacası, onunla kaynaşmış, - çok severek kullandığı bir deyimle - «sarmaş dolaş» olarak bütünleşmiş ve sonra onun ağzından ve kimi zaman yüzlerce yılın ötesinden Türkçe konuşmuş; onları sanki Türkçe düşünen, Türkçe yazan edebiyatçı, ozan, düşünür kimliğine sokmuş. Montaigne çevirisinde öyle; Rousseau'da öyle; Flaubert'de, hattâ Hayyam'da öyle.

o

Montaigne, «Dostluğun kolları birbirimizi dünyanın bir ucundan bir ucuna kucaklayabilecek kadar uzundur» diyor (Denemeler, Eyuboğlu çevirisi, 5. bası, s. 53). Kendisinden yaklaşık olarak 400 yıl önce öte dünyaya gitmiş olan Montaigne'in bu yürek hoplatacak kadar güzel tümcesini Eyuboğlu, biraz değiştirerek: «Dostluğun kolları birbirimizi bu dünyadan öte dünyaya kucaklayabilecek kadar uzundur» diye de çevirebilirdi; çünkü o,

Montaigne'i, sanki bu çağın, kendi çağının insanı ve kendisinin yakın dostu gibi görmüş, anlamış, sevmiş ve bu dostluğun sıcak havası içinde - Türkçe - konuşturmuş. Bu dünyadan öte dünyaya dostluk ve düşünce bağlantısı kurulmadan sağlanamazdı bu başarı. Bütün uygar çağlarda Anadolu'da yaşamış tüm insanlarla bizler arasında da kurmağa çalışır bu mutlu bağlantıyı.

Her iki âlem arasındaki dostluk ilişkisini Eyuboğlu ile Yunus Emre arasında da görmüyor muyuz? Yunus'un dünyasında yaşanmadan, onunla «haşır neşir» olmadan yazılabilir miydi Eyuboğlu'nun «Yunus Emre'ye Selâm»ı? Bu bir çeviri değil, özyazı. Yunus'un insan sevgisi, Tanrı sevgisi, tevekkül ve isyanları, Yunus'un benliğine katılmadan böylesine güzel, böylesine canlı, böylesine sıcak ve böylesine ruha yakın yansıtılabilir miydi, o pırıl pırıl, kısacık tümcelerle? Türk halk şiirinin en yüce, en derin, en ölümsüz örneklerini vermiş olan Yunus Emre'yi anlatırken, Eyuboğlu da o çok sevdiği, taparcasına sevdiği «o canım» Türkçenin en güzel düz yazı örneklerini vermemiş midir?

«Selâm olsun sevgiyi, insanlığı yücelten, tanrılaştıran, Tanrıyı gönüllere, insanlığa, sevgiye indiren Yunus Emre'ye.»

«Şairler şairi, insanlar insanı, garipler garibi, dostlar dostu, Türkmen Kocası Yunus Emre'ye 1966 yılı Türkiyesinden selâm olsun!»

«Ne mutlu inandığını Yunus gibi söyleyene, sevdiğini Yunus gibi sevene, kendi çağının karanlıkları içinden bütün çağların aydınlığını bulana.»

«Yunus halkımızdan yana, halkımız Yunus'tan yana olduysa bunun nedeni gerçek şiir ve gerçek insanlığın birbirinden ayrılmaz oluşudur. Yunus haktan yana oluşla halktan yana oluşun bir araya gelmesidir.»

«Yunus... bütün dinlerin ötesinde, camilerin, kiliselerin dışında, hele softaların, yobazların düpedüz karşısında... bir inancın adamıdır. Bu inancın tek kuralı, yasası, dogması sevgidir; en geniş, en sınırsız, en insanca anlamıyle sevgi. Dinini, Tanrısını sordunuz mu Yunus'a, aşk der ve dost der size, başka şey de söylemez.» (Yunus Emre'ye Selâm, s. 5, 6, 11, 24, 29).

Türkçemizin bir iksir gibi gönül içine süzülüveren erişilmez örnekleridir bunlar. O, Yunus Emre'yi tertemiz Türkçesi için de sever: «Yunus Emre bu milletin, Anadolu halkının hem gerçeğini, hem ülküsünü kendi çağının en atılgan, en savaşkan diliyle söylemiştir» der (s. 36). Eyuboğlu, Türkçe sevgisini ve Türk diline tutkusunu, yalnız Yunus'u anlatırken değil, öbür yapıtlarında da dile getirir. Mavi ve Kara (s. 75) da olduğu gibi, öteki yazılarının birçok yerinde «Canım Türkçemiz» deyimini kullanır hep. Siz hangi «Türkçü»de gördünüz bunu!

o

Eyuboğlu, Yunus'u, asıl insan sevgisiyle dolu olan ruhu için sever. Onda: «İnsanı insanla barıştırmak, insanı insan etmek, gerçekten kendini bilmek ve başkalarından ayırmamak» ruh ve düşüncesini bulur ve «Hümanizmanın özü de budur işte; hümanistlerin özlemi de insanın bütün insanlığı kendinde bulması, bir insanın insanlarla, bütün insanlıkla kaynaşması, halleşmesi değil mi?» der (s. 33).

Dostluğa da çok bağlıdır Sabahattin: «Halkımız nasıl aramış dostu, neler koymuş dost sözünün içine. Yerde, gökte dost peşine düşmüş, (candan içerî) ne bulduysak dosta vermişiz» der. Sonra düş kırıklığından yakınır: «Ama gerçek dostu bulabilmiş miyiz? Hep dost demiş sarılmış ve günün birinde apışıp kalmışız... Görme-

diğimiz yahut görüp de görmezlikten geldiğimiz bir çatlak açıldıkça açılıyor, bir de bakıyoruz ki, günün birinde dost bir kıyıda, biz bir kıyıda» der.

Beethoven ile Goethe arasında başlamış olan dostlukta da bu böyle olmadı mı? Biri müzik, öbürü edebiyat dehâsı olan bu iki büyük sanatçının - birlikte yaptıkları bir gezi sırasında rastladıkları saray arabasına Goethe'nin büyük bir saygıyla selâm vermesi ve Beethoven'in şapkasını bile çıkarmadan yürüyüp gitmesi yüzünden - soğukluk girmedi mi aralarına? Ve Beethoven: «İnsanlar arasında iyilik ve sevgiden başka hiç bir üstünlük kabul etmiyorum. Sevgi ve karakterin olmadığı yerde ne büyük insan, ne büyük sanatçı, ne de büyük savaş adamı vardır. Bütün sorun büyük gözükmekte değil, gerçekten büyük olmaktadır» demedi mi? Napolyon'un gerçek kimliğini anlayınca, ona armağan etmiş olduğu senfoniden vazgeçip bunun adını «Üçüncü Senfoni» koymadı mı? Beethoven üzerine sayısız eser yazıldı. Ben bunlardan ancak birkaçını okuma fırsatını bulabildim (1). Bu sanatçı gerçi hırçın, ama kişisel davranışlarında alçakgönüllü, şefkatli, kamusal yaşamında ise hiç baş eğmeyen bir dev. Bütün gerçek sanatçılar gibi. Eyuboğlu da böyleydi. İnsancı (hümanist), halksever olması yüzünden kahırlara uğradı, fakat baş eğmedi. Şikâyet de etmedi hiç. İçindeki engin insan sevgisiyle, bütün olan biteni olağan saydı, hattâ hoş gördü. Çünkü seviyordu insanları, dost biliyordu onları, o engin gönlüyle. «Dostu olmayanın nesi olur dünyada? Hangi sevinç kavuşan iki dostun sevinciyle boy ölçüşebilir? Hangi ölüm bir dost yitirmekten daha acıdır?» demişti bir kez (Mavi ve Kara, s. 77, 85). Yalan mı? Sabahattin'in dost gözlerinin kapanması, ölümlerin en acısı olmadı mı, onun gerçek dostları için?

Şöyle yazmıştı dostluk üzerine: «... Biz Anadolu Türkleri dost deyince derinden duygulanır, küçük kaygıların, çıkarların üstünde, uğruna can feda edilen, insanın en temiz yanını, insanlığın özünü yansıtan bir varlık düşünürüz. Dosta inanır, dosta güvenir, dosta açılır insan. Tanrının insanlığı, insanın Tanrılığı gibi bir şeydir dost. Dost dünyanın tadı, yüreğin gözbebeğidir. Dost hem içinde, hem dışındadır insanın; hem çok uzaklarda, hem yanıbaşımızdadır.» (Yunus Emre'ye Selâm, s. 37).

o

Eyuboğlu hümanist bir düşünür olduğu kadar, büyük bir vatanseverdi de: «Bu memleket bizimdir... Aramızda dışarıdan gelmeler çoğunluk olsa bile - ki değil elbet - kaynaşmış, halleşmiş hepsi. Fetheden de biziz artık, fethedilen de. Eriten biziz, eriyen de. Biz bu toprakları yoğurmuşuz, bu topraklar da bizi. Onun için, en eskiden en yeniye ne varsa yurdumuzda öz malımızdır bizim» der (Mavi ve Kara, s. 5). Bunu düşünen kafa cendereye, bu satırları yazan eller kelepçeye sokulabilir mi hiç? Atatürk Devrimcisi Eyuboğlu, komünizm diktacısı olabilir mi hiç? Dilini bu kadar seven, yüceleştiren Türk, milliyetsiz olabilir mi hiç? Dikta baskısına her zaman karşı çıkmış özgür bir kafanın - tek değil, çok yönlü düşünen bir kafanın - sahibiydi o. Rousseau'nun «Bilimler ve Sanatlar Üstüne Söylev»ini böyle özgür kafa taşıdığı için çevirmişti dilimize. Rousseau «İnsanların en kötüsü, en fazla kabuğuna çekilen, yüreğini yalnız kendine çevirendir; en iyisi de sevgilerini eşitçe herkesle paylaşandır» (s. 65), derken, sanki kendinden 200 yıl sonra yaşayacak olan Eyuboğlu'nu tanımlamıştır. «En çok yaşamış insan, en fazla yaşlanmış olan değil, yaşadığını en fazla duymuş olandır» (s. 76) derken de öyle. «Üstün insanları yapan güç özgürlüktür; güçsüzlük ve

kölelik, kötü insanlar yaratmıştır hep» (s. 78) diyen düşünür de, Eyuboğlu'nun sevdiği Rousseau'dur. Böyle insan nasıl sol diktacı olabilir? Ama, Eyuboğlu, Köy Enstitülerine gönül kaptırmıştı bir kez ve çalışmıştı oradaki halk çocuklarının arasında. Anlamış, sevmiş, yetiştirmişti bu toprağın birçok evlâdını. Onları bilinçleştirerek «vatandaş» yapmıştı. Büyük sanatçılar yaratmıştı onlardan. İşte onun suçu bu; birçoklarınca hiç affedilmeyen büyük suçu! Çektiği çilenin nedeni de bu. Ama o yılmadı, seçtiği yoldan bir an şaşmadı; aydınlığını yazılarıyle sürdürdü. Çünkü, yalnız kalıbının değil, büyük kişiliğinin adamıydı o; Beethoven'in yukarıda tanımladığı türden bir kişilik.

o

Sabahattin Eyuboğlu çok dikkatli bir araştırıcıydı aynı zamanda. Bunu anlamak için «Hayyam»ının başındaki «Önsöz II»yi okumak yeter. Hayyam'ı incelemiş; dörtlüklerini çevirmek için alın teri dökmüş; onu, Sayın Abdülbâki Gölpınarlı'dan başlayarak, Rıza Tevfik, Abdullah Cevdet, Yahya Kemal gibi Türk yazar, bilgin ve ozanlarından okumuş. Ayrıca, Hayyam hayranı *Fitzgerald, F. Toussaint* gibi Batı müelliflerinin çevirilerini de didik didik etmiş, karşılaştırmış, sonuçlara varmış, ve kendi çevirilerine son biçimini vermiş.

Eyuboğlu özgür düşünceli gerçek bir hümanist olduğu için, Ömer Hayyam hakkında şu yargıya varıyor: «Doğu ve Batı ayrılığı sanatçılar arasında değil, toplum düzenleri, devlet biçimleri, din ve ahlâk anlayışları arasında olmuştur. Kültür için Doğu - Batı diye ayrı ülkeler yok, yayılma, gelişme imkânlarının azalıp çoğaldığı yerler ve zamanlar vardır. Bizim yaşadığımız çağda Hayyam'ın da içinde bulunduğu kültürün, bir tek olan dünya kültürünün nefes alabildiği yer Batı'dır. Doğu'da ise

kültür türlü sebeplerle içine kapanıp boğulmuş. Bu yüzden aynı Hayyam Batı'da insan düşüncesinin gelişmesine yardım ederken, Doğu'da ister istemez kapanıp körleşmesine yardım etmiş; aynı Hayyam Batı'da kendini aşmaya, Doğu'da kendini silmeye götürmüş; aynı Hayyam Batı'da bir devrimci diye yorumlanmış, Doğu'da bir uyarıcı diye. Bütün gerçek sanatçılar gibi, yani kendini aşan sanatçılar gibi, Hayyam da bugün kültürün sığındığı, saygı gördüğü, geliştiği yerin, Batı'nın adamıdır. Hayyam'ın doğduğu ve öldüğü yer nerede olursa olsun, dörtlükleri kültürün, dolayısıyle doğruluğun en ileride olduğu yer neresi ise orasıdır» (Hayyam, 2. Bası, s. 10). İnsanın içi titriyor, kültür hazinesi Sabahattin'in bu satırlarını okurken.

o

Sabahattin Eyuboğlu dinsel bağnazlığa karşıydı, dinsel inançlara değil. Tıpkı Ömer Hayyam gibi. Bakınız Hayyam ne diyor:

Meyhanede kendini bilenler bulunur;
Bilmeyeni ayırmak da kolay olur.
Yıkılsın bilgisizlik yuvası medrese:
Oradan kendini bilip de çıkan hiç yoktur.

Hayyam'dan 500 yıl sonra yaşamış olan Divan Şairi Yahya Efendi de:

Mescidte riyapîşeler etsün ko riyâyı
Meyhaneye gel kim ne riyâ var ne mürâi

dememiş miydi? Softalığa karşı olan bu iki zihniyet arasında yakınlık yok mudur? Hattâ bunlarla, Hayyam'dan 200 yıl sonra yaşamış ve

Sen sana ne sanırsan
Ayruğa da onu san
Dört kitabın mânası
Budur eğer var ise

demiş olan Yunus Emre arasında - bağnazlığa karşı olma doğrultusunda - bir düşün hısımlığı kurmak pek mi aykırı düşer? Ben sanmıyorum. Gerçi, Eyuboğlu kurmamış bu hısımlıkları ama, onu okurken biz kurduk. Eğer bir zorlama varsa, suç bizim. Sağ olsaydı belki de onaylardı bu görüşümüzü.

Hayyam'ın yukarıki dörtlüğü, bağnaz ve dogmatik medrese kurumunun, çağımızda bile pek az rastlanan yürekli bir eleştirisini yansıtır (Hayyam, s. 129). İşte Eyuboğlu'nun katlanamadığı da kültür düşmanı bu yobazlıktır; Yunus'unki gibi «sevgi»ye dayanan dinsel inanış değil.

o

Sabahattin Eyuboğlu sözcük ve tümcelere can katan Türkçesini geniş kültürü ile birleştirince, gerçekten kusursuz ve başarılı bir çevirici olmuştur. Bu başarının sırrına en yukarıda biraz değindim. Azıcık daha duracağım üzerinde. Gustave Flaubert'in «La Tentation de Saint Antoine» adlı yapıtını çok kişi «Mukaddes Antonius'un Kötü Arzuları», ya da «Kutsal Antonius'un Aşağılık Hevesleri» biçiminde çevirirdi. Oysa, Eyuboğlu: «Ermiş Antonius ve Şeytan» demiş buna ve çok da iyi etmiş. Çünkü, Flaubert'in yapıtında, en önemli, en can alıcı diyalog, Ermiş Antonius ile kendini açığa vuran şeytan arasında geçen diyalogtur (s. 169 - 177). Burada Ermiş Antonius şeytandan ayrılınca, onun etkisinden kurtulmadan şu sözleri söyler: «... Dua etmek dayanılmaz bir işkence gibi geliyor bana! Yüreğim bir taştan

daha katı! Eskiden sevgiyle dolup taşardı!...» (s. 178). Aynı kitabın en sonunda yer alan ve ünlü bir ressamın tablosu kadar renkli olan şu satırlara kim çeviri diyebilir: «*Gün ışır en sonunda; ve bir mihrabın kaldırılan perdeleri gibi altın bulutlar geniş kıvrımlarla iç içe sarınarak açarlar gökyüzünü...*»

Eyuboğlu yalnız düz yazıda değil, şiir çevirilerinde de çok başarılıdır: «Paul Valéry, şiiri, çeviride kaybolan şey diye tanımlar. Doğrudur; ama, bir çeşit açıklama ve yorumlama olarak şiir çevirilerinin, büyük şairleri insanlığa mal etmekteki hizmeti de yadsınamaz» der (Hayyam, s. 11). Görülüyor ki Eyuboğlu, bütün büyük şair ve sanatçıları, çevirilerle *insanlığa* maletme düşüncesini taşıması bakımından da ülkücü ve hümanist bir fikir adamıdır. Çok çeviri yapmış olması bundandır. Çevirilerindeki başarıda da bu ülkücülüğün, bu kendini vermişliğin payı büyüktür.

o

Sabahattin Eyuboğlu ile birlikte bir kültür, bir sevgi, bir dostluk, bir ışık seli geldi geçti ülkemizden. Fakat sönmedi, gitmedi o ışık. Karanlık uzayda öncesizden sonsuza doğru akıp giden ışınlar, nasıl ki rastladıkları gök cisimlerini sürekli olarak aydınlatıyorsa, Eyuboğlu'nun bilgi ve sevgi ışınlarıyle dolu yazıları da, alıcı yetenekteki kafaları öylece ışıklandırmakta devam edecek ve onun Türk düşün tarihindeki yeri kolay doldurulamayacaktır. Yunus Emre'ye, tüm tutkulardan arınmış hak ve halk sevgisi dolayısıyle bağlanan Eyuboğlu'nun dostları da kendisine aynı nitelikleri dolayısıyle yüzyıllar boyu bağlı kalacaklardır. O, Yunus'u, yalnız bir edebiyat tarihçisi gözüyle değil, kendi gönlünde tahtını kuran ve sanki o gönülle özdeşleşen insancıl bir dost gözüyle incelemişti. Acılı dostları da Sabahattin'i aynı göz-

le türlü yönlerden inceleyip anlatmaya çalışacaklardır bundan böyle.

Yıllardır, asıl mesleğimizin yanında, iyi kötü sürdüregeldiğimiz bir yazarlık yaşamımız var bizim. 31 yıl dolmak üzere. Nasıl yeryüzüne gelmekliğimiz kendi kararımızla olmamışsa, hukukçuluk mesleğine girmemiz de bizim kararımızla olmadı. Seçme olanağından yoksunduk çünkü. Fırsat eşitliği o zamanlar da yoktu bu ülkede. Eğer Ankara'da, 1925'te, ilk yüksek öğrenim kurumu olarak Hukuk Fakültesi değil de, örneğin bir Orman veya Veteriner, ya da Edebiyat Fakültesi açılmış olsaydı, biz bunlarda yetişen meslek adamlarından biri olacaktık bugün. Nereden gerekti şimdi bunları yazmak, diyeceksiniz belki? Şunun için: Sabahattin'i kaybettiğimizden beri birçok düşünür, edebiyatçı ve ozan dostları onun türlü yönlerini inceleyen yazı ve çiçeklemeler yayınladılar. Hem de çok daha iyisini, çok daha güzelini, çok daha hasını. Benim yaşlanmış kalemimin böyle bir iddiası yok. Ama yaşlı gözlerim, ilk kez 1945'te Hasanoğlan Köy Enstitüsünde tanıyıp sevdiğim ve sonra, türlü vesilelerle, türlü yerlerde görüştüğüm Eyuboğlu'nun o tertemiz dost gülücükleriyle dolu. O, Enstitüde «Metinlerle Batı Kültürü Tarihi» dersini okutuyordu. Bana Enstitüyü gezdirmişti. Önemli yerlerde, örneğin elektrik santralının yanında nöbet bekleyen öğrencinin elindeki kitabı alıp bakmıştım. Bu, Batı klasiklerinden biriydi. «Nöbet zamanlarını boş geçirmezler çocuklar» demişti Sabahattin, çocuk gibi sevinçli bakışlarla. O'nun sevgisiyle taşan yüreğim, en az onun çok yakın dostlarınınki kadar acılı ve yaslı. Daha önce ondan okuduklarımla şimdi haftalardan beri okuduklarımın ve okumaya doyamadıklarımın izlenimleri ve coşup köpüren gönül denizimin esintileri boşa gitsin istemedim. Sabahattin'i

tahlile çabalamakla belki çizmeden yukarı çıktım. Öz duygularımı aktarmakta ve onun kişiliğini yansıtmakta eksiğim varsa - ki, kuşkusuz çoktur - Sabahattin'in hoşgörülü dost ruhu içtenliğime bağışlar bunu. Sanatçı dostları da bağışlasınlar! Ben bu yazıyı, onu yakından bilip tanıyanlar için değil, bilmeyenler için yazdım; nasıl bir değerden yoksun kaldığımızı bilsinler diye! Onun acısı coşturdu bir kez gönlümdeki dostluk deryasını. Bunu durduramazdım ki!

Sabahattin'in yukarılara aktardığım bir tümcesinde dediği gibi, «Hangi ölüm bir dost yitirmekten daha acıdır?» Evet, bizler için ölümlerin en acısı oldu bu. Ama, erkenliği bir yana, kendisi için en güzeli: Gönüllerde hayalini canlı ve dipdiri bırakarak gitti Sabahattin! Çökmeden, çektirmeden, kişilik gururuna ve alçakgönüllülüğüne yaraşır biçimde, bir varmış-bir yokmuşçasına, halkın deyimiyle, bir kuş gibi!

---

(1) Edouard Herriot, *La Vie de Beethoven* (Paris, 1938); Romain Rolland, *Vie de Beethoven* (Paris, 1927); Emil Ludwig, *Trois Titans* (Paris, 1931), içinde s. 196 - 282; Emil Ludwig, *Beethoven, Vie d'un Conquérant* (Editions de la Maison Française, Inc. New York, 1945); Felix Huch, *Beethoven* (München, 1955).

YÜREK

- Sabahattin Eyuboğlu'yu gömerken -

Köylü Okullarını kuranlardan biriydi O,
Köylü Okulları... İlkin el ayak kımıldadı karanlıklarda
Sonra uykusundaki baş oynadı.

Halay çekti Hasanoğlan'da kara toprak
Köy çocukları, Baykurt Yağmur Başaran Makal
Apaydın... (*)
Dineldi hep
Kardaş sıcaklığında kardaş oynadı.

Anadolum kırkbin ağız
Yeni türküsünü söylerken
Bütün gömütlere baktım
Aç idiler, okuma yazma bilmez idiler,
«Ölü gözündeki yaş» oynadı.

O, severdi ya yurdunun yeryüzüdeşliğini
Onu anlar anlamaz
Eski çağların gemileri geçti bir kez daha kıyılarımızdan
Eski yörükler çadır kurdu yaylalarımızda
İzmir eski efe,
Erzurum eski dadaş oynadı.
....
İşte... Dağlarımız Yaradılış zeybekleriydi ya O'nun,
İlk kuş uçar uçmaz çekerlerdi gökyüzünü kocaman bir
sevgiye
Bu gün nedendir ki
Ak kışta tohum başağa dururken

Yaptıkları harman dalı sallandı ağır ağır,
İşte hepsi bir yavaş oynadı.

Acısın duydu mu ne
Delirircesine acısın duydu mu ne
Yerinden
Köylerde bir taş oynadı.

(*) Burada bütün öğrencilerin adları geçmektedir.

Fazıl Hüsnü Dağlarca
(Varlık, Şubat, 1973)

SABAHATTİN EYUBOĞLU

Azra Erhat

Sabahattin Eyuboğlu 1909 yılının bir şubat günü Trabzon ilinin bir kazasında doğar. Babası Rahmi Bey'dir, anası Lütfiye. Beş kardeşin büyüğüdür: Bedri Rahmi, Nezahat, Muallâ ve Mustafa'nın ağabeyleri. Rahmi Bey, Batı düşüncesine açık, namuslu, erdemli bir aydındır, oğluna Rousseau'yu, Voltaire'i tanıtır. Lütfiye Hanım Anadolu toprağının mayası ile yuğrulmuş, sesi sözü ile dillenmiş güçlü bir anadır, Yunus'un ilâhîleriyle, ninniler beşiğini. Büyür Sabahattin, daha on iki yaşına gelmeden yük yüklenir, sorumluluklar alır, Rahmi Bey İstiklâl Savaşı'nda savaşırken ordan oraya göçmek zorunda kalan ailesine destek olur. Liseyi bitirir, Fransızca öğrenmiştir, Atatürk'ün Avrupa'ya okumaya gönderdiği ilk grup öğrenci arasındadır: Dijon Üniversitesinde okumaya gider. Bir yıl geçmez, yanına kardeşi Bedri'yi çağırır, bursu paylaşacak, Bedri'nin ressam olarak yetişmesini sağlayacaktır. Paylaşmak, hep başkasına vermek, herkesin ağabeyi olmak, aydınlık, sevinç ve mutluluk saçmaktır karakteri.

İstanbul'a gelir, Edebiyat Fakültesi'nde Prof. Leo Spitzer'in doçenti olur, derslerini Türkçe'ye çevirir, Batı düşüncesi ile, her varlıktan üstün tuttuğu yurdu arasında köprü kurmak görevine koyulur. Atatürk devrimleriyle Türkiye'nin aydınlığa ve mutluluğa kavuşacağına inanmaktadır. Var gücüyle bu amacı gerçekleştirmeye koyulur. «İnsan» dergisinin kurucularındandır. Yazılar yazar, Türkiye'nin insanına uyan yerli ve özgün bir hü-

manizmanın temellerini atmak çabasına girişir. Talim Terbiye üyesi olur, Atatürkçülük ışığında öğretim ve eğitime yön vermek, bu yönü sağlam bir bilgi tabanına oturtmak için Tercüme Bürosu'nda Nurullah Ataç'la birlikte çalışmaya başlar. Hasan Âli Yücel'in sağ koludur. Temel bilgi ve kültür eserlerini kapsayan klasikler listesi hazırlanır. Tercüme işine koyulunur. «Tercüme» diye bir dergi çıkarılır. Öyle bir çalışılır ki, böylesini oldum olasıya görmemiştir Türkiye. Haftanın her günü ve her gecesi çeviri yapılır, tek tek ya da topluca, salı günleri Tercüme Bürosu'nda toplanılır, yapılmış ve yapılacak çeviriler tartışılır, terimler, ilkeler saptanır, perşembe günleri Platon, pazar günleri Molière, cuma geceleri Musset... Çeviriler, eserler, kitaplar rotatif makinesinden geçercesine basılır, dağılır, yayılır. Yüz, beş yüz, bin... Hasan Âli mekik dokur hükümetle Tercüme Bürosu arasında, daha, daha çok kitap ister. Karınca yuvasıdır Ankara, taşınan besiler dünya insanlık düşüncesinin en pırıltılı incileri.

O sıra Hasan Âli'nin yanı başında bir fener daha aydınlanır: İsmail Hakkı Tonguç. İyi, bunca kültür ürünü depolanmaktadır, ama kime dağıtılacak bu besinler? Sorunun cevabını Atatürk vermiştir: Bu yurdun fedakâr hizmetkârı, asıl efendisi Türk köylüsüne. Türkiye'nin tek anlamlı, verimli ve tutarlı çabası başlar o zaman. Köy Enstitüleri kurulur. Sabahattin Eyuboğlu Tonguç'un yanı başında küreğe, çapaya sarılır. Nerden vakit bulur, nasıl başarır? Talim Terbiye, Tercüme Bürosu, vızır vızır tercüme derken, bir yandan da haftanın birkaç gününü Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nde geçirir. Tiyatrolar kurulur, kitaplıklar açılır, heykeller dikilir Hasanoğlan'da, cumartesi geceleri Türkiye'nin dört bir yanından çınlayan türküler, oyunlar, şenliklerle co-

şar Ankara'nın kıraç toprakları. Köy çocukları, kafaları traşlı öğrenciler dünyanın hiç bir üniversitesinde görülmedik, bilgiye susamış, bilimin onur ve erdemini yüklenmiş kişiler olarak dikilir karşımıza. Şiir, hikâye, roman, dergi, hamarat ellerle sulanan bozkır gibi yeşermeye koyulur Hasanoğlan'da. Gider, bakar, şaşarız: Platon orada canlanmış, Apollon orada konak kurmuş. Diller orada dilleniyor, müzikler orada uyumlanıp yankılanıyor. İnsanoğlu mutlu, geleceğe açık, imece içinde çalışıyor, imece içinde seviyor, seviniyor ve aydınlanıp saçıyor insanlık ülküsünü geçmişten geleceğe.

Sonra bir kesinti, bir yıkılış. Saat duruyor birdenbire. Ama Sabahattin Eyuboğlu durmuyor. Ankara'dan İstanbul'a, köy çocuklarından dost çevresine, oradan oraya taşıyor gene aydınlık meşalesini. Türkiye'nin topraklarında ve denizlerinde, nerde olursa olsun inanıyor bu ışığın sönmeyip ortalığı aydınlatacağına bugün, yarın ve her zaman. İşte burada Sabahattin Eyuboğlu'nun ömrünün son dönemi başlar.

Çeviri çabalarını sürdürür: Batı düşüncesinin insana en yararlı, insan onurunu en iyi dile getiren, insanı insan olarak en elverişli eserleri hangileriyse, onları apaydın, herkesçe anlaşılır, okunur, sevilir bir halk diliyle, Türkçemizin hiç bir zaman erişemediği bir açıklık, bir tutarlık ve bir güzellikle aktarıyor, kazandırıyor bize. Platon, Montaigne, La Fontaine, Shakespeare, Rousseau, Ömer Hayyam, Eyuboğlu'nun kalemi altında bir canlanıyor ki, kendi dillerinde erişemedikleri bir anlam zenginliğine kavuşuyorlar. Yunan klasikleri, tragedyalar, tiyatro yapıtları, romanlar, atasözleri, deyimler, binbir diyarın masal ve türküleri, hepsi Türkçe ünlüyor.

Sabahattin Eyuboğlu bilgi ve bilimin yalnız insanın mutluluğuna yarayanının gerçekliğine inanır. Onun içindir ki, kitapta kalmak istememiş, asıl çabasını canlı araçlarla insana seslenmeye harcamıştır. Büyük halk topluluklarına değinen sinemayı bu araçlardan biri yaparak, Anadolu'nun eşsiz kültür hazinelerini film yoluyla tanıtmaya girişir. Sonsuz güçlüklere katlanarak çevirdiği belgesel filmler geleceğe çevrik birer anıttır. Dar ve kısır üniversite çevresinden çıkıp da bütün Türk milletinin gözü önüne serilecekleri zaman bu filmler Eyuboğlu'nun Türk kültürüne hizmetini daha da belirgin bir hale getirecektir.

Sabahattin Eyuboğlu bununla da yetinmez, her gün, her an dostluğunun engin çerçevesi içine aldığı, evinin açık kapısından içeri giren yerli yabancı her insana bir armağan vermek ister. Her dem dönen renk renk fırıldakları, kımıldakları, döngeç ve dönerceleri, kabaklara oyulmuş lâmbaları, adlı adsız daha binbir çeşit oyuncakları onun elinin altında can bulur, canlılık saçar.

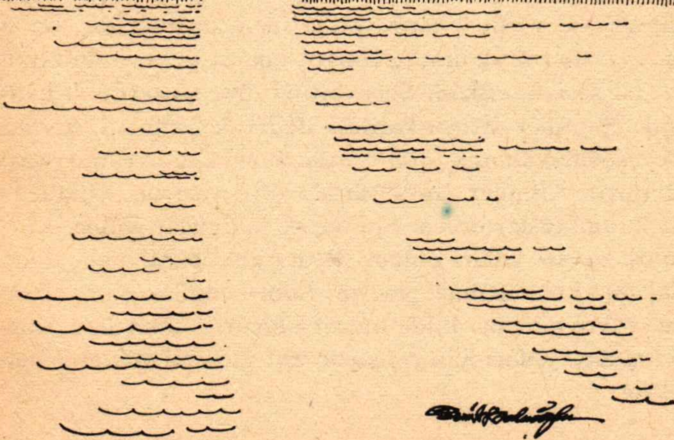
Sevincin topluca olanı bayramdır. Mavi yolculuk işte böyle bir şenliktir. İnsanı doğa ile haşır neşir etmeğe, insan sevgisini doğanın güçlükleri ve güzellikleri içinde sürdürmeye yarar. Yaz mevsimi geçince, mavi yolculuk pazartesi günleri evinde renkli fotoğraflar, filmler göstermek, türkü söylemek ve insanla ilgili türlü konulardan söz etmekle devam ettirilir, ve de ettirilecektir.

Sabahattin Eyuboğlu Türkiye'nin yedi yüz yıl önceki geçmişi ile bugünü arasında, Yunus Emre ile yirminci yüzyıl aydını arasında insanlık ve yaratıcılık alanında bir köprü kurmak yolunu bulmuştur.. Cömert sevgisiyle yanına yaklaşan her insanı nasıl kucaklamış, o insanı yaşama sevgisiyle doldurmuşsa, geçmişin bütün insan değerlerini öyle kucaklamış, canlandırmıştır.

Sevmediği, öfkeyle, üzüntüyle karşıladığı bir tek şey vardır, onu da, insancı görünüşü dünyaya tanıttığı pîri Yunus Emre'nin ağzından söyleyelim:

Adımız miskindir bizim
Düşmanımız kindir bizim
Biz kimseye kin tutmayız
Kamu âlem birdir bize.

MAVİ YOLCULUK

Hikâye :

SABAHATTİN YAŞARKEN

Fakir Baykurt

Şimdi gelelim Sabahattin'in hikâyesine. Hani şu soyadı Eyuboğlu olan, aslında Sabıroğlu, Adamoğlu, İnsanoğlu dense daha yakışacak olan Sabahattin'in hikâyesine...

Kimi 1909'da, kimi 1908'de doğduğunu yazıyor. Trabzon'un türküsüyle ünlü kasabası.

Akçaabat yolumuz
Para tutmaz elimiz
Olmasa güzel kızlar
Ne olurdu halimiz?

O kasabadan. Babası Rahmi Bey'i gördüm 1949'da. İstanbul'da Beyazıt'ta. Üstü açık bir kahvede, Vedat Günyol da vardı. Sabahattin'le ilk orda tanıştık. Daha önce yazılarını okumuş, Tonguç'tan da duymuştum adını. İri sesiyle «Bizim Sebayettin» diye söylerdi. O üstü açık güneşli kahveye kardeşi Bedri de gelmişti. Rahmi Bey kaymakammış orda burda. Emekliye ayrılmış, yaşlanmıştı. Kitaplar «mutasarrıf» diye yazıyor. Kütahya'da bulunmuşlar evcek. Epeyce de kalmışlar galiba. Kurtuluş Savaşı yılları oluyor. Bedri kısa pantolonla filân. Sapanla kuş vurmayı seviyor. Sonra çömlek çini yapanları seyre gidiyor. İkide bir sır oluyor. Rahmi Bey, Kurtuluş Savaşçıları için çalışıyor. Bir gitti mi günlerce gelmiyor.

Tam böyle mi? Böyle tasarlıyorum. «Sabahattin, sen bak kardeşlerine, anana, ben biraz gelmeyeceğim babam!» diyor. Bedri'den başka Nezahat, Muallâ, Mustafa var. Mustafa'yı Arifiye'de gördüm. Sonra ayrılmışlar oradaki okuldan. Kütahya yıllarında var mıydı acaba? Bedri, sapan elinde, çömlekçilerin oralarda, Sabahattin de güya kardeşlerine bakacak, Bedri'yi yakalayıp istasyona gidiyorlar. Tren seyretmek değil meramları. Cepheye yollanmak üzere hazırlanan askerleri seyrediyorlar. İsmet (İnönü), birlikleri teker teker bir başından öbür ucuna gide gele hizaya sokmaya çalışıyor. Binbir yoksunluk ve zorluk içinde geçiyor günler. Bugünkü Vietnam'daki kadar zalim bir savaş yaşıyoruz. Sabahattin askerlere bakıyor bakıyor kocaman çocuk gözleriyle. Anaları Lütfiye Hanım, evde olanlardan pişirip yetirmeğe, çocuklarını da yetiştirmeğe çalışıyor.

Rahmi Bey arada bir Voltaire'den açıyor Sabahattin'e. Söylediğine göre, Lütfiye Hanım da Yunus Emre'den etkilendiriyor. Biri ele avuca sığmaz hırçın bir Batılı, öteki hakkın ve halkın davacısı gönül adamı, yumuşak Yunus, Sabahattin'in kişiliğindeki dengenin buralardan geldiği söylenir. Tam değil bence.

Gözü ileride, ilerinin de ilerisinde bir çocuktu oralardayken. Mustafa Kemal'in açtığı Avrupa sınavına giriyor sonra. Lisede daha çok kendi çabasının ürünü olan Fransızcayla kazanıyor sınavı. Dijon, Lyon ve Paris üniversitelerinde üstüne üstüne gidiyor zor kitapların. Sanki babası bulabilmiş gibi, klâsik kültürün dibini bulmaya çalışıyor. Kendi çabasının ürünü olan bilgiler daha çok etkiler insanı, dengesini bu bilgiler oluşturur. Bir de şu var galiba, yalnızlığı sevmiyor, Azra Erhat anlatıyordu: İstiyordu ki, Bedri de gelsin yanına ve Bedri kendisinden daha iyi yetişsin. O boyalara, çamurlara,

şiirlere tutkun çocuk iyi bir baltaya sap olsun. Hem de «dil bilmez gürcü» gibi kalmasın. Öyle sık sık sınav mı var ortalıkta? Bedri sınava girip yarışma falan kazanmamış. Sabahattin'in kendi bursu da çok sınırlı. «Ama olsun, paylaşır idare ederiz» diyorlar. Ediyorlar gerçekten. İki kardeşin bu kadar uyumu, Bedri'nin iyiliğinden mi geliyordu, yoksa onun iyiliğinden mi? Sanki yapabilirmişim gibi, ikisinin arasını açmak istercesine kurcalamak istiyorum şimdi. Onun kişiliğindeki denge, el emeği bilginin, zordan çıkmış kültürün, tâ Kütahya istasyonundaki Kurtuluş Savaşı askerlerine bağlanan bağımsızlık sevgisinin ve daha pek çok etmenin oluşturduğu bir denge oluyor.

Daha pek çok etmen diyorum, çünkü Sabahattin herhalde çok köylü görmüştür Trabzon'un kıvrım kıvrım sokaklarında ve pazarında, çok düşüp kalkmıştır Akçaabat'ta iskelede balıkçılarla. Vapur yolculuklarının çoğunu da ambarda yoksul yolcular arasında yapmıştır. Bilgisizlikten, eğitimsizlikten insanların ne çok ezildiğini, gün ortasında enselerine vurulup ellerinden alınan haklarının kurtarılamadığını uzun uzun görmüştür. İçinde Orta Anadolu köy evlerinin ocaklarında yanan tezeğin üfürdükçe güllenen, üfürmezsen küllenen ateşi gibi mayalanıp duran halk tutkusu herhalde gökten, ya da büsbütün doğuştan gelip oturmadı yüreğine.

Avrupa dönüşü doçent. Üniversitede Spitzer'in yardımcısı ve çevirmeni. Ama çok kalmıyor, Ankara'ya alıyorlar, Ortaöğretim Müfettişi oluyor Bakanlıkta. Talim Terbiye üyeliği de o sıralara raslar herhalde, 1939'lar, 40'lar..

1939 Temmuzunda Birinci Maarif Şûrası toplanıyor. Sabahattin katılıyor Şûra'ya. «Yüksek Öğretim Komisyonu» üyesi olarak çalışıyor. Hakkı Tonguç da bu Şûra'-

nın üyesi, hem «Plân Komisyonu»nda, hem de «İlköğretim Komisyonu»nda çalışıyor. Tonguç, genel kurulda yedi sefer söz alıyor. Komisyonlardaki çalışmaları bir meydan savaşına benzetilebilir:

«Buradaki tartışmalarımız, temellerini yapmadan bir binanın çatısını çatmaya benziyor. İlköğretim meselesini geniş sayıdaki köy çocukları ve köy halkının yetiştirilmesi bakımından ele almalıyız.. İdeoloji insanları daha iyi yaşatmak içindir. Program ve yasalarla vadettiklerimizi vatandaşlara götürmezsek müşkül vaziyette kalırız.»

Dikkatler tümden yüksek öğretime çevrilmiş o zaman. Sabahattin ve Tonguç, ikinci üçüncü şûralarda da bulunuyorlar. 1949 Ağustosunda toplanan dördüncü şûraya ikisini de çağırmamışlar! İkinci şûra kitabında bir grup resmi var. Tâ solda köşede birini Sabahattin'e benzettim. Başka grup resimlerinde aradım, ne Tonguç var, ne Sabahattin. Reşat Şemsettin çok görünüyor, gayretle önlerinde durmak istemiş. Sonraları Dil-Tarih'te Unesco Millî Komisyonu toplantısında gördüm Sabahattin'i. Öğretmen derneklerinin temsilcileri gerici Bakanlık takımına karşı savaş veriyorlardı. Sabahattin, kardeşi Bedri'yle en arkalarda, ayakta tartışmaları izliyordu. Sanki bir ağacın tepesinden seyrediyordu yerdeki kavgayı. Ve gülümsüyordu.

Birinci şûranın kendisine büyük yararı olmuştur, konuşmalarıyle çalışmaları birbirine uyan bir aydını, Tonguç'u ilk burada tanımıştır. Ondan sonra da hiç kesilmemiştir iş arkadaşlıkları ve dostlukları. Tonguç'un birinci şûra genel kurulunda, komisyonlarında yaptığı konuşmalarla milyonlarca köy çocuğunun ve köylünün eğitim haklarını savunuşu öyle etkiler ki onu, araya kimse girmeden kendisi sokulur ve tanışır onunla. Son-

ra her eğitim işinde ve imecesinde vardır Sabahattin. Ama hiç birinde önde değildir, çok kere yükün en ağırını omuzladığı halde, hep gerilerde durur. Klâsiklerin çeviri işinin plânlanması, çevirilerin denetlenmesi, dil ve terim zorluklarının giderilmesi, ortak toplantılar, tartışmalar ve yurdumuzdan ortaçağın karanlıklarını kovmak için çağdaş kültüre temel olan ana kaynakları, daha fazla gecikmeden, en anlaşılır bir dille Türklerin idrakine sunmak gibi çok büyük bir iştir yürüttükleri; ama, Sabahattin ne şeftir, ne müdürdür bu işte. Sonra enstitülerin temelleri atılmaya başlanır. Sabahattin gezilere katılır, Hasanoğlan'da iş, kuruluş çalışmaları, plânlama, açık hava tiyatrosu, tohum atan köylü heykeli, dersliklerde metin inceleme çalışmaları... Hepsine hepsine katılır ve şaşılacak bir şeydir, bütün bunları yapıp çattıktan başka, evinde günün ozanlarını, öykücülerini ağırlamaya da vakit bulur. Dergiler çıkarılır, kitaplar düzenlenir, kitaplara önsözler yazılır. Düşünceden işe, işten düşünceye. O kadar benzeşiyorlar ki Tonguç'la..

Anlatıyor Sabahattin:

«1936 - 1946 yıllarında Tonguç'un pazarı bayramı, gecesi gündüzü, ekmeği sigarası, sevgileri rüyaları - rüya görecek kadar uyuyabildiyse - teker teker herbirinin kuruluşunu iş edindiği Köy Enstitüleriyle doludur. Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nün kuruluş günlerinde onunla aynı odada yattığımız bir geceyi hatırlıyorum. Nedense birden uyanmış, karanlıkta parlayıp sönen bir ufacık kızıl ışık görmüştüm. Yıldız mı, uzaklarda bir çoban ateşi mi, bir acaip ateşböceği mi derken, uyku sersemliğim dağılınca, Tonguç'un sigara içtiğini anladım. Sessizce seyrettim. Bir sönüp parlayan ışıltıda ne kaygular, ne özlemler, ne öfkeler sezinliyordum. O gece, belki de

bir başka bozkırda, bir başka Enstitü kuruluyordu. Birbirini yakan birkaç sigarayı neredeyse söz gibi dinledikten sonra uyuyakalmış, gün doğarken uyanınca Tonguç'un ciple Ankara'ya döndüğünü öğrenmiştim.»

Sonraki yıllarda «particilik» icat oldu, öğretmen kıyımı çıktı. Başta Tonguç'a kıydılar. Kıyımın en azdığı dönemlerde bakanlar ve bakanlık ileri gelenleri halkın ve halk çocuklarının eğitimi alanında hiç bir olumlu iş ardında olmuyorlardı. Tonguç'un döneminde çalışanlar da işten rüya görecek kadar uyumaya bile vakit bulamıyorlardı.

Anlatıyor Sabahattin:

«Sene 1944. Bir cip Kastamonu'dan Ankara'ya getiriyor bizi Tonguç'la. Köylere uğrayıp geç kalmışız. Sabahın dördünde yoldayız güle söyleye. Ankara'ya on kilometre kala cip durdu. Benzin bitti, dedi şoför. Tonguç tek kelime söylemedi şoföre; yürüyelim, dedi bize. İki saat kadar yürüdük yakınmadan ve yorulmadan. Yakınmak yorulmak nedir bilmezdi Tonguç, bu bilgisizliğini yanında yürüyenlere de aşılardı. Türkü söylemek gibi bir şeydi onunla yürümek doğan güne karşı.»

Deneme olarak sürdürülen köye «işe yarar eğitim» götürme çalışmalarının kanuna bağlanması 17 Nisan 1940'ta olmuştur. Bu yüzden bayramdır 17 Nisan. Sabahattin, enstitülerin kapatılmasından sonraki 17 Nisanlara «gurbet bayramları» adını takmıştır. Enstitüler kapatılmıştır, ama bayramları sürer. Her 17 Nisanda toplaşılır, konuşulur, anılar anlatılır, oyunlarla türkülerle geceler yarıyı bulur, ondan sonra dağılır topluluk. Ve eli kalem tutanlar yazılar yazarlar gazetelere, dergilere. Sabahattin her bayramda yazardı.

«Bizim yurdumuzun hemen her yerinde Nisan ayı kutsal bilinir. Nisan ayında toprak umutla ürperir çünkü.

Umutlar sonunda savrulup gitse de. Hele, Onyedi Nisanda bir uğultu gelir toprağın derinliklerinden. Masallardaki yeşil yaprak çıkar gibi olur yeryüzüne karanlık kuyulardan, kabaran sularla. Yeşil yaprağı görünce korkmayacaksın der masal: Korktun mu taş kesilirsin. Onyedi Nisanda bir müjde şimşeği parlayıp söner; mutsuzlar mutlu düşler görür; toprak, uğrunda ölen, üstünde çalışan yoksullara gülümser; yılanlar, çiyanlar, sülükler, keneler yoktur o gün görünürde. (...) Onyedi Nisanda insan insanı sömürmez oluverir birden; özgürlük soyut bir ülkü, bir palavra olmaktan çıkıp büyük çoğunluğun yaşama, okuma hakkı, kömürü topraktan çıkaranların kömürle ısınma hakkı olur; eşitlik Sivas'ın Sivralan köyündeki Âşık Veysel'in belki çok akıllı kızıyla, İstanbul'un Büyükada'sındaki tüccar Veysel'in belki çok akılsız kızının aynı yükselme olanaklarını bulmaları anlamına gelir o gün. Mevlânâ ile Yunus, Baki ile Karacaoğlan, Şeyh Galip ile Muhyi, Orhan Veli'yle Başaran kolkola girerler, köylü kentli bir uğurda savaşır Onyedi Nisanda. Bir yaman imece kurulur ki o gün Edirne'yle Erzurum ilk kez elele verir; horon, halay, bar, zeybek yeni Türkiye'nin harman yerinde oynanır; yalnız o gün türkülerin her türlüsü hep birlikte ve alaturkaya düşmeden söylenir. Ruhi Su korobaşı olmuş gibi.»

Eğrilerle uğrular birden kestiler bu güpegür akımı! Kendi çocuklarının ilkokuldan, ortaokuldan, liseden, üniversiteden, hattâ Avrupa, Amerika olanaklarından yoksun kalmasına tahammül edemeyen okuryazar taslakları on parmaklarının karasıyla çullandılar Enstitülere tıpkı bugün öğretmenlere çullandıkları gibi. Cadı kazanlarının Amerika'da bile imal edilemeyenleri kaynatılıyordu, kokudan, pislikten oralarda durmanın olanağı yoktu. Öğrenciydim son sınıfta. İki günde bir yata-

ğımı yastığımı deşiyorlar, «zararlı kitap» arıyorlardı. Kuruş kuruş biriktirdiğimiz paralarla aldığımız kitapları götürüp yakıyorlardı. Dönem iyice rezilleşmişti. Vaktiyle Almanya'da görülenleri de aşan bir düşünce ve kitap düşmanlığı alıp yürümüştü. Sonradan, Sabahattin şunları yazdı bu düşmanlık üstüne:

«En kötü kitabı yazan bile kitap yasaklayandan daha saygılı ve daha az zararlıdır insanlığa.»

«Okumadığı bir kitabın halka zararlı olacağını söyleyenden daha aşağılık bir insan olur mu? Olur: Okuduğu bir kitabın halka zararlı olacağını söyleyen.»

«Herhangi bir kitabı oku diyenden korkma, yasak edenden kork.»

Böyle bir kitap düşmanı ortamda bunalıp kalıyorduk körpe direncimizle. En bunalık günlerimizden birinde ünlü «Okuryazarlar ve Köy Enstitüleri» yazısı çıkıp geldi Varlık'ta. Bir öğretmenimiz bütün sınıfları dolaştırıp okudu hiç unutmuyorum. İş yaparken çıkarıp yaydığımız teri bile dillerine dolamıştı hazır yiyiciler. Sabahattin karşılık veriyordu:

«Ter kokusuna gelince, lütfen bir müddet bu kokuya katlanalım. Çoğunluğun işe karıştığı her yerde şimdilik bu koku olacak. Herkesin bol suya kavuşacağı günlere daha çok var. Milyonların temizliğe doğru bir adımı atması, birkaç yüz kişinin mis sabunuyla yıkanmasından çok daha güzeldir.»

Yüksek Köy Enstitüsü, bütün Enstitülerin öğretmen yetiştirme kaynağı olmaktan başka, köye dönük bilimsel araştırmaları da yapacak ve yönetecekti. Çıkar ortaklıkları aydınlığın en çok geleceği yere vuruyorlardı paslı kılıçlarını. Sabahattin, Hasanoğlan'dan da Ankara'dan da ayrılıp İstanbul'a geldi. Küsmüş müydü? Pek konuşmazdı ki, küsüp küsmediği anlaşılsın. Güler

boyna, çocuksu çocuksu. Yaşlanmayan birer çocuk oturuyordu sanki gözlerinde. İçinden içinden ağlasa da çocuklar gülüyorlardı. Bir açık oturum anımsıyorum, 1960 tan sonra İstanbul'da, Devrim Ocakları'nda. Gerici profesörler falan toplanıp bir cephe olmuşlardı. İki gün uzun uzun çekiştirdiler Enstitüleri. Bir ara öyle bir hava doğdu, konuşmacı olmayanlar da konuşmaya başladılar. Sabahattin de konuşmacı değildi, ama ısrarla susuyordu. Çünkü öyle saldırıyorlardı ki, galiba cevap verecek yanını bile göremiyordu, hem de iyi biliyorum böyle salon içlerinin lâf adamı değildi Sabahattin. Üç «Şûra» ya katılmış, topu topu bir konuşma yapmış, o da sadece beş cümle: «Verilmiş bir hakkı öğretmenden geri alırsak itibarı sarsılır» diyor. O andığım açık oturumda prof prof Fransızcalı, İngilizceli hem de Osmanlıcalı konuşmaları dinlemekten kafam şişmişti ki, birden Sabahattin söz aldı. Sabrı taşmıştı demek. Hiç el kol hareketi yapmadan, hattâ kıpırdamadan, orta karar bir sesle başladı. Ha nolursun bir lûgat parçala. Sanırsınız Polatlı'nın Karahamzalı köyünden İbrahim konuşuyordu, İbrahim bozuk toprak ve mülkiyet ilişkileri yüzünden elini kana bulayıp Ankara cezaevine düşmemişti. Öyle tatlı, öyle etkiliydi sesi:

«... Biz henüz eski devletli okuryazarların alışkanlıklarından kurtulmuş, köylülerin okuryazarlığa bizim çocuklarımız kadar hakkı, yeteneği ve zorunluğu olduğuna toptan ve gerçekten inanmış değiliz. Okuryazarlarımızın birçoğu ve özellikle hallerinden hoşnut olanlar, devletin ilkönce onların isteklerine cevap vermesini, onların beğenisine göre aş pişirmesini istiyorlar. Çabasını ve dikkatini büyük kütleye çeviren devlet adamlarını beğenmiyorlar, köylüye sayısı ölçüsünde önem verilmesine bir türlü katlanamıyorlar. Devletin kendilerini okutmuş,

yerleştirmiş, ayağına otobüs, yataklı vagon, uçak, tramvay getirmiş, çocuklarına ilk, orta ve yüksek okullar hazırlamış olması fedakârlık sayılmaz. Bunları düşünmek devletin tarihsel, doğal, apaçık ödevidir, ama köylüler için harcanan paranın ve emeğin adı, en uyanıklarımızın ağzında bile, fedakârlıktır. Sanki devlet bizim kadar onların da devleti değilmiş gibi.»

Bir fırsat olacak da Sabahattin, Enstitüler için yazmayacak, konuşmayacak, var gücüyle savunmayacak o bozkırlar üzerinde coşturulan Nisan imecesini, savunmayacak büyük çoğunluğumuza eğitim, ışık, okuyacak kitap ve temizlenecek su götürme sevdasını.

Belki kırgındı biraz, ama küskün değildi sanıyorum. İnsan eğriler ve uğrular yüzünden yurduna, dünyasına küser miydi hiç? Bu konuda tıpkı Tonguç gibi davranıyordu. Çok kaşık değişmişlerdi çünkü.

Teknik Üniversite'deki derslere başladı. Çeviriler, ortak inceleme kitapları, ardından filmler falan geldi. Çeviriler, tıpkı klâsiklerdeki gibi birer imeceydi, kalabalık bir arkadaş topluluğu, ikişer üçer, bugün şunu, yarın bunu; yeni kitaplar vitrinlere, Anadolu kasabalarında ufacık dükkânlara, çok uzaklardaki köylerin öğretmenlerine ulaşıyordu. Arthur Miller, Ehlâtun, Hayyam, Shakespeare, Montaigne, Prévert, Herman Melville, Thomas More... yeniden yeniden denemeler, yeniden yeniden La Fontaine.. Ve yeniden yeniden basılıyordu kitaplar. Dil hep halkın, halk ustalarının dili. Bütün büyük sanatçılar işi halk yönünden tutarlardı. La Fontaine'i çevirirken Sivralan köyünden Veysel'in dilini alıyordu hattâ.

Şöyle diyordu:

«La Fontaine'i Türkçeye çevirdikçe sevdim, sevdikçe çevirdim. Bizim halk dilimiz adsız La Fontaine'ler yo-

ğurmuş olacak ki, bu yaman dil ustasının deyişini değilse bile deyimlerini, özel tadını değilse bile anlam zenginliğini, anlatım imkânlarını, düşünce oyunlarını, taşlama inceliklerini karşılamakta pek zorluk çekmedim: Aradıkça La Fontaine'ce söz çok bulunuyor Türkçede, hele köy Türkçesinde. Fazla mahallî olmaktan korkmasam, La Fontaine'e tıpa tıp uyan birçok köy deyimleri kullanabilirdim. Âşık Veysel size köy diliyle hayvan masalları anlatsa da dinleseniz: Çil horozunan ak tazı demişler, gidek yad elde bir köy şeneldek... Bir dağın koyağında eğlenmişler... Horuz çıkmış adını unuttuğum bir ağacın doruğuna, edirafı keşiflemeğe... Tazı yatmış gıllı bir dikenin dibine... Tilki demiş ufaktan, sen ne aran bu yanda... Birlik kurak sizin köyü... Bizim köyün muftarı şu kafılın dibinde... Tazı kapmış koparmış tilkinin kuyruğunu... Zor şeneldirsiniz bu köyü demiş tilki...»

Halkın dilini böyle bilinçle konuşmaya başladın mı karanlıklar yırtılır ucundan kıyısından. Halkın diliyle konuşmayanlar Hayyam'ı bile anlaşılmaz yapmışlardı. Ama, Sabahattin el atınca ne kadar pırıl pırıl olmuştur, çevirdiği dörtlüklerden biliriz. Kerametin kendinde değil, hattâ Hayyam'da da değil, halkın dilinde olduğunu apaçık görür insan:

Ne yazık pişmiş ekmek çiğlerin elinde;
Ne yazık, çeşmeler cimrilerin elinde.
O canım Türk güzeli kömür gözleriyle,
Çaylakların, uğruların, eğrilerin elinde.

27 Mayıs 1960'a ne kadar sevinmiştik, geldi de eğrileri, uğruları alaşağı etti diye. Fakat «Canım Türk güzeli» kömür gözlerini çok şeylere yumduğu için hemencecik «gün» gene uğruların olmadı mı? 147'lik bir liste

düzenlendi, «zararlı» öğretim üyeleri üniversiteden kovulacak. Sabahattin de aralarında. Çok uğraşıldı. Aydınlar tepki gösterdiler. Sabahattin daha çok kaptırdı kendini işe bu işsizliğinde. Uzun, kısa filmler yapmağa, «Ermiş Antonius ile Şeytan»ı, Babeuf'ün «Devrim Yazıları»nı çevirmeye. Halkın hep o anlaşılır diliyle yazıyordu yabancı ozanların, yazarların Türkçesini.

Orta boy kara bir makinesi vardı, takıyordu kâğıdı, çevrilecek kitabı da sol yanına koyup çıt çıt çıt... bazen düşünerek, bazen çeviri arkadaşıyle konuşarak, o kitabın öteki dillerdeki çevirisini karıştırarak, arada bir sözlüklere bakarak, kök söker gibi çeviriyordu. Sırtından, göğsünden ter boşanıyordu çeviriyi yaparken. Her başarılı emeğinin ardından bir tatsızlık sürüp geliyordu, bu küsme nedir bilmeyen adam küssün isteniyordu sanki.

Babeuf'ün «Devrim Yazıları» 1964'te çıkmıştı «Çan Yayınları» arasında. Savcılıktan çağırdılar. Kalkıp gittiler Vedat Günyol'la. Kapının yanındaki kanapeye oturup beklediler sorguya çekilmek için. Sonra sorgu yargıçlığına, sorgu yargıçlığından Ağırceza'ya gittiler. İki yıldan fazla sürdü yargılanmaları. Ne bitmez tükenmez, hem de iğneli beşik bir çiledir mahkeme koridorlarında beklemek! Geçten geç yargıtay onayladı beraat kararını. Biraz üzülüyorlar, biraz yoruluyorlardı gide gele sigara dumanı ve toz dolu Adliye kurağına, ama çalışmalarını hiç kesmiyorlar, hiç aksatmıyorlardı. Çoğunlukla, Sabahattin'in Maçka'daki evinde yapılıyordu çalışmalar. Sonra dostlar geliyorlardı çıkıp çıkıp. Günün yorgunluğunu gideriyorlardı.

Sabahattin çalışmayı sevdiği kadar doğayı ve çevreyi dolaşmayı da seviyordu. Bunun ilmini herkesten iyi biliyordu. Mavi geziler bunun sonucudur. Halikarnas Balıkçısı'nın Bodrum yıllarından, çok çok gerilerden

başlar mavi yolculuklar. Önceleri azdı katılan. Sonra sonra arttı. Bir seferinde İstanbul'dan kalkıp İzmir'e indiler. Sonra Efes, Didim, Priene, Milet, Balat dolaştılar. Doğru düzgün yol yok, taşıt yok, düzenli işleyen motor, kayık, bir şey yok Didim'den Bodrum'a geçmek için.. Azra, Bedri'nin Memet, Balıkçı, Sabahattin... Yoran'da alışveriş etmek için Bodrumlu denizciler gelmiş bir kayıkla. Kayıkta motor yok, yıl 1958. Osman Kaptanla konuşuyorlar. Denizciler alışverişlerini bitirene kadar bunları Torba'ya bırakıp gelemez mi acap? Pazarlık ediyorlar elli liraya. Açılıyorlar denize. Kayık tatlı tatlı sallanarak yola koyuluyor kıyıdan. Halikarnas Balıkçısı başlıyor Osman Kaptanla yarenliğe. Ötekilerin her biri bir seyirle meşgul. Sabahattin daha çok düşünüyor galiba. Torba'nın kıyısında iki akpecik ev görünüyor. Ötekini orman sarmış. Karakoldan iki jandarma bunları karşılıyor. Başkaca in cin yok. Bodrum'a bir telefon etseler cip gelirmiş. Ama ediyorlar mı, etmiyorlar mı, gelmiyor. Osman Kaptan kayıkta, «Eşek çoktur, biner gidersiniz!» diyordu. Sonra kahveci, Hasan diye bir çocuğu sesliyor: «Git babana söyle, eşeği versin, beyler Bodrum'a gidecek!» Çalılıklar arasından dik dik tırmanan, sivri sivri taşlarla dolu bir patikadan yürüyorlar. Azra eşyalarını sardıkları eşeğin üstünde, sallana sallana, düşeceğim diye korka korka... gidiyorlar. Bodrum'a varınca rakı içecekler. Yukarıda ışıl ışıl yıldızlar, kara ormanın içinden gidiyorlar. Gecenin saat onbirine doğru bir tepeye varıyorlar, düz beyaz bir çizgi gibi Bodrum'un ışıkları.. İstanbul'un caddelerinden daha ferah caddeleriyle Bodrum! Balıkçı'nın geldiği hemen duyuluyor. Diktiği ağaçların birazını kesmiş uğrular ama, Bodrum'da çok iz var onun sürgünlük günlerinden. Lokantada yemek de kalmamış, ancak bir handa yer bulabiliyorlar, daha «tu-

rizm patlaması» olmamış, sürülmemiş topraklara benziyor kıyılar...

Geziyorlar Bodrum'u, dünyanın ilk tarihçisi, ilk hikâyecisi, ilk gezgini, bugünkü anlamda ilk röportaj yazarı Heredot'un kasabası Halikarnas'ı, kalesini, müzesini geziyorlar. Kiraladıkları motorla dört beş günlüğüne Gökova körfezini keşfe çıkıyorlar. Balık tutup doyunuyorlar, motorda yıldızların altında yatıyorlar. Sütbeyaz kayaların arasında karınları siyah çizgili, gövdeleri turuncu renkte kadife gibi parlayan balıklar, renk renk yosunlarla sallanan deniz kestaneleri, deniz fareleri... görüyorlar. Çalılıklarda yeşilin sarının, turuncunun çeşitleri.

Kumsaldan bir ses yükseliyor:

«Çocuklar, gelin balıklar pişecek!»

Çalı çırpı toplanmış, ateş yakılmıştı, her biri birer balık alıp, çakıyla sivrilttikleri dallara geçiriyorlar, ateşin üstüne tutuyorlar. Koya kara bir sessizlik yayılıyor. Sadece ateşin çatırtısı duyuluyor. Geç vakitlere kadar yiyip içiyorlar. Sabahattin tâ Sümerliler'den açıyor, bu en eski uygarlık üzerine okuduğu bir kitabı anlatıyor. Epeydir insan ayağının basmadığı bu koyda uygarlık sözünün bir başka tadı, tatlılığı vardı... Uykunun en güzel vakti geliyor. Sabahattin, lâstik şiltesini güverteye serip muşambasına bürünerek uykuya dalıyor. Balıkçı'yla Azra da ambar kapağına oturup Brobro Kaptanla Paluko Mustafa arasındaki tartışmaya kulak veriyorlar. Koylar fosforlu. Sonraki günlerde, sonraki gezilerde bütün o kıyıları, Altmışaltı bükleri, Knidosları elekten geçiriyorlar.

Almanca «*Merian*» dergisinin isteği üzerine Gökova'yı tanıtan bir yazı yazıyor Sabahattin sonraki yıllarda. Anlatmakla biter mi Gökova'nın güzelliği.

«Gökova'nın dibi görünen sularında, duru göklerinde, denizi içlerine çekip tenhalıklarda baştan çıkaran büklerde tanrılar, cinler gezer gibiydi henüz. Birden uyanınca kendimizi maviliklerden bembeyaz bir masal şehrine süzülen martılar sandık. Altımızdaki sular mavi gökler gibiydi; balık sürüleri geçiyordu içinden bulutlar gibi; otuz kulaç derinlerde deniz yıldızları görür gibi oluyorduk. Bir sevinç dalgasıdır yaladı güverteyi. Böyle deniz, böyle şehir düşlerde görülür yalnız, diyenlerimiz oldu.

«Afrodit tapınağının dibindeki mağaradan denize akan sıcak kükürtlü sularda yıkanıp gençleştikten sonra Gökova cennetine yollanmıştık.

«Knidos'la Şehiroğlu adası arasında hâlâ bugün bile sessiz ve insansız büklüm büklüm uzayıp giden kıyı Gökova'nın zümrüt tacı gibidir. Tabiat ana bu tacı Gökovalıların bük dedikleri eşsiz nakışlarla donatmıştır. Bir yanı lâciverde kaçan bir mavi meneviş kucaklar bütün bükleri ve büklerin içindeki sayısız bükleri. Sular parmak parmak olup çam ve buhur ormanlarının yüreğine kadar girer. Parmakların ucunda sedef beyazlığında çakıllar ya da kumlar vardır. En güzelini seçemediğiniz için hiç birinde duramaz, döndükçe dönersiniz bükler içinde. Dermen bükü ve Longoz bu büklerin en baş döndürücü olanlarıdır. İçlerine gemiler saklansa yanıbaşlarına varmadan görülmez, ve kıvrıntılarının tamamı ancak helikopterle görülebilir..»

Bugünün dillere destan «turizm patlaması» bu gezilerden, bu yazılardan sonra oldu oralarda. Güzellikleri anlatmakla bitmez Gökova üstüne yazdıklarında daha ne parçalar var ki, onları aktarmak bu hikâyeyi çok uzatmak olur. Ama şunu eklemem zorunlu, günlerdir düşünür dururdum, bizim edebiyatta denizi yazanlar içinde,

Halikarnas Balıkçısı'nı, Sait Faik'i okurken insan bir sevgi şarabını yudumluyor gibi olur, değil mi? Yaman Koray'ın da güzeldir pek çok sayfaları. Fakat, Sabahattin'inkileri de koyun onların yanına; hangisi daha güzel anlatır o kıyıları, kıyıların insanlarını, düşünün. Sanırım biri ötekinden, öteki berikinden güzeldir. Bu güzellik, oraları iyi yaşamış olmaktan, bir; ikincisi, ora insanlarının Türkçesini sevmekten gelir, iki. Üçüncüsü, onca güzel Türkçeyi yazabilmek de bu dipleri pırıl pırıl denizlerle çok düşüp kalkmış olmaktandır herhalde.

1971 yazında bütün çeviri topluluğuyla alıp götürdüler Sabahattin'i. Demir kapılı barakalarda, tutukevlerinde kaldı uzun süre. Savcı soruyordu sık sık, «Ne yaptınız Mavi gezilerde?»

Ölümünden sonra yazılan yazılara bakıyorum, çok fırıldak yapardı, kendi işi dönerceleri dostlarına armağan ederdi diyorlar. Herhalde unutuyorlar, bir de türlü çeşit kabaklar alırdı gittiği yerlerden, onları oyar, deler, boyar, ampuller yerleştirirdi içlerine. Tutukevinde bunlardan yoksundu...

O demir kapıların, doğayı ve çevreyi, hem de çalışmayı bu kadar seven insanın, insanların üstüne kapanması acıdır. Uzun acıların ve yargılamaların sonunda adalet yerini bulsa da üzücüdür. Fakat küsmüyordu Sabahattin. 4 Kasım'da Maltepe'deki tutukevinden salındıklarında Vedat bir yanında, Azra bir yanındaydı. Bedri fosfosunu alıp gelmişti. Dostlar gelmişlerdi. Ama, Sabahattin kıvranıp duruyordu, bıkmıştı içerde satranç oynamaktan, «Nolur çabuk gidelim, gidip başlayalım!» diyordu her haliyle.

Küsmüyordu. Küsecek gibi de değildi. Küsenleri biliyordu, kınıyordu onları. Uzunca bir ayraç açmıştı onlardan biri olan Muzaffer Şerif için Yeni Ufuklar'daki

yazılarından birinde. Hiç küser miydi? Yeniden başladı o coşkun çalışma. Maçka'daki evde, üstü bir Sivas kilimiyle örtülü sedirde oturarak, bazen kara makinesinin başına geçerek, bir Vedat'la, bir Azra'yla konuşarak Rabelais'nin *Gargantua*'sına çalışıyorlardı. Thélème Tekkesi'ni arkadaşları yokken tek başına kıvırmıştı. 13 Ocak 1973 Cumartesi sabahtan bire kadar çalıştılar. Bir buçuk sayfa ancak yapabildiler. Gene terledi Sabahattin. Kök sökmekten beterdi. Sonra sofraya geçip karınlarını doyurdular. Magdi hazırladı yemekleri. Yeniden buluşmak için sözleştiler, ayrıldılar. İkindi zamanıydı, Sabahattin'in durdu yüreği. Sanıyorum, hayır sanmıyorum, inanıyorum ki, küs gitmedi yurda, dünyaya ve kimseye. Gülerek, acıyarak, üzülerek gitti uğrulara, eğrilere belki, ama küs gitmedi. Arkadaşlarından ayrıldıktan sonra Halikarnas Balıkçısı'na yollayacağı dönerceyi boyuyordu. Fosforlu büklerini anlata anlata bitiremediği Gökova'nın cennet renkleri tutuşuyordu son dönercesinin mikalarında. Bundan güzel kahkaha, bundan anlamlı ölüm olur mu?

64 yaşındaydı göğsündeki yürek durduğunda. «Kalleşlik etti yüreği!» dememek lâzım. Onca çabaya, onca çileye daha fazla dayanamazdı. Gene iyi dayanmadı mı? Tonguç'unki de ancak bu kadar dayanmıştır. Çok erken yıkılıyor aklı eriklerimizin, ermeyiklerimizin çabaları yüzünden yurt ve dünya çapındaki değerlerimiz. Ve anlaşılıyor ki, daha bir süre en azından 2000 yılına dek gidecek bu çileli yaşam türü. Ne yapalım? Kalanlara selâm olsun demişti ya çekip giderken.

Bir on yıldan fazla oluyordu yüreği teklemeye başlayalı. Ama hiç oralı değildi sahibi. Bir gün Bedri'nin İstanbul yakasındaki atölyesinde baktım haline. Doldura doldura içiyordu şişeden kendi eliyle kestiği koca-

man kadehi. Dostlarının arasında keyfine bakıyordu. Bir saz vardı atölyede. O da çaldı, ben de çaldım, yarıştık. Dağılırken, onun önerisi üstüne ertesi günün sabahına, imamdan önce elkoymaya karar verdik. Ferzan Kardeş, Kaya Tanyeli, Başaran, Bedri, Mustafa, daha başka dostlar, Arifiye'yi görmeye gidecektik. Yolda, arabada, Arifiye'de, konuk olduğumuz Süleyman Adıyaman'ın evinde gün boyu fıkralar anlattı. Alın işte bir Karadeniz mezarlığı. Taşlarda yazılar var. Biri şöyle: Vurdi vurdi vuruldi... Galiba kan dâvası çokmuş Temelgilin köyünde... Hep oralardan çağrışımlar döküldü dilinden o gün, dikkat ettim de.. Bilinçaltı Karadeniz insanlarının yaşamıyla doluydu galiba.

Bizim köyün suları
Balıklidir balikli
Ben cittim İstanbul'a
Sen kime oldun yavukli?

Birlikte bir Hasanoğlan gezimiz olmuştu, «Hitit Güneşi» ile «Yılanların Öcü» filimlerini istemişlerdi öğrenciler, 64'lerde. Ardından bir de sahneye çağırmazlar mı üsteleye üsteleye. Ben de çok istiyordum çıkıp konuşsun. Sıkıla sıkıla kalkıp birkaç cümle söyledi. İşin en ağırını seviyordu, ama söze gelince istekli değildi. Bir de Polatlı - Gordium, bir de Gâvur kayası, bir de Akviran köyü gezilerimiz olmuştu. Unesco'nun toplantılarına geliyordu her ay. Birkaç gün kalıyordu Cihan Palas otelinde. Cumartesi pazarları gezerek geçiriyordu dostlarını toplayıp. Gezilerinde çıt çıt çıt resim çekiyordu. Sonra Maçka'daki eve dönüşte gösteriyordu bunları projeksiyona takıp. Bazen oradan bir dolu slayt toplayıp getiriyor, Ankara'da gösteriyordu. Gösterirken ufaktan an-

latıyordu hem de: «Burası Diyarbakır kalesi. Surların içi pislik. Görevliler falan da var başında ama.. Nedir diye sordum da, yukarıya yazdık efendim, cuvap yok hâlâ, dedi bize...» Silinip gitmişti yurttan o bozkırlarda başlayan yaratma imecesi. Bir uyuntuda, bir sıkıntıda, çok çok birbirleriyle çekişerek, tepişerek geçiriyorlardı günleri insanlar. Çoğu çoğuna küstü. En gereksiz ve geçersiz nedenlerden kızıyorlardı birbirlerine. Bilgiye yönelmiyorlar, doğaya bakmıyorlar, çevreye açılmıyorlar, çalışmayı sevmiyorlardı. İnsan için, halk için, halkın dâvası için çalışmanın tadını bilmiyorlardı. Pek söylemiyordu ama buna çok şaşıyordu Sabahattin.

Öldük, dünyayı şaşkın bırakıp gittik
Yüzlerçe incimiz kaldı delinmedik.
Sersemliği yüzünden bilgisizlerin
Renk renk düşünceler kaldı söylenmedik.

Uzun ve hazindir Sabahattin'in hikâyesi. Keselim en iyisi.

Ankara, 8.2.1973

YÜREĞİMDEKİ EYUBOĞLU

Vedat Günyol

13 Ocak 1973 günü öğleden sonra kaybettik Sabahattin Eyuboğlu'nu, on iki yıl önce sıkışan yüreğinin, o cömert, temizin temizi, dürüstün dürüstü yiğit yüreğinin birden duruvermesiyle. Bir buçuk saat öncesine kadar, bir *trio* (Eyuboğlu - Erhat - Günyol triosu) çalışmasının oldum bittim içimize imece mutlulukları, sevinçleri, esenlikleri salan ürünlerini Azra'nın kalemiyle bir deftere geçirmiştik. Fransız hümanisti, özgür düşüncenin Montaigne ile birlikte en büyük temsilcisi olan Rabelais'nin *Gargantua*'sını çeviriyorduk, altı aydır süregelen kesik kesik çalışmalarla. Çeviriyi bir yerde keserek ayrılmış, yeniden buluşmak, daha nice ortak çeviriler yapmak umuduyla. Meğer bir saat sonra, gözlerini hayata kapayacakmış, o «delinmedik yüzlerce inci»yi, olduğu gibi bırakarak, o en olgun çağının eşsiz kültür hazinesini; o insafsız, savurgan, o bilinçsiz tabiatın hoyratlığına kaptırarak.

Kimdi Eyuboğlu denen, bu çorak Türkiye'nin bağrında «politikanın bulanık suları ortasında ak bir nilüfer gibi» inanılmaz bir mucizeyle açan, ama türlü anlayışsızlıklar, ters yorumlar yüzünden, vaktinden önce soldurulan Türkiye'nin en namuslu aydınlarından olan bu insan?

Yıl 1942 sonları. Millî Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'in dönemindeyiz. Yayın Müdürlüğü Klasik İşler Danışmanlığına atanmış, klasik çevirilerin telif haklarını hesaplamakla görevlendirilmiştim. Daha önce oldukça geniş tutulan hesaplamalarda dikkatli olmam isteniyordu benden. Ataç'ı bana arkamdan «çeviri düşmanı» dedirtecek kadar büyük bir titizlikle hesaplıyor-

dum telif haklarını.

Bir gün, Yaşar Nabi ile birlikte paylaştığımız odaya Sabahattin Eyuboğlu ile Orhan Veli geldiler (O. Veli ile ilk olarak karşılaşıyordum). Yanılmıyorsam, *Turcaret* çevirisinin hesaplanmasında bir eksiklik varmış. Tercüme Bürosuna üye olarak girdiğim birkaç hafta içinde, iyi niyeti, alçak gönüllülüğüyle tanıdığım S. Eyuboğlu, o incenin incesi nezaketiyle, benden bu hesabın yeniden gözden geçirilmesini istiyordu. Yayın Müdürlüğünden gelen aşırı bir titizliğin etkisiyle, hesapta bir yanılgıya düşmüş olabileceğimi bana hatırlattı. Çeviriyi yeniden hesapladım ve sonunda gördüm ki, telif hakkında birkaç lira fazlalık bile olmuş. Durumu bildirdiğim zaman, S. Eyuboğlu'nun güvenini, isterseniz sevgisini, bir anda kazandığımı farkettim. Öylesine haktanır bir insandı o.

Bir gün, Yayın Müdürlüğündeki odama geldi Eyuboğlu, Talim ve Terbiye Kurulunun üst kattaki odasına beni çağırdı. Kapıyı açınca, masanın kenarına ilişmiş, yarı oturmuş, yarı ayakta, ellisinde var yok, ışıl yüzlü bir adamla karşılaştım. Hakkı Tonguç'tu bu. Beni Hasanoğlan Köy Enstitüsünde çalışmaya çağırıyordu. Fransızca öğretmenlerine ihtiyaç varmış. Eyuboğlu beni salık vermiş, daha nicelerini salık verdiği gibi. Sevine sevine kabul ettim. Bir Pazartesi sabahı istasyonda buluştuk. Ver elini Hasanoğlan. Trenden inerken bizi, çuhalar içinde, kızlı erkekli büyük bir öğrenci kalabalığı karşıladı. Yüzlerinde S. Eyuboğlu'nun o sıcak, o sevecenlik dolu bakışlarının yankısıyle ışıldayan yüzlerinde, benim için üç yıl sürecek eşsiz bir mutluluğun kapısı açılmıştı sanki ardına kadar. İstasyondan Enstitü binalarına kadar yürüdük. Bu karşılama bir gelenekmiş meğer. Sabahattin Eyuboğlu'nun dörtbir yanını öğren-

ciler sarmış, onu soru yağmuruna tutuyorlar, bir haftanın birikmiş özlemini, bilgi susuzluğunu bir anda gidermeye çalışıyorlardı. Öğrenci öğretmen arasında böylesine sıcak, böylesine candan yürekten, böylesine kardeşçe, arkadaşça, ağabeyce bir yakınlık, bir içlidışlılıkla ilk kez karşılaşıyordum. Ne sarsıcı bir yenilikti bu benim için. O asık suratlı, kara cüppeli üniversite çevresinden kopup; bu katıksız, ak yürekli, yüzlerce yılın karanlıklarını yırtıp içlerine ışık doldurmak özlemiyle yanıp tutuşan halk çocuklarının, köylü çocuklarının arasında, sevgisinin ve bilgisinin olanca cömertliğinde kendini bulan yepyeni bir aydın tipiyle karşılaşıyordum aynı zamanda.

O gün erkenden derslere başladım. İnsan sıcaklığı ile dolup taşan Tanrısız bir tapınak, bir bilgi tapınağıydı sanki sınıf. Nerden ve kimden almıştı bu kutsal havasını? Öğretmenle öğrenci arasına, sihirli bir değnekle sokulmuş, candan, o kardeşçe ilgi sıcaklığı? Kimden gelebilirdi, en büyük Türk eğitimcisi Tonguç ile, onun adeta gölgesinde, sessiz sedasız çalışan, ama Hasanoğlan Köy Enstitüsü yüksek kısmının kafası ve yüreği olan S. Eyuboğlu gibi engin bir sevgi ve kültür hazinesinden başka?

Sabahattin Eyuboğlu'ydu, «Metinlerle Batı Kültürü Tarihi» derslerinde ve haftada bir tartışmalı açık toplantılardaki o konuşmadan konuşturan, doğruyu, güzeli, iyiyi hiç bir telkine kaçmadan öğrencilerin kendilerine bulduran.

S. Eyuboğlu'nun uygulamaya çalıştığı eğitim yöntemi, el işçiliğinden kafa işçiliğine, el eğitiminden kafa eğitimine geçerek, yaratıcılığına, insanca niteliklerine inandığı ve canı gibi sevdiği Türk köylüsünü köyün içinde yetişen aydınlarla onu kalkındırmayı amaçlıyordu.

Yıllarca önce, İstanbul'da başlatılan halk oyunları festivalinde, Anadolu'nun dört bir köşesinden gelen toplulukların Açıkhava Tiyatrosundaki o eşsiz, coşkulu gösterileri karşısında şöyle diyordu Eyuboğlu: «Güzel oynayan halk düşünmeyi öğrenebilir, giderek öğretebilir.»

İşte bu inançtı Köy Enstitülerine bağlayan S. Eyuboğlu'nu ve bizleri. Ama uzun sürmedi bu bilgi tapınağındaki o mutlu çalışma günleri. Atatürk'ün ölümünden sonra bir politika alaborasiyle tırpanlandı yetişmekte olan o canım ürünler, eğitim kadrosuyla birlikte darmadağın edildi. Kara güçler üstün çıkmıştı, Türk köylüsünü yüzyılların karanlığından kurtarmak için canla başla çalışan o güzelim kurumu kuşa çevirmişlerdi.

Sonra, S. Eyuboğlu ile birbirimizi kaybettik. Ama, içimizde sönmez bir ortak ateş gibi yanan Enstitü özlemi derinden derine görülmez bağlarla bağlamaktaydı bizi. 1952'lerdeydi. Yeni Ufuklar bir yılını doldurmuştu, henüz. Orhan Burian'ı kaybedecektim bir iki ay sonra, bugün S. Eyuboğlu'nu kaybettiğim gibi. Dergiyle yapa yalnız kalmıştım. O zaman, S. Eyuboğlu yardım elini, dost elini, cömert elini uzattı bana ve yirmi yıl boyunca dergiyi de kitap yayınlarını da bir gönül işi olarak benimle birlikte ortakça yaşattı.

Bir büyük gönül adamıydı S. Eyuboğlu. Ortaklaşa çalışmanın, imece bereketinin erdemine inanmış bir gönül adamı. Her türlü yozlaşmaya - halktan kopmaktı onun için yozlaşmak - kafa tuttu ömrü boyunca. Divan şairlerini, yapma dilleri duyguları özentileriyle bir yana itip, Yunus'larla, Pîr Sultan'larla Anadolu'nun gür ve içli sesine verdi kulağını ve gönlünü. Güle karşı yoncayı, bülbüle karşı serçeyi tuttu. Şarkılara inat türküleri, halılara inat kilimleri benimsedi. Turan'ı elinin tersiyle bir yana itip memleket'e, yani gerçeğe sarıldı dört-

bir eliyle. Salonu atıp sokağı yeğledi, gözyaşını verip Umut'a sarıldı.

Günlük politikadan uzak yaşadı, politikanın bulanık sularında balık avlayanlardan köşe bucak kaçtı. Köy Enstitülerinin kurulmasına, klâsiklerin çevrilmesine destek olduğu, demokrasiyi — iyi kötü — bu memlekete yerleştirmeye çalıştığı ve de Türkiye'yi savaşa sokmadığı için bir İnönü'yü — o da sağdan soldan gelen, kimi zaman haksızlığa varan saldırılara karşı — duygusallıktan uzak, kafasıyla, belli bir insaf ölçüsünü kendisine kılavuz yaparak savundu. Yakın uzak ne çıkar düşüncesi vardı ve olabilirdi bu tutumunda, ne de yakın uzak bir duygusal bağlılık. Çankaya köşkünde kimya laboratuvarı kuran, yurt sorunları kadar, çoluk çocuk, damat gelin, birader mirader ilişkileri gibi aile işlerine kendini vermişliğini düşünmüş olsa gerek, bir pazartesi toplantısında, İnönü «ailevî ve kimyevî» bir insandır diyerek, ona karşı tutumunu gerçek yerine oturtmuştu.

Günlük politikadan uzak yaşadı Eyuboğlu, diyordum. Ama yine de, politika değilse de, politika çalkantılarına bilinmez ne yoldan kurban gitti. Halk değerlerini, her çeşidinden halk sanatını çağdaş düşünce ve sanata maletmeyi kendine dert edinmiş, gizlisi saklısı olmayan, düşüncesi ve yüreği, evi ve sofrası herkese açık olan S. Eyuboğlu gibi bir gönül insanının, 12 Mart sonrası, aklının köşesinden geçmeyen, geçemeyecek olan bir suçlama ile dört aylık bir hapis serüvenine uğraması, bir iki ay önce aklanmasına rağmen, giderayak yüreğinde onulmaz yaralar açmıştı.

Gitti Eyuboğlu böylece, Türkiye'nin ak yürekli en büyük denemecisi, ardında özlemler, onarılmaz acılar bıraka bıraka gitti.

(Cumhuriyet, 24 Ocak 1973)

BİR DÜŞÜNÜRÜN ÖLÜMÜ

Cavit Orhan Tütengil

Sabahattin Eyuboğlu 1962 yılında yayımlanan bir yazısında, yaşamının bir dilimini dile getirirken, dünya görüşüne temel olan bir benzetmeyi de anımsar: «Ben on iki yaşımda Kütahya'daydım. Yunanlılar girdi girecekti oraya. Kardeşim Bedri ile bir meydana gider, Anadolu'nun dört bir yanından gelip sıra sıra dizilen Mehmetçikleri seyrederdik. O sırada orduyu düzene sokmak, Çerkes Ethem'leri falan temizlemekle uğraşan İsmet Paşa sık sık gelir, tepemizde uçan düşman uçağına aldırış etmeden hizaya girmesini öğretir, nereli olduklarını sorardı Mehmetçiklere. Kimi Karadeniz, kimi Akdeniz kıyılarından, kimi bozkırlardan yerli kılıklarıyle gelmişti bu hemen savaşa gidecek insanlar. Babamız Kütahya Mutasarrıfı idi o zaman. O da Mehmetçikleri ölüme giderayak, doyurmakla uğraşırdı. Dilleri, halleri değişik nice Anadolulular görmüştük o zaman kardeşimle, tıpkı İlyada'da olduğu gibi. Aradaki benzerlik şimdi şimdi Anadolu tarihinin ipuçlarını verir gibi oluyor bana.»

Sabahattin Eyuboğlu'nun «mavi» dünyasına bu küçük aralıktan baktığımızda Anadolu ile insanlarını, Homeros'un antik dünyasından, tanığı olduğumuz çağın güncel sorunlara bağlanan birleştirici bir uzantısında kaynaşmış buluruz. Bu kaynaşma en somut örneğini, Montaigne'in «Denemeler»inden de gelen bir uyarıyle, «Türklerin Padişahı İkinci Mehmet» ile Kurtuluş Savaşı'nın Mustafa Kemal Paşa'sını, Yunanlılardan Troyalıların öcünü alan Hektor benzetmesinde bulmaktadır.

Gözlerini Batıya çevirdiği vakit de gördüğü Anadolu dağlarının dorukları, Anadolu insanının zengin iç dünyasıdır. 1937 tarihini taşıyan «Türk Halk Bilmeceleri» adıyle yayımladığı ilk kitapçığında, «şiirle bilmecenin aynı dili konuştuğunu» kanıtlamak için deniz ve yelkenlileri anlatan Paul Valéry'nin «Üstünde güvercinler yürüyen bu sakin dam» dizesiyle «Mavi tarla üstünde beyaz güvercin yürür» diyen Türk halk bilmecesini karşılaştırması çok ilginçtir. Daha sonraki yıllarda pek çok örneğini bulacağımız bu bakış açısı, kendi kelimeleriyle «Uzak bir Fransız şairiyle meçhul bir Karadenizlinin ruhlarını birleştirmesi», çağdaşlarından bir bölüğünün anlamakta güçlük çektiği bir ulusallık anlayışını ortaya koyuyordu.

Onun şiir dolu dünyası, Anadolu bozkırlarının kokusunu damıtan küçük ve yoksul kaynakların beslediği bir «düden» gibi, kâh köpürüp çağlayarak, kâh toprağın derinliklerine gömülerek denize ulaşan bir ırmağa benzetilebilir. Örneğin, annesi Lütfiye Hanımdan dinlediği Yunus Emre ilâhileri, gün gelir, bir mitoloji yaratığının bağrından gök gürlemesi gibi yükselen, «Yüreğini, düşüncesini ezenlere karşı ezilenlerden yana koymuş / İnsanları birliğe, dirliğe, doğruluğa, barışa çağıran, yaşamayı seven, ama ölümden korkmayan / Şairler şairi, insanlar insanı, garipler garibi, dostlar dostu, Türkmen Kocası Yunus Emre'ye» ulaşan mavi bir «SELÂM» olur. Kütahya yıllarında yaralı askerlerimizin mektuplarını yazan «Sabahattin», Anadolu insanının «türkü»sünü hem bize, hem de çağdaş uluslara ileten bir «message» adamı olma niteliğini, bütün olanaklardan yararlanarak, 13 Ocak 1973 öğle sonrasına değin yüreği çarparak, sonra da toprağımızı mayalandırarak sürdürmektedir. Bir gerçek adamı olarak «ölüm» kar-

şısındaki davranışı Stoisyenleri hatırlatır: «Ölünce toprağa karışıp gideceğime, insan kardeşlerin kafasında kalabilecek izlerden başka hiç bir varlığım kalmayacağına inanıyorum. Cennetin, cehennemin iyilikler kötülükler için insanların çok eskiden düşünebildikleri karşılıklar olduğundan, hiç, ama hiç şüphem yok. Bunu söylerken ne kimseyi kızdırmak, ne de böyle düşünmenin doğruluğuna başkalarını inandırmak niyetindeyim.»

Sabahattin Eyuboğlu'nun 1930'larda başlayan yazarlığı, yöneldiği konulara göre adlandırma yapanlar için, onun kişiliğinin bir cephesini yansıtan eleştirmen, çevirmen, sanat tarihçisi, denemeci, film yapımcısı gibi yanlarını ortaya koyar. Bunların yanı sıra, yönetici, denetici, öğretim üyesi olarak da ilgimizi çeker. Bana kalırsa, ayrıntılı biyografisinin ve bir ayrım gütmeden bütün insanlara bıraktığı değişik yapıtlarının «kültür tarihçisi»nden geçerek ulaştığı son aşama onun «düşünür» kişiliğidir. Bu nedenle, ortamını hazırlamak için yaşam boyu didindiği, kırılıp küsse de bir katkıda bulunmaktan geri kalmadığı ışıklı dünyası, bir duman bulutu içinde ak'la kara'nın pek de seçilemediği bir ortamda topluma yeterince maledilememişse bunun sorumlusu kendisi değildir. Çağını aşan her «insan» gibi, gerçek değeri zamanla anlaşılacak «has» bir düşünürü yitirmenin büyüklüğünü gelecek yıllarda daha derinden duyacağız kuşkusuz. Bir hümanist olmasını bir öğretinin adamı olmasına yeğ tutmayan küçük bir azınlık, Sabahattin Eyuboğlu'nun kolay yolu seçmediğini bir gün elbette anlayacaktır.

1943 yılının, Köy Enstitüleri'nin yapıcısı İsmail Hakkı Tonguç ile tanışmasının, Sabahattin Eyuboğlu'nun yaşamında köklü bir değişmeyi işaretlediği söylenebilir. Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nde «Metin-

lerle Batı Kültürü Tarihi» okutan, piyes sahneleyen, dergi yöneten Eyuboğlu, birçoğumuz gibi, «okul»dan ve «kitap»tan «hayat»a, «halk hazinesi»ne yönelişe, Köy Enstitüsü basamağından ulaşmıştır. Lise öğrencisiyken, arkadaşı Niyazi ile başlattığı birlikte çeviri çalışmaları, «imece» yoluyle gönül birliğinden geçmiş, dost çevresi, ortaklaşa uğraşı içinde gelişip serpilmiştir. Bu niteliğinde de, Batı kökenli işbirliği ve ortak çaba ile Anadolu kökenli «imece» dayanışması iç içedir. Sabahattin Eyuboğlu, bütün yapıtlarıyle evrensele açıldıkça ulusallaşmanın örneklerini ve yollarını göstermiştir. Onun izinden yürüyecek olanlar, dünya fikir ve sanat pazarına ulaşacak değerde çalışmaların «ulusal»ın tâ kendisi olduğunu, başka bir deyişle, evrensel ile ulusalın, bir kumaşın iki yüzü gibi olduğunu göreceklerdir.

1934 (terhisi 1936'da), 1940 ve 1942'de üç kez yedek subay olarak askere alındığını bildiğimiz Eyuboğlu, «Mavi Yolculuk»larda Antik Çağ'ın kalıntılarını ve yurdumuzun doğa güzelliklerini dostlarıyle cömertçe paylaşarak uygarlıklar beşiği Anadolu'yu ve onun uzak kültürlerin mirasçısı halkını yakından tanımıştı. Gizli kalmış değerleri ister müzede, ister yer altında ya da üstünde olsun arayıp gün ışığına çıkarmak, bir dost imecesi ürünü olarak çeviriler, filmler, araştırma kitapları, türküler ortaya koymak, sözün kısası, dünyamız daha mavi olsun diye emek harcamak onun yaşam boyu tutturduğu bir türkü olmuştur. Eyuboğlu'nun Halikarnas Balıkçısı'nı anarak söylediği şu söz kendisi için de geçerlidir: «Ne kadar uzağız hâlâ tabiattan bunca kılavuzlara ve bunca güzel sabahlara rağmen...»

4 Aralık 1972 günü, ortak dostumuz Vedat Günyol ile evinde yaptığımız ziyaret son görüşmemiz oldu. Kalorifer radyatörünün sıcak hava dalgasına çevirttiği

renkli fırıldakları bize gösterirken, dedesi Hamdi Beykadı'nın boş vakitlerinde fırıldaklar yaptığını bilmiyordum. «Surname» filmini görmemi çok istemiş, büyük aygıt çalışmayınca küçüğünün aracılığı ile Nemrut Dağı filmini ilgiyle görmüştüm. Dağ yolunda konakladıkları bir köyden düşündürücü görüntüler getirmişti dost soframıza. O gün, Madrit Büyükelçimizden aldığı bir mektuptan «Karagöz'ün Dünyası» adlı belgesel filminin ödül kazandığını öğrenmişti. Bu muştuyu dostlarıyle birlikte kutlamıştık. Ne var ki, sevinci bir çelişkide düğümleniyordu: Bu çelişki, tüm aydınların ortak çizgisiydi. Aydın «halk»ı sevdikçe, onu baş tacı ettikçe, «halk»a olduğu kadar «düzen»e de ters düşüyordu. Sabahattin Eyuboğlu'nun, herkeslerden çok bayrağa sarılması «hak» olan tabutu halkçı aydınların dramını yeniden ortaya koymuştu: Cenaze namazını kılanlarla tabutunu Merkezefendi Gömütlüğüne kadar izleyenler ayrı dünyaların insanlarıydı. «Devlet» ise, bu değerli evlâdının ölümünü umursamamıştı.

(Cumhuriyet, 24 Ocak 1973)

EYUBOĞLU İÇİN

İlhan Selçuk

Sabahattin Eyuboğlu giyime kuşama aldırmazdı. Kazağı karyolanın altından çıkardı, çorabı battaniyenin içinden... Yazısında, çevirisinde, cümlesinde noktalamasında titizdi; ama gömleğin kolasına, pantolon ütüsüne boşverirdi. Yüzünde çocuksu bir gülüş vardı, sohbetinde özlü bir içtenlik... Yobazlıktan tiksinir, kalıplı fikirlerden çekinirdi. Geceleri uyur - uyanır, okur, düşünürdü. Yatağının başucunda pilli bir okuma lâmbasi vardı. Karanlıkta zaman zaman, bu lâmbanın ışığı, bir deniz feneri gibi kitap sayfalarını aydınlatırdı. Sonra:

— Çıt.. diye bir ses duyulurdu.

Lâmbayı söndüren Eyuboğlu bir sigara yakardı, ateşböceği gibi parıldardı sigaranın ucu.

Çeşitli marifetleri içinde, üç işte ustalığa kavuşmuştu: Fırıldaklar, kımıldaklar, dönerceler yapardı Eyuboğlu... Fırıldak, çocukluktan bildiğimiz gibi, rüzgârla dönen oyuncaktır. Dönerce, bir tel eksene bağlı spiraldi ki, herhangi bir soba ya da bir kalorifer borusuna iliştirdiniz mi, aşağıdan yukarı vuran sıcak havanın etkisiyle dönerdi. Kımıldak, çeşitli yatay tellere bağlı yuvarlaklar ve çemberlerden meydana gelir, en küçük bir esintide bağımsız güneş sistemleri gibi harekete başlardı. Sabahattin Eyuboğlu'nda ölünceye kadar dinmeyen çocukluğun oyuncakları mıydı bunlar? Yoksa başı düşünürken eli iş görsün diye bir uğraş mı bulmuştu kendine?

Kımıldakları, fırıldakları, dönerceleri yapar yapar dostlarına armağan ederdi. Mavi yolculuğa çıkar, rakı içer, denize atlar, fotoğraf, film çeker, yazı yazar, çeviri yapar, mahkemeye çıkar, hapse girer, sohbet eder... Sö-

zün kısası, tatlı bir adamdı Eyuboğlu... Öfkesi bile tatlıydı. Adam gibi yaşar, gösterişten kaçınırdı. Öğretmek ve öğrenmek yolunda bitmez tükenmez seferberliğin neferiydi. Alçakgönüllüydü. Kötülükle uzaktan yakından Eyuboğlu'nca ilişkisi bulunmayan çok az kişi tanıdım.

Eyuboğlu'nun erişilmez bir Türkçesi vardı. O olmasa kim böylesine bir Türkçeyle tanıtacaktı Rabelais'yi Türk ulusuna:

Sahte dilleriyle dünyayı zehirlemekten
Bıkmak bilmiyen o şirret sapıklara karşı
Gelin ki kuralım burda yürekten inancı
Ve gelelim haklarından sözle yazıyla
Tanrı sözünün özüne düşman olanların.

Eyuboğlu eski bilgeler gibiydi. Öyle yaşadı, öyle öldü.

Ve ardından düşündüm:

Türkçeyi bunca güzel söyleyen kişiden daha önde Türk milliyetçisi nasıl bulunacak? Dilimizin olanca olanaklarıyla en insanca fikirleri dile getiren kişiden daha insanı nasıl bulunacak? Uygarlığın başka dillerde dikilmiş anıtlarını, Türkçenin ustalığını sınırsızca kullanarak Türk toplumuna sunan kişiden daha fazla halkına hizmet eden nasıl bulunacak?

Böylesine adam, bir ulusun yaşamında zor bulunur.

Zor bulunur Eyuboğlu gibisi...

Bir gün demişti ki:

— Sen Ermiş Antonius'u okudun mu?

— Hayır.

— Bak, oku bunu! Flaubert'in en belâlı kitabıdır. Çevirinceye kadar akla karayı seçtim. Oku Ermiş Antonius'u!

Okudum.

O kitapta «*Ölüm*» der ki Antonius'a:

«— *Hemen ya da biraz sonra, önemi yok! Benimsin sen, güneşler, halklar, şehirler, krallar, dağların karları, kırların otları gibi. Atmacadan yüksek uçarım ben, ceylândan daha hızlı koşarım, umudu bile yakalarım!*»

Sabahattin Eyuboğlu'nu da yakaladı ölüm. Ne var ki Sabahattin, ölüme kafa tutan sayısı az kişilerdendi. Bedenin üstüne bir avuç toprak atıldığında biter mi her şey? Ya kitaplar? Ya yazılar? Ya çeviriler? Mavi ve Kara'lar? Kısacık hayat yarışında ölümden önce finiş ipini göğüsleyen zorlu insanlarımızdan biriydi. Her kitabında, her yazısında, gelecek kuşaklara canlı ve içten bir «merhaba» çekecektir Eyuboğlu; bu da (Yunus gibi) «kalanlara selâmı» dır.

(Cumhuriyet, 3 Şubat 1973)

CÖMERTLİK ÜSTÜNE

Yaşar Kemal

Eyuboğlu aşırılığı sevmezdi. Hoşgörülü bir adamdı. Çok öfkelendiği, delicesine tutulduğu şeyler vardı. Aklınca hep ölçü isterdi. Dostlarından ölçüsüz hoşgörü, alçakgönüllü olma isterdi. Övünenlere çok karşıydı. Övünenleri de hoş görürdü. Yılanın sevmediği ot deliğinin ağzında biter derler ya, ben onun en övünen dostlarından biriydim. Gene de bir kerecik olsun beni kırmadı. Onunla dostluğumuz aramızda, yürekten, sözsüz, otuz yıl sürmüş bir dostluktu. Dostluğumuzun bir iki iyi tanığı vardır, birisi Ali, birisi de karısı Magdi'ydi. Bakın Sabahattin Eyuboğlu işte bu övünmemi duysa buna da kızardı ama belli etmezdi, hoş görürdü. Benim ona çektirdiklerim oldu, böylesine, taşkın, ipe sapa gelmez.

Sevinci severdi, sevgiyi severdi. Bir insanda sevinçten, sevgiden çok varsa, bu insan bu iki duyguda ne kadar aşırı giderse gitsin sevinç içinde kalır, sevgiyle dolar taşardı. Sevginin aşırısına çattığını hiç görmedim. Sevgisizliğe, dostsuzluğa kızardı. Dostsuz kalmaya içerlerdi. Kim ki dostsuzdur, o iyi insan değildir. Biliyorum, buydu düşüncesi, ama kimseyi kırmamak için olacak, ya da sonsuz hoşgörüsünden ötürü söylemezdi.

Dünyada bir de cömertliği arardı, sonsuz, ucu bucağı olmayan.. Cömertliğe hayrandı. Gönül cömertliğine, sevgi, dostluk, sevinç cömertliğine hayrandı. İnsan soyu cömert bir soydu. İnsan soyu fedakâr bir soy olmalıydı. Şu dünya insanoğlunun çok çok çabasına lâyıktı. Dünya için, dünya ve insan güzelliği için çaba, en çabalayan insan için bile olsa olağandı. Onun için, övün-

mek çocukça bir şey de olsa hoş görmezdi. Dünyayı ödememiz gerekti. Bu güzelliği, bu sevinci, bu dost sıcaklığını, bu cömertliği, bu arının vızıltısını, bu türküleri, bu özlemi, bu sevdayı, bu aşk ü sevdayı, bu mavi denizi, çiçekleri, insan ellerinin sonsuz hünerlerini, insan yüreklerinin sınırsız tadını, zenginliğini ödememiz, belki yanlış, ödememiz değil, minnettarlık duymamız, dünyanın sevincine candan, yürekten katılmamız gerekti, dünya olarak, sevinç olarak, bunca güzellik, harikulâdelik karşısında yok olarak, alçakgönüllü, hayran kalarak katılmamız gerekti. Onun için sevgi cömertliğini tutturmuştu. Sevinci, dünyaya hayranlığı, dünyaya, insana sevgiyi, aydınlığa, alçak gönüllülüğe sevgiyi tutturmuştu.

Biz dünyadan gider olduk
Kalanlara selâm olsun

İşte Yunus'a bu alçak gönlünden dolayı tutulmuştu. Bu sonsuz cömertliğinden.. Biz gidiyoruz bu dünyadan, kalanlar kalacak, onlara bir yürek dolusu sevgiyle selâm olsun. Kalanlara kıskançlık yok, hayranlık var. Ölümde bile yaşama katılma var. Bir gün yürek dolusu sevinebilirsek bilelim ki, yüreğimizin sevincine Sabahattin Eyuboğlu gelmiş oturmuştur. Bir dağa, bir denize, bir kilime, bir ağaca, bir insan gözüne, saçına, güzelliğine, bir çiçeğe sevgiyle dopdolu olarak bakarsak bilelim ki, sevgimizi Sabahattin Eyuboğlu taşırmıştır, yanı başımızda sevinç, kıvanç içindedir. En sonda, ölümde bile cömertti. Kalanlara selâm olsun diyecek kadar. Kalanlara selâm olsunda belki birazcık boynu büküklük, çaresizlik var gibi.. Ama Eyuboğlu bu çaresizliğin yanına bile yaklaşmadı, bunu aklından bile geçirmedi.

Çok aklıma geldi, be kardeş, bu kalanlara selâm olsunda azıcık çaresizlik yok mu, diyecektim, diyemedim hiç bir zaman. Kırılırdı, beni anlamazdı. Bizden yüzyıllar önce bir kişi, bir yaşam adamı, bir halk adamı geliyor, yüreğini bütün yaşam adamları gibi sonsuzcana açıp, bütün cömertliğiyle dünya hayranlığını, cömertliğini dünyanın üstüne seriyor. Doğru da olsa insan onun tekerine taş koyamazdı. Eyuboğlu inatçıydı, tuttuğunu koparan bir kişiydi. Biliyor musunuz, onunla Pîr Sultan üstüne bir konuşmamız yirmi beş yıl kadar aralıklarla sürdü. Daha da sürüyor. Ne yapar yapar kalanlara selâm olsunun bir sevgi olduğunu, bir cömertlik olduğunu bana kabul ettirirdi.

İnatçı, cömert, sevinç, sevgi, dostluk, yaşam dolu bir adamdı. Köy Enstitülerini, Köy Enstitüleri düşüncesini yaratanlardan birisiydi. Bilmiyorum ne zamandan bu yana takmıştı kafasına yaşamla olacağını her şeyin, sanatın, edebiyatın, eğitimin... Tek değer verdiği yaşam yaşamdı. Cömertçe yaşıyordu, her yönüyle. Doğası, insanı, düşüncesi, kitaplarıyla. Hem de inancıyla. Ve cömertçe dağıtıyordu her şeyini. Doğasını, düşüncesini, insanını, sevgisini, dostluğunu, inanılmaz taddaki, büyüklükteki sevincini. Sanat olacak, dünya sevinci de olacak içinde Yunus'taki gibi, Orhan Veli'deki, Karacaoğlan'daki, Pîr Sultan Abdal'daki, Nâzım Hikmet'teki gibi. Düşünce mi olacak, olumlu, umutlu dost, yapıcı, eğitim mi olacak doğayla, insanla haşir neşir doyunca yaşayarak olmalı. Bir noktanın, yaşam noktasının yöresinde yıllarca yaşadı, öğrendi, öğretti. Her şeyden bir sevinç çıkarıyordu. Kötülüklerden bile. Hapisanede ona gidiyordum. Üzgün görünüyordu ilk dakikalarda. Azıcık sonra bir sevinç seline bırakıveriyordu kendini, her şeyi unutup..

Birisinde, demir parmaklıklar ardında bozuk yüzüyle benden özür dilercesine:

«Bana bak,» dedi, «bakma bu halime. Alıştım hapisaneye. Hoşuma da gitmeğe başladı. Şu Magdi'yi bıraksalar da, beni istedikleri kadar tutsalar. Benim yüzümden onun tutuklanması..»

Magdi'nin hapisaneye girişini, bu en sevdiği insanın kendi yüzünden hapislerde çürümesini bir türlü yutamıyordu.

«Ne et eyle, insanlara Magdi'nin hiç bir suçu olmadığını söyle,» diyordu bana. «Onu bıraksınlar, beni diledikleri gibi, diledikleri kadar yatırsınlar.»

İçerde, son günlerde Magdi'den başka bir şey sormaz oldu bana. Magdi'yle ilk yıllarını anımsarım, Fransa'dan geldikleri günleri, o hiç kendinden söz etmeyen adam, boyuna bana Magdi'den, Magdi'yi nasıl sevdiğinden söz ederdi.

Birkaç yıl sonra beni bir köşeye çekti:

«Bak,» dedi, «sana kendimden o zamanlar çok söz ettim mi? Magdi'den ve benden..»

Ne bileyim ben, unutmuş gitmişim. Bu dünya cömerdi insan, neden ola büyük sevgisinden söz açmaktan böylesine çekinirdi, işte ben bunu, Eyuboğlu'nun bu yönünü bir türlü anlamadım. Daha da çıkaramadım. Sevgisini söylemekte de mi alçak gönüllülüğün içindeydi? Çözemedim gitti. Otuz yıldan fazla dostluk ettik. Aşağı yukarı bütün yıllarımız birlikte geçti, bu yanını anlamadım onun. İnsan sevinince deli gibi sevinmeli, sevince dağı taşı ayağa kaldırmalı, öfkelenince de öyle.. Kızdığı, bana söylendiği, romanlarım için bile söylediği benim bu taşkınlıklarımdı belki. Anlamadım.

Oyuncaklar da yaşamının içindeydi. Onun için dünya, yaşamak ciddî bir işti. Film çevirmesi, oyuncak yap-

ması, Nemrut dağına gitmesi, fotoğraf çekmesi, deniz kabuğu toplaması, kımıldakları, fırıldakları yaşamdı, çabaydı, sevinçti...

Bir gün gelecek insanlar böyle olmayacaklar. İki kitaptan iki düşünce kırıntısı belleyip yaşama tepeden bakmayacaklar. Yaşamın, doğanın, insanların, insan güzelliğinin, düşüncenin, yaratmanın, insan düşüncesinin sonsuzluğuna, inanılmaz zenginliğine varacaklar. Güzelliğin, insan, doğa zenginliğinin, sonsuzluğunun yanında ne kadar yoksul, ne kadar bücür kaldığımızı anlayacaklar. Öğünmeyecekler. Alçak gönüllülüğün tadına, güzelliğine, zenginliğine varacaklar, dünyaya hayran, sonsuz zenginliğine hayran kalacaklar.

İşte o zaman Sabahattin Eyuboğlu bir dünya ermişi gibi insanların karşısına sevinci, yaşama hayranlığı, yaşama tutkusu, en küçük ayrıcalığı bile kaçırmayan, kılı kırk yaran alçak gönüllülüğü, aydınlığı, dünyayı dünya yapan sağlıklı, doğadan, insandan her an öğrenen, yaratan düşüncesiyle dünyamıza yeniden gelecek. İşte o zaman da bir başka cömert, sevinç, sevgi, yüreği sıcacık, elleri hünerli, oyuncakçı bir Sabahattin Eyuboğlu çıkacak, Eyuboğlu'nu, kalanlara selâm olsun, dedi diyerek insanlara anlatacak ve insanlar işte o zaman daha iyi, daha iyi Sabahattin Eyuboğlu'nu anlayacaklar. Cömertliği, yaşamın getirdiği sevinci, sevgiyi, yürekler dolusu dostluğu daha iyi anlayacaklar.

EYUBOĞLU ÖLMÜŞ DEĞİL...

Oktay Akbal

Özetlenince ne kadar kısadır bir insanın yaşamı. Okullar, görevler, hepsi bu. Bir yazarsa, bir düşünürse, bir sanatçıysa, o özet arasında tutuklamalar, duruşmalar da yer alır. Bir de yazdıkları, çevirdikleri... Baktım gazetede Sabahattin Eyuboğlu'nun yaşam öyküsü kırk satır tutmuş ancak. 1908'de başlamış öykü, karlı bir Ocak akşamı sona ermiş. Türkiye halkı için, o halkın gerçek mutluluğu için, kültür değerleri, sanat güzellikleri için 65 yıldır vuran bir kalp durmuş. Bir kalem kırılmış, iyi, doğru, güzel, yararlı için durmaksızın çarpışan bir savaşçı, ama bir insanlık savaşçısı, gerçek anlamıyla bir Türk hümanisti yok olmuş dünyamızdan...

Zordur alışmak sevilen birinin ölümüne, Sabahattin Eyuboğlu'nun ölümünü de benimsemek, Sait'i, Orhan Veli'yi, Ataç'ı, Tarancı'yı ölü saymak gibi kişiye acı veren bir gerçek. Yaşamak yalnız soluk almak, gezmek, dolaşmak mıdır? Bu açıdan bakılınca sanatçılar, yazarlar, çağlarını, çevrelerini güçlü ışıkla aydınlatan düşünürler hiç bir zaman ölmezler. Açar okursun Ataç'ın yazısını, Sait'in öyküsünü, Orhan'ın, Tarancı'nın şiirlerini. İşte ordalar, o kitaplarda, on yıl, yirmi yıl geçer, elli yıl geçer yaşarlar daha çok güçlenerek, ölmezleşerek. Bütün ölümcül yönleri gider, kalıcı, ölümsüz ne varsa geçer kuşaktan kuşağa.

Gazetelerde Eyuboğlu için «Profesör, sanat tarihçisi, çevirici» denildi. Üniversitede doçentlik yapmış. Talim Terbiye Kurulunda üye olmuş, müfettiş olmuş, Tercüme Bürosu Başkanlığında bulunmuş, sonra Üniversite-

lerde dersler vermiş, çeviriler yapmış, denemeler yazmış, filmler çevirmiş. Yakından tanıyanlar bilir, evi, sofrası herkese açık bir aydındı, gerçek anlamıyla bir halkçıydı, bir devrimciydi derler. Yazıları da, davranışları da bunun kanıtıdır. Anadolu halkına inanmış bir yurtseverdir, Anadolu uygarlığını savunan bir yazardır. Kemalist devrimi yürekten benimsemiş, gerçek anlamını kavramış bir Atatürkçüdür.

Eyuboğlu'nun ölüm haberini okuduğumda yataktaydım, ateşler içindeydim. Birden iki kat arttı hastalığım. Bir şeyler çöktü tepeme. Bir ateş daha düştü içime. Acı acı düşündüm bir yıl öncesini, Eyuboğlu'nun sonradan aklandığı bir suçlandırma yüzünden tam dört ay tutuklu kalmasını. Her şeyi öylesine açık bir aydının, gizli örgütlerle işbirliğine kalkıştığına inanmak olanak dışıydı. Eyuboğlu'nun Türkiye kültürüne katkıları ilerde daha iyi anlaşılacak. Nasıl hesap vereceğiz geleceğin kuşaklarına? Böylesine yurtsever, böylesine devrimci, böylesine insandan, halkından, yurdundan yana bir büyük insanı aylarca en ağır biçimde suçlandırdık, onu hasta kalbinin dayanıksızlığını bile bile güç koşullarda yaşattık mı diyeceğiz, bir sıkıntı duymayacak mıyız bundan? Üstelik de bütün suçlandırmaların temelsiz kaldığını da hemen ekleyerek...

Birdenbire duran bir kalp... Nedeni, niçini bilinir mi? Bilinir. Yıllar yılı toplumda yerini bulamamışsa, iktidardaki politikacılar tarafından horlanmışsa, itilmişse, en açık hakları bile verilmemişse, tanınmamışsa... Üstelik çeviriler yüzünden adalet önlerine çıkarılmalar. Gizli örgüt kurdu diye suçlandırmalar... Devrim düşmanı, Atatürk düşmanı kişiler tarafından girişilen saldırılar... Bütün bunlar yıpratmaz mı duyan, düşünen, iyilikler, güzelliklerle dolu bir gerçek insanın varlığını?

Bayram günlerini Eyuboğlu'yla geçirdim ben. Açtım «Mavi ve Kara»yı, o birbirinden eşsiz, birbirinden anlamlı denemelerini okudum bir daha, bir daha. Açtım o baş ucu kitabım Montaigne çevirisini, o yeni çıkan «Valéry» çevirisini... Eyuboğlu'nun birbirini tamamlayan, bir bütün olan, bize sağlam bir anlayış veren yazılarını okudum üç gün. «Mavi ve Kara» işte size çağdaş edebiyatımızın yarına kalıcı yapıtlarından biri. Düşünce tutarlılığının, sağlamlığının, gerçek devrimciliğin en somut örneği. Bu kitap üzerinde uzun uzun durmak gerek.

Şimdilik bir tek yazıdan söz edeceğim, Solcu umacılığı... 1960'ta yazmış, şöyle başlamış «Solcu kovalamaca oyunları bütün bu uyarmalardan, zamanın çaldığı kampanalardan sonra da oynanır mı dersiniz. Zamanın devlet adamları yine işlerini güçlerini bırakır, yanı başlarındaki evliya, bilgin, haksever, milletsever kılıklı soyguncu, dolandırıcı, dalgacı, mideci sömürgenleri bırakıp, bir köyde, kandil ışığında solcu kitaplar okuyan öğretmenin, eski düzen değişmeli, insan insanın sırtından geçinmemeli diyen ve bunu demekle eline bir şey geçmek şöyle dursun elindekini de yitiren yoksul şairin, adını bilmeyenlerin aydın sayılamayacağı Karl Marx'ın adını etmiş bilim adamının arkasına adam takar, üstüne çamur atar, alın teriyle kazandığı ekmeğe zehir katar mı dersiniz? Nasıl olabilmiş derken görüyoruz ki, bugün bile olabilir böyle şeyler.»

Şöyle de bitirmiş yazısını: «Kısacası bundan sonra insan düşüncesine hiç bir sınır konamayacağı gibi biz Türklerin düşüncesine de konamaz. Her şeyi görmek, göstermek, dilediği gibi hayal kurmak, şu veya bu düzeni övmek, ya da yermek Türk aydınının yalnız hakkı değil ödevidir. Kuşkusuzca, serbestçe her şeyin konuşul-

madığı, görülmediği, gösterilmediği bir ülke değildir, olmamalıdır burası: Gerçek yurtsever yurdunun derdini, dünyanın gerçeğini hasır altı eden değildir. Tam tersine...»

Bu sözlere hepimiz imzamızı koyabiliriz. Gerçek aydın böyle düşünür, açık açık söyler düşüncesini Atatürk Türkiye'sinde, Eyuboğlu bu yurdun özlediği, Atatürk'ün istediği yurtseverdi, milliyetçiydi, yararlı aydın örneğiydi. Bunların yanısıra edebiyatımızın yetiştirdiği iki - üç deneme yazarından biriydi. Belki en tutarlı, en sağlam olanı. Az yazdı ama her yazısı ile bugüne, yarına seslendi. Aramızdan gidişine ne denli yansak azdır, ne denli ağlasak boştur. Birine daha kıydık işte, toplumca, el birliğiyle. Yukarıda aldığım sözleri kaldı, onun gibi başka açık, aydınlık görüşler, düşünüşler. Bundan sonra o güçlü bir yazar olarak yaşayacak. Yarınlara aydınlıklar getiren bir düşünce öncüsü olarak, kimsenin kuşkusu olmasın bundan...

(Cumhuriyet, 20 Ocak 1973)

SABAHATTİN EYUBOĞLU İÇİN

Oktay Rıfat

La Fontaine'in masalları çıktığı zaman, Sabahattin'e: «Niçin bu kitabın başına La Fontaine'in adını koydun da kendi adını koymadın?» diye sormuştum. La Fontaine masallarının konusunu Aisopos'tan, Phaidros'tan almış, Fransızca söylemiş. Bizimki de La Fontaine'i koymuş önüne, Türkçe söylemiş. Bana ne cevap verdiğini şimdi bilmiyorum. Ama şurası bir gerçek ki, Shakespeare'ı, Hayyam'ı, Mallarmé'nin, Rimband'nun kimi şiirlerini, hem de ustalıkla, Türkçeye kazandıran bu adamın ozanlıkta gözü yoktu. Yüksek bir dala tünemişti sanki, bütünü kavrayan bir noktadan bakıyor gibiydi sanata, düşünceye ve bilgeliğe. Çeviri ve eleştiriydi alanı. Söylemek istediğini bu yolda söylüyordu. Kımıl kımıldı içi. Söylenecek çok sözü vardı. Çağının ileri düşüncesini ayıklamış, seçmiş, eleştirmiş, ondan sonra kendi malı yapmıştı. Baskıdan, sömürüden kurtulması gerekenlerin de kendisi gibi seçici, eleştirici ayıklayıcı, tek kelime ile akılcı olmasını istiyordu. Eğitim üstüne yazdığı bir yazıda: «Ezberlemek bilmek değildir. Montaigne Baba, Batı düşüncesinin baş kaynaklarından biri olan bu sözü söyleyeli dört yüz yıldan fazla zaman geçti. Ortaçağın eğitim, öğretim sistemine karşı bir isyan bayrağıdır bu söz. Kara kitapların, yüzyıllarca tekrarlanan kalıplaşmış bilgilerin yenileşmesini, yaşayıp gelişmesini istiyordu Montaigne» diyordu. Hemen kaleme sarılıyor, Montaigne'i çeviriyordu Türkçeye. Çünkü Montaigne kafaya akılcı alışkanlığı verebilecek yazarlardandı. Ama Montaigne'e yanaşmak, hele onu tertemiz bir dille çevirmek her babayiğitin kıvıracağı işlerden değildi. Mon-

taigne'i anlamaya yararlı yardımcı bir sürü kitap vardır ya, ne olursa olsun, yine de Sisyphos'un yüreği gerek böyle bir kayayı kaldırmak için. Yılmaz, Sabahattin Eyuboğlu, yıllar süren uzun çabalardan sonra, alnının akıyle yayımlar Montaigne çevirisini. Fransız uyanış çağının yazarlarından Amyot, Plutarkhos'u kendi diline çevirdiği için önemlidir. Bir klasik yazarı XVI. yüzyıl Fransızcasına aktarmak basit bir çevirmenlik gibi görünür ama, aslında Fransız uyanışı baş kaldırır bu çeviride. Fransız dili bir düzene girer, bir pencere açılır Yunan dünyasının aydınlığından, yeni yeni ışımaya başlayan Fransa'ya. Yalnız bir Montaigne çevirisi bile kişiyi ölümsüz kılmaya yeterken Sabahattin Eyuboğlu tek durmaz, Eflâtun'u, Rabelais'yi, Shakespeare'i, Melville'i kazandırmak ister Türkçeye. Yardımcılar bulur. Cimcoz'un yardımıyle Devlet, Mina Urgan'ın yardımıyle Moby Dick, Azra Erhat ve Vedat Günyol'un yardımıyle Rabelais'nin üstesinden gelinir.

o

Ekip çalışmasına bayılır Eyuboğlu. Emeği emeğe katmanın tadını herkesten çok o çıkarır. Ama kuru bir tat için değildir bunca yorgunluk. Sabahattin de bir pencere açmak ister az gelişmişliğin karanlığından Yunan dünyasının aydınlığına. Bu arada ayrı bir önem verir, bir düşünce aracı olan dili işletmeye ve geliştirmeye. Yunan dünyası diyoruz, çünkü yukarda sözünü ettiğimiz yazarların kimi Fransız,kimi İngiliz, kimi Amerikalı olsa da düşüncelerinin temelinde Yunan dünyası yatar. Ne vardır bu Yunan dünyasında böylesine üstünde durulacak, önem verilecek? Kişi özgürlüğü, kişi dokunulmazlığı hatta kutsallığı, akılcılık, akılcılığın yanı sıra kuşku, doğa sevgisi, denge, bilgelik, sağlam bir sanat zevki. Daha ne olsun! Sözgelimi, milliyetçilik kav-

ramı gelip dikildi mi karşısına, Sabahattin Eyuboğlu, eleştiri süzgecinden, başka bir deyimle akıl süzgecinden geçirir bu kavramı. Çünkü her düşünce zamanla kalıplaşmış, ya da bir çıkar uğruna kalıplaştırılmış olabilir. İşte artık gereklidir Montaigne'in, Rebalais'nin, Shakespeare'in, La Fontaine'in eğitiminden geçmiş olmak. Onun gözünde milliyetçilik, gelmiş geçmiş, üst üste yığılmış sonunda bir potada erimiş ve eritilmiş Anadolu insanının, Anadolu halkının ekmeği, uygarlığı, mutluluğu için çalışmaktır. «Milletini gerçekten seven, onun, değil eski kafada kalmasını, kendi kafasını bile aşmasını, bütün canlı varlıklar gibi durmadan kalıp değiştirmesini ister» diye yazar. Milliyetçilik kavramının kılçıklarından sıyrılması, o sözünü ettiğimiz kültürden alınan hızla başarılır. İster ki, başkaları da sıyrılsın kafasındaki kılçıklardan. Tutkuyla sever yurdunu. Yurduna aydınlığı getirebilmek için canla başla çalışır. Çok aydın bilirim ki, aydın denebilirse böylelerine, daha anlamamışlardır klasik kültürün değerini. Oysa, klasik kültürle, o bilgelikle beslenmezse,koşullar ve düzen ne olursa olsun, eski karanlığı mumla aratacak yeni karanlıkların içine düşebilir insanoğlu. İşte Sabahattin Eyuboğlu'nun yol gösteren düşünürlüğü ve bilgeliği buradadır. Halkçılığı da değişiktir biraz: «Biz aydınlar, kendimize halkçı dediğimiz zaman bile, hatta belki en çok o zaman, halkı kendimizden ayrı bir dünyada yaşayan dumanlı bir kalabalık sayarız» diye başlar, sonra şöyle sürdürür yazısını: «Halk bizim inanmadığımıza inanabilir. Bizim bayağı dediğimize güzel, güzel dediğimize saçma diyebilir. Biz ağzımızın tadını biliriz, o bilmez. Oysa radyodan bile bazen halkın duymadığı bayağılıkları yayan, gazete ve dergilerde düşünülmedik saçmalıklara düşen, kitap kapaklarına, köşe başlarına, ev içlerine

umulmadık zevksizlikleri döşeyen bizleriz. Halk Karagöz'ü yapmış, biz o cıvık operetleri, halk Yemen türküsünü söylemiş, biz o yapışkan, o ağlamış şarkıları. Halk alçak gönüllü ustalar yetiştirmiş, biz burnu Kafdağında üstatlar.» Bu da gösteriyor ki, halka bildiğini götürmek kadar, halkın bildiğini öğrenmek de var. Hatta işin püf noktası burası. Öğreneceğimiz çok şey var halkımızdan, zevkten bilgelikten yana. Bu arada ilginç bir yargıya varır: «Çocuklar için yapılan edebiyat gibi, halk için yapılan edebiyat da ister istemez kısır, bodur, zavallı bir edebiyattır. Çocuğun ve halkın anlayabileceğini aramak bir sanat çabası değildir. Gerçek sanatçı çocuğa da, halka da yapabileceği en güzel şeyi sunar.»

o

Bencil değildir. İster ki, herkes en azından bu kadar bilge olsun. Bu yüzden sarılır kaleme, başlar çevirmeye, eleştiri yazmaya, uyarmaya. Gider Köy Enstitülerinde ders verir. İmece dergisinde, köylü çocukları için, Şiirle Fransızca dersleri yayımlar. Filmler çevirir. Alamaz hızını, fırıldaklar, döngeçler yapar, mavi yolculuklara çıkar, sevmek ve sevdirmek ister. Sevgiyle düşünce ayrı şeyler değildir onun için. Köy Enstitüleri üstüne yazdığı bir yazıda, Köy Enstitülerine biçim veren düşünceleri anlatırken şöyle der: «Bu fikirlerden biri, öğretimle eğitimin ayrılmazlığı ilkesiydi. Bu demek ki, okul insanı bir bütün olarak ele alacak, ahlâkını bilgisinden, kafasını gönlünden ayrı düşünmeyecek, ders öğütün, öğüt dersin içine girecek, daha doğrusu biri ötekinin tâ kendisi olacaktı.» Sevmek, düşünmek ve yapmak, hele hele bağnazlıktan, bakla gibi iri, yuvarlak laflardan kaçınmak. Çünkü en çetrefil düşünceyi bile halkın diliyle anlaşılır biçimde söylemenin vardır yolu. *Technologie, feasibility, pattern* gibi üç dört yabancı

lafın belini bükmeden söze başlamayan, dediği anlaşılmaz büyüklerin kulakları çınlasın! Bilgiç görünmeye vakti yoktur Sabahattin'in. Kültür sinmiştir ona, iğreti bir giysi gibi dökülmez üstünden. Rakı içmesinde, konuşmasında, gülüşünde eriyip gitmiştir. İşte son günlerinde hasta hasta hapislere attığımız, olgun çağında yitirdiğimiz büyük ustadan, dilimin döndüğü kadar izlenimler..

(Cumhuriyet, 7 Şubat 1973)

IŞIK GÜLÜŞLÜ ADAM

İsmet Zeki Eyuboğlu

Ne güçmüş bir ölünün ardından yazı yazmak, onunla ilgili düşünceleri dile getirmek.. Üstelik bu ölü Sabahattin Eyuboğlu olursa. Buna bir de akrabalığımız, yakınlık ilişkileri içinde örülüveren düşünce dostluğumuz eklenirse. Kim ne derse desin, duygularından, duygularla kaynaşan duyuşlarından kurtulamıyor insan. Sabahattin Eyuboğlu'yu bir dost, bir düşünür, bir sanat adamı, bir aydın olarak tanıyanlar için, onunla böylesi bağlantılar içinde yakınlık kuranlar için yazmak, konuşmak kolay belki. Gene de değil ya neyse. Oysa, benim için güç mü güç.

Benim gibi, Maçka yaylalarından okumak için İstanbul'a gelen, tekkeden tekkeye, mescitten mescide koşan, turancılıkla ırkçılık arasında yalpalayan, karanlıkların en koyusu, bağnazlıkların en yoğunu içinde yuvarlanan bir insanın gözünde Sabahattin Eyuboğlu bir ışık, dost kokuşlu bir aydınlık kaynağıydı. Bütün karanlıklardan onun tuttuğu ışıkla sıyrıldım, bağnazlıklardan onun aydınlığında kurtuldum. Hephaistos'un tanrısal ocağında eriyen demir gibi bütün katılıklarım onun insancıl sıcaklığında yumuşadı. Adam olmaya giden yolu, aydınlığı, doğru düşünmeyi, gerçeği, yaratıcıyı, yapıcıyı sevmenin kolaylığını ondan, çevresinden öğrendim. Daha benim gibi niceleri. İnsanların en iyilerini, dostların en salt, en katkısızlarını onun yöresinde tanıdım. Bu yüzden o, benim için, bambaşka bir kaynak, apayrı bir pınardı. Bütün susuzluklarımın giderildiği pırıl pırıl bir Anadolu pınarı.

Sabahattin Eyuboğlu, bütün düşünceleri insan sevgisinde düğümlenen, yoğunlaşan bir aydındı. Onun insan sevgisi, Avrupa renaissance'ında yeşeren humanizma'dan ayrıydı. Hümanizma bir kavramdır. Akıl ilkeleriyle düzenlenen düşünce ortamındaki soyut insanı anlamaya, anlatmaya, değerlerini, evrendeki yerini, başarılarını kavramaya yönelen bir kavram. Bu kavram insanı kendi bütünlüğü içinde ele almayı, onu bir us varlığı olarak açıklamayı gerekli kılıyordu. Oysa, Sabahattin Eyuboğlu'nun anladığı insanseverlik böyle değildi. O, insanı anlamak, kavramak, açıklamak için kavramdan değil, gerçekten, davranışlardan, olaylardan, karşılıklı bağlaşımlardan kalkıyordu. Yaşayan, aramızda duran, bizimle ilişkiler kuran, yanımızdaki gerçek, somut insanı, gene kendi gerçek eylemleri içinde sevmeyi biliyordu.

Çevresinde değişik uğraşları olan, ayrı ayrı görevlerde bulunan insanların toplanması, kayıkçıdan bilginlere değin her türlü insanla ilişki, dostluk kurması bundandı. İnsana kavramla değil, gözle bakıyor, elle dokunuyor, dille sesleniyordu. Düşündüğü gibi yaşıyor, yaşadığını düşünüyordu. Soyut değil, somut bir insan sevgisi vardı onda. Halkı sevmesi, Anadolu halkını, dünyanın bilmem neresinde yaşayan bilmediği, görmediği bir insanı tutması, sevmesi bundandı. İnsan sevgisi onda bir din niteliğine bürünmüştü. Tapımı, tapınağı, mihrabı, kıblesi gene insan olan bir din. Bu sevgi bir türlü «aşk»tı, bir «dostluk»tu.

İşte ondan öğrendim, onda gördüm bunları. Anadolu'yu tarihinin bilinmeyen çağlarından günümüze değin gelmiş geçmiş türlü türlü insanların karışıp kaynaşmasından doğmuş yeni bir bütün olarak anlıyor, anlatmak istiyordu. Anadolu'nun dört bucağını, dağını, denizini

dolaşması, her gittiği yerden bir ışık getirmeye çalışması bu yüzdendi. Onun düşüncesindeki Anadolu sürekli insan kaynaşmalarının, iç içe özümleşmelerinin yarattığı yeni, güçlü bir birleşimdi, bir bütündü. Asya'dan çadırlarla, atlarla gelmiş bir boyun başarı alanı değil, eski uygarlıkları yaratanların torunlarının eşkinleştiği, yenilikler türettiği bir ortamdı Anadolu. Bu düşünce bizde de, Batı'da da yenidir. Batı uygarlığının, Batı düşüncesinin kaynağı Anadolu'ydu. O, «biz bu gerçeği gene Batı'dan öğreniyoruz,» diyordu, Batı'ya çatanlara karşı. Ona göre, Anadolu'yu bir uygarlık beşiği, bir tarih varlığı olarak değerlendiren gene Batı'ydı.

Bir dervişin Tanrısına duyduğu özlemden, sevgiden daha derin, daha yoğun bir sevgi, bir yakınlık duyardı Anadolu'ya, eskisine yenisine, Anadolu insanına. Homeros'tan Dağlarca'ya, Bergama tapınaklarından Süleymaniye'ye, Hitit inançlarından günlük geleneklerimize değin kopmayan bir bağın içten içe sürüp geldiğine, sürüp gideceğine inanıyordu. Anadolu sanatına, bilgisine, bütün insan yaratmalarına, uygarlıklarına böyle bir gözle bakıyordu. Anadolu Türkçesi üzerinde beni çalışmaya itmesi, günümüzle binlerce yıl önce yaşamış soydaşlarımız arasındaki bağın kopmadığını göstermek içindi. Bunun da özünde, tükenmeyen, aşınmayan bir insan sevgisi, bilginin saltına, gerçeğine susamışlık vardı. Halk türkülerinde, halk ozanlarında, masallarda, öykülerde, fıkralarda bu susuzluğu giderecek en duru, en serin suların bulunduğuna inancı vardı.

Anadolu'yla ilgili bir gerçek, bir parıltı ortaya kondu mu, gözleri ışıldar, yorgun yüreği çarpar, insan sevgisinin somutlaştığı yüzü gülerdi. Anadolu Türkçesi üzerinde çalışırken bugünkü dilimize binlerce yıl önceden girmiş, çağlar boyunca süzüle süzüle değişimlere uğra-

mış bir söz, bir deyim bulduğumda bir çocuk gibi sevinir, elini ya omuzuma, ya başıma koyar derin bir coşkunlukla, «yaşa beee» derdi.

Şiirden öyküye, duvarcılıktan heykele, mağaralardaki kaya çizgilerinden resme değin bütün düşünce ürünlerini, insan emeği kokmalarından dolayı severdi. Sanatı, bilgiyi sevmesi onların özünde çiçeklenen insan emeğinden, alın terinden dolayıydı. İnsan başarılarında her zaman özlü olana, yeni kalana, eskimeyene bayılırdı. Homeros'u, Hayyam'ı, Yunus'u, Pîr Sultan'ı, Shakespeare'i Montaigne'i, La Fontaine'i, Karacaoğlan'ı, Rimbaud'yu, Baudelaire'i tutması bundan dolayıdır. Onun düşüncesinde bütün insan başarılarının, uygarlıkların ortak bir yanı, birbirini geçmişten geleceğe doğru etkileyen bir gücü, bir süreci vardı.

Anadolu'yu, Anadolu halkını onun gibi, onun çevresi gibi seveni bilmiyorum. Bu derin, bu eskimek, azalmak bilmeyen, köklü, insancıl sevgisine, ona, türlü türlü çamurlar mı atılmadı, suçsuzluğu, pırıl pırıl aydınlığı anlaşılıp aklanıncaya değin hapislerde mi yatmadı? Ne çıktı bunlardan? Yorgun yüreğinin daha hızla yıpranmasından başka? Oysa, bütün bunlar geçicidir, zamanla unutulup gidecek. Onun, yurdumuza getirdiği gür aydınlık, özlü ışık, yoğun düşünce kalacak. İnsanda, insanca olan yaşayacak, gene insanda, insanca olmayan toza toprağa karışıp gidecek. Onun da istediği, bize, toplumumuza öğretmek için yüreğini tükettiği bunun için değil miydi?

MAVİ... HEP MAVİ

Rauf Mutluay

«Maviyle sanat, karayla para demek istiyorum...» diye başlar o yazısı. «Her rengin bir başka tadı, yerine göre bir başka derinliği olabilir. Ama her yaşayanın iliklerine işleyen, ölüm karasına, yüz karasına, kasvet karasına birebir gelen renk mavidir. Karanlığı asıl yenen mavidir, güneş değil! Güneş çekilip gittikten sonra bile mavi sabahlara kadar cenkleşir karanlıkla. En güzel gecelerin bile rengi mavidir. Laf bütün bunlar, bundan sonra söyleyeceklerim de laf; ama derdimi anlatamazsam bir mavi olsun kalsın aklınızda, sanatın ta kendisi mavi.» (Mavi ve Kara, 1958).

Sabahattin Eyuboğlu maviyle önce sanatı anlatmak istemişti; «Hayatımıza, duygularımıza biçim veren... dünyayı sevmesini, sevdiğimizle konuşmasını bile bize öğreten» sanatı. Ne var ki zamanla bu kelimeye hemen bütün güzel anlamları yükleyerek yaşadı. Denemelerini toplayan kitabın kapağı masmavi; sanki mürekkep yazılar da hep beyaz (Mavi ve Kara, Denemeler, 1940-1966, Çan Yayınları 1967, 294 sayfa 10 lira). Satıldı mı, tükendi mi, yazarına para getirdi mi bilmiyorum; ama benim o günden bugüne yıllarca başucu kitaplarımdan biri oldu. Dostlarından adaşı, benim de en eski arkadaşlarımdan biri Sabahattin Batur, dün akşam telefonda sanki hiç düşünülmeden söylenivermiş gibi bir cümleyle andı onu: «O bir kişi değildi ki; okul gibi adamdı.»

Ne akranı, ne arkadaşı, ne komşusu, ne iş yoldaşı, ne sofra ahbabı, ne çalışma eşiydim. Yıllarca *Yeni Ufuklar*'da sayfa yakını olmuştuk yalnızca. Benim dileğimle

bir akşam Vedat Günyol götürdü evine. Tenha, rahat, sakin bir geceydi. Ama bir gecenin içine ne zenginlikler sığabileceğini o zaman öğrendim. Yenen her lokmayla içilen her yuduma varlığımıza anlam katan bir değer ekleniyor, konular zenginliği içinde hep en gerekli, en yararlı, en güzel şeyler konuşuluyordu. Ankara gecekondularının resimlerini o gece gördüm, dünyaya hep insanla bakan «bir usanmaz ozan»ın sevgi dünyasını gördüm.

İstiklâl Mahkemelerinin yargı karanlığından Bodrum kalebentliğine sürülen Halikarnas Balıkçısı, benliğinin kurtuluşunu anlatan anılarına *Mavi Sürgün* adını (1961, 1971) neden taktı? Azra Erhat mitologya kaynaklarıyle dolu Ege gezisinin notlarını niçin *Mavi Anadolu* (1960, 1969), *Mavi Yolculuk* (1962) diye adlandırdı? Hepsi aynı sevgi kaynaklarında, ortak düşünce odaklarında birleşmiş dostlardı, biliyorum. Çağdaş Türkiye'nin insan değerleriyle uygarlık geçmişine, gelecekteki uyanışıyle bugünkü yorumuna aynı açılardan bakıyorlardı, biliyorum. Hasan Âli Yücel, Yahya Kemal'in Paris dönüşündeki arayış ve kararsızlıklarını belirtirken şu cümleyi kullanır: «Olympos'dan inip Sultanahmet sebilinde giderdi susuzluğunu». Sabahattin Eyuboğlu'nun yurt ve uygarlık yorumu, Anadolu bileşiminin bütün kaynaklarını kapsar; Olympos'u da, Sultanahmet sebilini de, Halk Ana'nın bütün yaratılarını da içine alarak.

Halit Ziya Uşaklıgil'in Ahmet Cemil'i «Mâi» bir umut gençliğinin düşlerinden «Siyah» bir kırılışın gerçeğine düşer. Stendhal'in Julien Sorel'i Napolyon ordularının Kırmızı giysilerinde mi, Katolik Kilisesinin her güce egemen olan Kara cüppesinde mi tutkularının özünü bulabileceğini düşünür durur. Sabahattin Eyuboğlu; öğretim görevi, tarihçi yorumu, çeviricilik çabası, ya-

zarlık sorumu, dostluk desteği, sinema yönetmeni olan sayısız cephesiyle maviden, hep maviden yana oldu. Ama bu mavinin içinde yalnız sanat değil artık her şey vardı: İyilik, güzellik, sevgi, saygı, erdem, umut, çaba, yurt, ulus, insan, sanat, ülkü, onur, özgeçi, sağduyu, dostluk, özgürlük, bilim, aşk, özleşen Türkçe, aydınlık, evrim, devrim... Bunların hepsi yazılacak, yirminci yüzyıl Türkiye'sinin yarattığı seçkin kafaların en büyüklerinden birinin hangi yolların dönemeçlerinde neler yapıp yarattığı açıklanacak, biliyorum. Bana göre özlemler belirler insanı; hem istediği dünyayı tanımlamak, hem teklif ettiği çözümü bulmak için. Özlemler belirler insanı; hem koşullarının yoksunluğunu, hem tutkularının sınırını bilmek için. Onun için bu yazıda onu kendi düşüncelerinin özü, kendi sözleriyle saygıyla anmak istiyorum. Denemelerine konu yaptığı başlıca sorunlarda en son söz olarak neler söylediğini özetlemek istiyorum. *Mavi ve Kara*'nın içinden seçtiğim cümlelerle; bunlarda, hepimiz kendimizi, kendi bilinçlenmemizi arayıp bulabiliriz:

— «Fetheden de biziz artık, fethedilen de. Eriten de biziz, eriyen de. Biz bu toprakları yoğurmuşuz, bu topraklar da bizi. Onun için en eskiden en yeniye ne varsa yurdumuzda öz malımızdır bizim. Halkımızın tarihi, Anadolu'nun tarihidir». (5)

— «Gelin işlerimizi halkçı gibi değil, düpedüz halk gibi yapalım. Halkın sözde istediğini değil, kendi aklımızın erdiğini, gönlümüzün dilediğini söyleyelim. Zevksizliklerimizin sorumluluğunu halka değil kendimize yükleyelim..» (13)

— «Halktan kopma tabiattan kopma gibidir: İnsanın düşüncesini inceltir, yüceltir gibi görünerek kısırlaştırır.» (26)

— «Özgür düşünce hem tutucu, gelenekçi, hem de özgür olamaz. Nasıl olabilir ki düşünce özgürlüğü eski düşünce kalıplarını kırmanın tâ kendisidir. Kendi aklını kullanmayan insan, kitapların en güzeline de inansa, özgür düşünemiyor demektir. Buna karşılık yalnız kendi aklını beğenen de özgür düşünüyor sayılmaz. Nasıl sayılsın ki, özgür düşünce bütün akıllara baş vuran, durmadan gelişmek isteyen düşüncedir.» (32).

— «En çirkin yalan çocuğa ve halka söylenen yalandır; çünkü her ikisi de kolay kanar.» (39).

— «Mustafa Kemal Paşa'yı Gazi ve Atatürk yapan, ezilmiş Anadolu halkına sahip çıkması, güvenmesi ve dayanmasıdır. Diyorlar ki, Atatürk tepeden inme yaptı yaptıklarını. Evet Kocatepe'den inerek yaptı, doğru; ama halkla birlikte baştakilere, halkı bırakıp saraylara tünemiş olanlara karşı çıkmıştı o tepeye..» (14).

— «Bütün dünya devletlerinin ergeç sosyalizme gideceğine aklım yatıyor; ama bu gelişmenin her yerde kanlı devrimleri gerektireceğine ve kanlı devrimlerin her yerde sosyalizmin en kestirme yolu olacağına inanmıyorum..» (51).

— «Dostluk, düşünüş birliğinden nasıl vaz geçebilir? Düşünüş ayrılıkları hayatımızı allak bullak eder de dostluğa dokunmaz olur mu? Uzun sözün kısası, dostlarını iş ve kafa arkadaşlarının arasından seç.» (79).

— «Ölünce toprağa karışıp gideceğime, insan kardeşlerin kafasında kalabilecek izlerden başka hiç bir varlığım kalmayacağına inanıyorum.» (148).

— «... Benim özlediğim dünyanın çocukları bugün en çok gördükleri üç şeyi görmeyecekler: Dayak, öğüt ve iltimas.» (202).

— «Bizim halkımızın haklı olarak en iğrendiği insan, jurnalcıdır. Güvenliği kemiren, kuşkuları besleyen

ve sömüren odur çünkü. Böyleyken bir devlet adamı jurnalcıyla nasıl işbirliği yapar? Devlet adamı değildir de ondan; lâyık olmadığı bir yerde ancak kuşkulara dayanarak kalabilir.» (214).

— «Köy Enstitüleri bu memlekette kurulmuş, kurulacak halkçı, gerçekçi, ilerici, kelimenin tam anlamıyle millî eğitim kurumlarının başında gelir.» (218).

— «Solcu kovalamaca oyunları bütün bu uyarmalardan, zamanın çaldığı kampanalardan sonra da oynanır mı dersiniz?. Solcu düşmanlığı, devrimci olmak zorunda, yaşaması devrimlerine bağlı bir memlekette en büyük tehlikedir bence. Bu düşmanlığın, biraz derine giden bütün toplumcu reformları köstekleyeceği su götürmez. Bu düşmanlık oldukça kardeşlik, eşitlik, devletçilik, gerçekçilik, toplumsal doğruluk, lâyiklik gibi Cumhuriyetin temel kavramlarını Türkiye'nin her yerinde uluorta kucaklayamazsınız...» (281).

«*Bir tel kopar ahenk ebediyyen kesilir*» demişti Beyatlı; doğru. İnsanlar ölür, gömülür, belki zamanla biraz da unutulur. Ama gene aynı şair, sanatın, düşüncenin, doğrunun sonsuzluğuna da inanır: «*Belki hâlâ o besteler çalınır / Gemiler geçmeyen bir ummanda.*» Umut bu.

(Cumhuriyet, 23 Ocak 1973)

SABAHATTİN USTA

Ceyhun Atuf Kansu

Daha o gün, 13 Ocak Cumartesi, ölüm haberini almadan on saat önce, can arkadaşlar, onu anan bir sofrada birleşmiştik. Rakıdan ve hamsiden ona selâmlar yollamıştık. Cemal Süreya, Türk Dili'nde bir Prévert türküsü yayımlamıştı. Prévert'i anlatırken şunları yazmış, şunları söylemiş Süreya: «Dünyayı olduğu gibi kabul etmez Prévert; içinde bireyin serpilip çiçekleneceği yeni bir dünya peşindedir. Hep o dünyayı özler.» Prévert'den, bu Parisli yaşama çiçekçisinden söz gelmişti Sabahattin Usta'ya. Ne güzel, ne tatlı çevirmiştir onun şiirlerini, Fransız şarabından Türkçe'nin rakısını yudumlayarak. Onu anmak, en güzeli, Türkçenin balını kattığı bu şiirleri okumakla olur, belki. Tüm yazılarını okumakla. Bilgelikle coşkuyu, inançla hoşgörüyü, halkla bilgiyi, Batı uygarlığıyle Anadolu tarihini birleştiren soylu bir yürek, bir aydın oğluydu Sabahattin Eyuboğlu.

Dışarda donmuş mavi göğü Ankara'nın. Ölümü böyle bir güne gitmiyor. Bir gemiciydi o, bir ozan gemici, bir aydın gemici; hepimizi yaşamanın, en eski insancı uygarlığın dalgalanıp dalgalanıp durduğu Akdenizlerine, Anadolu uygarlığının halk denizlerine götüren bir gemici. Özel bir içkisi vardı onun: Mavi. Bu içkisiyle dolaşıyordu, yurdundan yeryüzüne bir mavi yolculukta. Onunla bu yolculuğu yapanlar mutludurlar. Ne var ki, onu okuyanlar da, hep bir mavi yolculukta olmuşlardır, bu mavi yolculuğa katılmışlardır. Umudun, yaşamanın ve kendini insanlığın değerlerine bağlamanın yolculuğu başlar onun gemisinde, Sabahattin Kaptanın gemisinde.

Cumhuriyet devriminin yaratıcı toprağından gelir sesi. İnsancılığın sesinden. Bu tarihsel bir insancılık değildir. Çağdaş insancılıktır. Kendi toprağımızın, kendi insanlarımızın insancılığıdır. «Hitit Güneşi»nden, «Dionizos Tapınısı»na ve «Yunus Emre»ye ulaşan bir insancılık ve durmadan çağını tazeler. Son kitabı önümde: Sevgili dost Vedat Günyol'la birlikte çevirmişler: Paul Valéry'den. «Bugünkü Dünyamıza Bakış.» Aralık 1972'de yayımlanmış. Yaşamının son aylarına değin çalışmış demek. Okumaya hazırlanıyordum. Ölüm saatinin çaldığını duydum. Valéry'den bir tümce rastgele, ölüm armağanından: «Yazmak, aslında geleceği görmektir.» Geleceği gören, geleceği bileyen, geleceğin yollarını döşeyen gerçek bir aydın gibi yaşadı. Yüzlerce çevirisi ve yüzlerce yazısını, bugün yeniden okumak istiyorum bir susuzluk içerisinde. Onun ölümüne ancak böyle kanabilir insan. Her bir yazısını içercesine okurdum. Sadece, Türkçenin pınarı yoktur onda, aydınlığın kaynağı da vardır. Kendi kendisini iyi yetiştirmiş bir aydın değildir sadece, Cumhuriyet devriminin bir kuşağını simgeleştirmiş bir aydındır. Bu kuşak, bir çizgiyi derinleştirmek için, kendi toprağını harcar. İnsancılığın iki soylu tohumunu, topluma ekmek için kendimizden, dokularımızın toprağından vermek gerekir. Bu iki soylu tohum, düşünce özgürlüğü ve yeniliğin - ilericiliğin lâle soğanıdır. Toplumuna bunları eken bir gerçek aydındır Sabahattin Eyuboğlu. Burada, emekten yana bir aydını belirlemek için, ona usta da demeliyiz.

Zorbalığın ve karanlığın aydın yetiştirdiği görülmemiştir. Orada, toprak çoraktır. Ne eksen almaz, ne eksen vermez. Gerçek aydın, zorbalığın ve karanlığın yüzeydeki görüntüsünü, ıslata ıslata yumuşatıp, dağıtır. Altta, halkın sıcacık, insan toprağı vardır neden ki...

Aydın o toprağa işler. Zorbalık ve karanlık, sel sularıyle gittiğinde, düşünce özgürlüğünü gül tohumuyle, ilericiliğin, yeniliğin besleyici soğanı boy verir. Sabahattin Usta, bir aydının, bir halk bahçıvanı olduğunu bilir. Bir çiçek ustasıdır gerçekten, o. Düşüncenin ve şiirin çiçeğini yetiştiremeyen bir toplum, uygarlığın hiç bir çeşidinden söz etmesin. Halkın toprağı, buğdayla gülü dengede tutar. Azot değildir uygarlığın besleyici öğesi, insandır. Sabahattin Usta, insan'ın bahçesine eğilmiş bir gerçek aydındır, bu insan bahçesi de, kendi yurdudur, kendi halkıdır.

Yıllarca önce, yanılmıyorsam, Şükran Kurdakul bir dergide yazmıştı: Sabahattin Eyuboğlu, başlıbaşına bir üniversitedir, diye. Üniversite, sınırsız bir düşünce özgürlüğüyle doğaya, insana, topluma açılmış bir insancı bilim kapısı ise, bu benzetme gerçekten doğrudur. Anadolu doğasından, tarihinden, halkından ve o zengin ekinden aldığı herşeyi, Batı uyanışının sürecinden gelme bir açıklıkla birleştiren Sabahattin Usta, Türk aydınlarının üniversitesiydi. Öyle bir üniversite ki, test sınavı yok, şu yok bu yok, sıra bekleme yok - hele, üniversitenin kapılarını halk çocuklarına kapamak için tek çare, paralı olmak, varsıl olmak -, o da yok, onun üniversitesi her Türk çocuğuna açıktı. Belki bir dergi, bir kitap verdisi, o kadar. Bilimin ve bilgeliğin, doğaya, insana, topluma özgür bir kafayla ve seven bir yürekle bakmak olduğunu hemen öğrenirdiniz. Ben, onun üniversitesine çok şey borçluyum. Öyle bir üniversiteydi ki o, öğrencilerini de bilmezdi. Öğretilerini, bilgilerini bir hava taşırdı öğrencilerine. Kitaplarını, yazılarını, çevirilerini bir bir saymak var burada. Ama hepsinin özü bir Anadolu öğretisinde birleşiyor. O bize, Anadolu'yu, Anadolu doğasını, tarihini, insanını ve bu doğadan, tarihten,

insandan gelen gelecek çizgisini öğretmek istemiştir. Bu gelecek çizgisi var ya, ne olacaksak, ne yapacaksak, çaydan pamuğa, alıç ağacından dağ menekşesine değin yetiştiren bu toprağı bilerek, bu toprağı tanıyarak «olabileceğimizi, yapabileceğimizi» belirler bize. Batı'dan getirdiğini, Batı'da bırakmamıştır, bizim ağacımıza aşılamıştır. Onun üniversitesinden öğrendiğimiz bir de şu gerçek var: Batı insancılığı dediğimiz uyanış ve devrim ağacının kökleri Anadolu'dadır. Anadolu ağacı bir yerde Batı'yı aşılamış bir ağaçtır.

Sabahattin Usta'dan hepimize kalan bir güzel dokuma da, halk yönetimi için verdiği soylu, yapıcı savaştır. Anadolu tarihinin ve Anadolu halkının derin kaynaklarına indikçe halk yönetimi demokrasi onda, sarsılmaz bir inanç haline gelmiştir. Belki bir inanç, her zaman özgürlüğe, ileriye açıktır: Halka inanç. «Yeni Ufuklar» dergisinin Ocak 1965 sayısında «Halktan Yana» adlı bir güzel yazısı vardır. Bu yazıyı okumak, bir yerde halkla birlikte ölümü yenmektir. Sabahattin Usta'yı yaşatmaktır. Bu yazıda, süzme bir ekin, bilgelikle yoğrulup günümüz tarihine ışıklar verir. Sabahattin Usta, bu yazısında yazar ki: «Doğu medeniyetlerinin hepsi halka dayanarak doğmuş ve hepsi halktan koparak batmışlardır... Osmanlının halka dayanarak kurduğu yaman devlet, Bizans'ı, halktan koptuğu için bir vuruşta yıkmış, o da halktan koptukça kısırlaşıp batmıştır.. Bizim halkımız gerici değildir, geri kalmıştır sadece. Gerici, halktan yana görünen halk düşmanı ya da halk düşmanının belli bir eğitimle yetiştirdiği bir yobazdır. Halk bunu bilmesine bilir; ama devletin dokunamadığına halk, hele birleşemeyen tekler halkı ne yapabilir: Türkülerine, tekerlemelerine, ata sözlerine döker içini. Kim gericiliğin içyüzünü halktan iyi açığa vurmuş. Şu ata sözün-

deki şimşek kesinliğine bakın: Halka verir talkını, kendi yutar salkımı. Elinden gelse yutturur mu salkımı? Atatürk'ün en güzel resimleri, O'nu halkın ortasında gösterenleridir. Atatürk halka ne saygılı, halk O'na candan, ne umutla bakar bu resimlerde. Bir tanesi (Nedense hiç çoğaltılmayan bir tanesi) hiç aklımdan çıkmaz: Mustafa Kemal kalpağı ve alıcı kuşbakışlarıyle devecilerin ortasında bir çuvala oturmuş. Çevresinde iki deve başı ve develer kadar yorgun ve sabırlı insan başları. Ne Mustafa Kemal talkın verir gibidir, ne halk hoca dinler gibi. Hem sıcak, hem vakur bir karşılaşmadır bu. Ne baş ayakları küçümsemekte, ne ayaklar başı yadırgamaktadır. Anadolu'nun tarihinde böyle bir sahnenin eşini zor bulursunuz. Yeni Türkiye'nin kaderi bu sahnenin unutulup, unutulmamasına bağlıdır.»

Sabahattin Usta'nın insancılığında, insanın eylemi insanca, kardeşçe yaşamaktır. Büyük Türk ozanı, Yunus Emre'yi, bir ölüm ozanı olarak gösteren gizemci anlayışa karşı çıkar: Onun insancılığı da yaşama sevincine, yaşama sevgisine dayanır. «Yunus Emre'ye Selâm» kitabı, Sabahattin Usta'nın en güzel yapıtlarından biridir. Burada, on üçüncü yüzyıl insancılığı - hümanizmasıyle, çağdaş insancılığı birleştirir. Bu yapıtında Eyuboğlu, Yunus Emre'ye yeni bir yorum getirmektedir: Yunus Emre, Anadolu halkının insanca yaşama isteğini dile getirmektedir. Gülen bir gizemdir, insanı yaşamaya, dirence, dünyaya çağıran bir gizemdir Yunus Emre'nin gizemi. Bir yerde şöyle açıklar Yunus Emre'yi: «İnsan kendisi için ne düşünüyorsa, başkası için de onu düşünmeli, istemeli. Yunus böylece ve açıkça bütün din kitaplarının özünü insanlığa dönüştürüyor; «Her insanda bütün insanlık vardır» demek istiyor.»

Türkiye, bir büyük Cumhuriyet aydınını, bir büyük

devrim aydınını yitirmiştir. Yitirmiştir ya, Sabahattin Usta gitmemiştir, isterseniz, okumak isterseniz, dükkânını, her gün size açacaktır. Aydınlığın, düşünce özgürlüğünün, ilericiliğin, yeniliğin ve yaşama sevincinin, denizden çıkardığı o güzel ürünlerini, sizlere dostça verecektir. Sevgiyle kuşanın o dokumayı: Hem çıplaksınız, hem de giyinmiş olacaksınız. Sabahattin Eyuboğlu, Cumhuriyetin düşünce tarihinde ve devrimin örtülü kalmış halk hümanizması akımında, çok araştırılacak, yeniden, yeniden üzerinde durulacaktır. Yeri, Yunus Emre'nin yanında, insanlığın derin denizlerinde taradığı demiri Bodrum limanında olsun!..

(Cumhuriyet, 28 Ocak 1973)

BİR DÜŞÜNÜR

Melih Cevdet ANDAY

Ölümünün, yakınları, dostları, sevenleri için uyandırdığı acı bir yana, Sabahattin Eyuboğlu, düşün yaşamımızdaki yeri dolayısiyle aranan, anılan, konuşulan bir kişi olarak kalacaktır. Bu bakımdan onun düşün yaşamımızdaki yerini saptamağa gerek var.

Sabahattin Eyuboğlu, Atatürk devriminin yarattığı düşünürlerden biriydi, Cumhuriyet döneminin belli başlı düşün akımlarına katıldı; bu akımların başarısı için çaba harcamakla kalmayarak, bunların bütünlenmesinden çıkan çağdaş Türk toplumu anlamının aydınlanmasında, tutarlı kişiliği ile bilinçlendirici bir iş de gördü. Nelerdi bu düşünce akımları ve bunların bütünlenmesinden çıkan anlam, saptamağa çalışalım: Doğu uygarlığı ile Batı uygarlığı arasındaki karşıtlıklar ve benzerliklerin çözümü, Türk ulusunun tarihsel kökenleri üzerinde belli bir anlayışa varmanın yolları, Türk dilinin kendini bulmasının gereği, önemi, Türk edebiyatının ve şiirinin evrenselleşmesi ve ulusallaşması, Köy Enstitüleri eyleminin özgün yanı, eski edebiyatımıza ve sanatçılarımıza yeni bir gözle bakıp onlarda çağdaş değerler bulma eğilimi... Topluca ele alınınca bunlar, bizim düşün yaşamımızı kuran sorunların büyük bir parçasını kapsar, işte Eyuboğlu bu alanda çalışmış bir düşünürdür.

Fransa'daki öğrenimini bitirip yurda döndükten sonra, Sabahattin Eyuboğlu, Üniversite çalışmaları dışında, yeni şiirimizle ilgilendi önce; bu konuda yazılar yazdı. Kendimizi bulma yöntemini getiriyordu Batıdan:

Türk şiirinin dili Türkçe olmalıydı.

Yaşanan gerçeğin şiirimize girmesi gerekliydi.

Batılı şiir söylenen, yazılan bir şey olmaktan çok, yapılan bir şeydi, değiştirmelerle değil, geliştirmelerle kurulurdu.

Bu ilkelerle bağdaşan şiirleri tutarak, şiir düşüncemizde Batıya ve kendi geçmişimize açılan güçlü bir anlayışın savunucusu oldu Eyuboğlu. François Villon'un Fransız edebiyatındaki yeri ile Yunus Emre'nin bizim edebiyatımızdaki yeri arasında kimi bakımlardan bir benzerlik kuruluyor, Yahya Kemal eski benzetmeleri kullandığı zaman bile şiirinin yapısı bakımından Batılı oluyor, yeni ozan ister kolay anlaşılır, ister zor anlaşılır, ister hiç anlaşılmaz sözler etsin, Türkçe yazdığı için şiirin ilk ve vazgeçilmez gereğini yerine getiriyordu. Batıda şiirin, edebiyatın en güçlü öncüleri, Dante, Shakespeare, Cervantes de halkın dili ile söylenemez sanılan yüksek duygu ve düşünceleri halkın dili ile söylememişler miydi?

İşte burada Sabahattin Eyuboğlu'nu, Ataç ile yanyana görüyoruz. «Halkın konuştuğu dille, bilim, felsefe ve edebiyatın dilini birleştirmek, başka bir deyimle, düşündüğünü konuşur gibi yazmak, ilk işi olmuştur. Avrupa'da aydın kişilerin» diye yazar, sonra şunları ekler, «Orada millet şuuru bu birleşme ile doğmuş, bu birleşme ile edebiyat kısırlıktan kurtulmuş. Rönesans dedikleri davranış bir bakıma halk dilinin yazı dili olması demektir. Değil ileri aydın gençler, atılgan yazarlar, ister istemez ağır adımlarla yürüyen Akademiler bile konuşulan dilin ardına düşmüşler, sözcüklerini, gramerlerini yalnız halktan ders alarak yazmışlar. Bizim Batı kültüründen alacağımız ilk ders de bu olmalı değil miydi?»

Dil, yalnız ozanı değil, yeni aydını da halka yaklaştıracaktı. Sabahattin Eyuboğlu, eski aydını anlatırken onun, kendini beğenmiş, halkın anlamadığı bir dille konuşur, söylediğinin anlaşılmamasını halkın bilgisizliğine verir bir kişi olduğunu söyler: Köyü bilmez bu adam, köylünün okumak istemediğini, okumakla mutlu olamayacağını tanıtlamağa kalkar. «Halkın anladığı aydın» başlıklı yazısında, bir orta Anadolu kentinde rastladığı diplomasız bir dişçiyi anlatırken, «İşini böylesine bilen ve seven, kendine bu kadar güvendiren insan az görmüştüm. Şimdi nasıl gelmez insanın aklına bu genç adamı yetiştiren şartları bir okul haline sokup her kasabaya hemen bir dişçi yollamak?» diye yazar.

Kitapçıl, ezberci, yaşama kapalı öğretimin zararlarını gören Eyuboğlu, «iş başında edinilen, yaşanan» bilgilerin verildiği Köy Enstitülerine koşar, Hakkı Tonguç'un yakın dostu ve yardımcısı olur. Köy Enstitülerini kuran düşünceyi anlatırken, bunun her şeyden önce, İstiklâl Savaşı'nın getirdiği yeni bir Türkiye görüşüne dayandığını söyler; yeni Türkiye sözcüsünün köyde kalabilmesi için en az imam kadar köylü olması gerekiyordu, onun için de yeni bir öğretmen tipi yaratılacaktı, iş ve bilim ahlâkı başa alınacaktı, lâyık bir eğitim gerçekleştirilecekti. Şöyle diyordu: «Köy Enstitülerinin ve köy okullarının birer imece, işletme olmaları, öğretmen ve öğrencilerin aydın birer işçi niteliği kazanmaları böylece gerçekçi olduğu kadar ahlâkçı bir görüşe dayanıyordu. İşbirliğinin millî birliği sağlayacağına inanılıyordu.»

Ulusal birlik gereksinimi, her şeyden önce, ulus kavramında açık seçik olmayı gerektirir. Osmanlı devletinin yıkılması ile kurulan Cumhuriyet'in başındaki Türkiye neresi idi ve burada oturan Türk kimdi? Bir Ka-

radeniz kentinden kalkıp doğruca Avrupa'ya okumaya giden Eyuboğlu, orada Fransa'nın ne, Fransız'ın kim olduğunu öğrenmişti: peki, batılı anlamda (başka nasıl olabilirdi!) Türk ulusunun niteliği neydi, bunun ardına düşecekti elbet. Atatürk, bu alanda bize bütün kapıları açmıştı, bu topraktaki bütün değerleri benimseme çabalarının kaynağı o idi. Eyuboğlu, «Bizim Anadolu» başlıklı yazısına şöyle başlar: «Bu memleket niçin bizim? Dört yüz atlı ve Orta Asyadan gelip fethettiğimiz için mi? Böyle diyenler gerçekten benimsemiyor, ana yurt saymıyorlar bu memleketi. Gurbette biliyorlar kendilerini yaşadıkları yerde. Hititler, Frigyalılar, Yunanlılar, Persler, Romalılar, Bizanslılar, Moğollar da fethetmişler Anadolu'yu. Ne olmuş sonunda? Anadolu onların değil, onlar Anadolu'nun olmuş.»

Artık Eyuboğlu, Anadolu'nun uzak geçmişine daldıkça dalacaktır. Bu kez, bir antik çağ Anadolu âşığı vardır yanında: Halikarnas Balıkçısı. Derken İyonya, Frigya, Karya, Likya... adım adım dolaşır Anadolu'yu, Hitit kalıntılarını inceler, Komagene krallarının ve tanrılarının heykellerini görmek için Nemrut dağına tırmanır ve Anadolu'da en eskiye uzandıkça, şimdi ile geçmiş arasında şaşırtıcı benzerlikler bulur:

Üç güzel oturmuş bana el eyler
Biri Şemsi, biri Kamer, ille Elif

Bu üç güzeller, İda dağındaki güzellik seçimine katılan üç tanrıça neden olmasın? Heron neden Koro'nun çıktığı sözcük olmasın? Fatih Mehmet, Papaya yazdığı mektupta Troyalı olduğunu söylememiş mi? Mustafa Kemal, Kocatepe'de, «Şimdi Hektor'un öcünü aldım», dememiş mi? «İlyada ve Anadolu» başlıklı yazısında şöyle diyordu: «Anadolu'yu yurt saymağa, toprakları-

mızın tarihini eşelemeğe Atatürk'le başlamışız. Hititleri Türk saymanın asıl anlamı, Anadolu'yu bütün geçmişi ile benimsemekti. Yeni Türkiye, din ve ırk kavramları üstüne değil, yurt ve dil kavramları üstüne kurulmuştur.»

Çeviriler yapar, Hasan Âli Yücel'in kurduğu Tercüme Bürosu'nda canla başla çalışırken, Batıda Humanisma denilen akımın çeviriden doğduğunu biliyordu. Oysa biz Batı kültürünün kaynakları üzerinde oturuyorduk. «Yaşayan Geçmiş» başlıklı yazısında şöyle diyordu: «Türk düşüncesinin Avrupalı olmasını istiyorsak, onu kendi geçmişimizle beslemeliyiz.»

Bunlar üzerinde durulacak daha, bunlar tartışılacak daha. Sabahattin Eyuboğlu'nun yeri de, bu yüzden, tazeliğini hep koruyacak.

(Cumhuriyet, 2 Şubat 1973)

DOSTLUK ÖĞRETİSİ

Sabahattin Batur

Dostlar, dostlar!
Birbirinizden ayrılmayın!
Başınızdan kaçmak heveslerini atın!
Mademki hepiniz birsiniz,
İkilik havası çalmayın.
Vefa sultanı emrediyor:
Vefasızlık etmeyin!

Mevlânâ

Mevlânâ'nın böyle söylemesine karşılık, içinde yaşadığımız çağın giderek dostlukları zorlaştırdığını, bireysel yükümlülüklerle kişilerin yaklaşmalarını kısıtladığını söylemeğe dilim varmıyor. Tüm insanların mutluluklarına doğru gelişmesini umutla, güleç bir yüzle izlemek istediğimiz uygarlığın ters yöndeki görünümü bu konu üzerinde birazcık düşünenleri ürkütüyor. Büyüyen kalabalıkların yan yana çalışmaları ile dostluk denen o insanca kutsal ilişkinin yoğunlaşmasını kolaylaştırmıyor. Tek düze, belli bir iki amacın peşinde olmak, tarihin nice derinliklerinden getirdiğimiz o güzelim sınırsız dostluğun kurulmasını sağlıyamıyor. Okul sıralarında, iş yerlerinde, yurt sınırlarında birlikte olmak elbet de ortaklaşa anılarla zenginleşilmesine, arkadaş olunmasına olanak veriyor. Ne var ki, bütün bunlar belli sürelerin acı tatlı yaşantılarını paylaşmaktan öteye geçemiyor. Oysa, dostluk çok daha başka yaşama biçimi, insan ilişkisi, belli ilkelerde duygu ve düşünce birliği demektir. Bu kavramı bütünü ile içine alacak bir

tanım yapıvermek pek kolay olmayacak. Sabahattin Eyuboğlu, tanımında bile zorluk çekilen bu kavramı günlük yaşayışının bir gereksinmesi olarak olanca doğallığı ile son dakikasına kadar sürdürmüştür.

Tarihin altın çağı diye nitelendirilen günlerde dostluk belki de en güzel biçimiyle görünmektedir. Dostluklarını bir din olarak temellendirmiş, dinlerini dostluk ilişkileri üzerine kurmuş Fisagorcuların yaşantıları bunun en güzel örneğidir. «Fisagorcular» deyimi bile aynı düşünce ve duygudaki dostların her şeyde nasıl ortaklaşa olduklarını göstermeye yetiyor. Pythagoras'ın kurduğu okulun, dostluk topluluğunun düşüncelerini ve yaşantılarını inceleyenler belirttiğimiz özelliklerden ötürü bu deyimi kullanmak zorunu duymuşlardır. Sadece Fisagorcular mı? Bütün öteki öğreti kurucularının çevresinde birer dost halkası varmış. Sofistler'in, Sokrat'ın, Eflâtun'un, Aristo'nun öğrencileri olarak bildiklerimiz aynı zamanda onların en yakın dostları imişler. Bütün düşünce tarihinin büyük adlarının çevresinde böyle dostları olduğu, hattâ birçok denemelerini önce onların önüne çıkardığı, onların önünde geliştirip olgunlaştırdığı söylenmektedir.

Bizim kendi sanatımızın, düşüncemizin, ekinimizin öncüleri olarak bildiklerimizin de çevresinde birçok dostları varmış. Söze bir rübaisi ile başladığımız büyük Türk düşünürü ve şairi Mevlânâ bütün yaşayışı ile böylesine bir dost çevresinin adamı imiş. Hacı Bektaş-i Veli'nin kurduğu okul ve öğreti biçimi yine bu ilkeye dayanırmış. Anadolu'nun o bitmez tükenmez sesi, güzelim Türkçesi, Türkmen Kocası Yunus Emre de dostlar çevresinin bir büyüğü imiş. Pîr Sultan Abdal'ları, Karacaoğlan'ları, Dadaloğlu'ları, bu cömert toprakların, bu alçak gönüllü halkın yetiştirdiği daha niceleri su katılma-

mış dostluk çevrelerinde yetişmişler. Önce dostluk çevrelerinde söylemiş, okumuşlar, sazlarının tellerine dokunmuşlar. Bunlardan kimisinin okuma yazma bilmediği, yazılı yapıt bırakmadığı bile söylenmektedir. Öyleyken, nefesleri dostların aracılığı ile dilden dile hiç bir şeyini yitirmeden dolaşmış, tâ günümüze kadar gelmiştir. Önce dostlar olmuş güzelliğine, yüceliğine varan, sonra bütün bir Anadolu halkı. Hattâ dost çevresinde yeşerip göğerenler, günün birinde ustaları gibi şiirler, nefesler söylemeğe başlamışlar. O yüzden çoğu zaman ustaya bağlı dost çırakların söyledikleri ustalarının söylediğine karışıyor. Birini ötekilerden ayırmak zorlaşıyor. Daha da ileri giderek, adlarını bile büyük dostları ustalarından alıyorlar. Kim bilir belki de, «Mademki hepimiz biriz!» diye düşünüyorlardı. Bir dost kervanı içinde bu dünyadan gelip geçenler kolay kolay ölmüyorlar. İnsanca duyguların, sevgilerin kaldığı sürece ölmeyeceğe benzerler.

Sanatçı, yazar, eleştirmen, sanat tarihçisi, filim yönetmeni, fotoğraf sanatçısı, öğretmen ve daha birçok nitelikler taşıyan Sabahattin Eyuboğlu'nun önde görünen özelliklerinden birisi de hangi koşullar içinde bulunursa bulunsun, çevresinde hemen bir dostlar topluluğu kurmuş olmasıdır. Uçsuz bucaksız ve katıksız insan sevgisiyle dolu bir yürek, gelmiş geçmiş uygarlıkların ortak değerleri üzerinde yargıya varmış bir kafa, bu topraklardan edindiğini yine bu topraklara vermek için var gücüyle didiniyordu. Kimi yerde gücünü zorladığı bile olurdu. Böyle durumlarda ona yaradılışındaki sanatçı kişiliği yardım ederdi. Ama her şey dostlar içinde pişirilip kotarılır, dostlar içinde sınanırdı. Her çalışmasında, her uğraşında, her atılımında insanca sevginin peşinde olduğu görülen Sabahattin Eyuboğlu bir adım

daha ötede yine insanı bulmanın sevinciyle mutlu olurdu. La Fontaine'ni mi aktaracak dilimize, önce bu coşkulu duygusunu dostlarına açıklardı. Dostlarının bu konuda daha başka düşünceleri varsa araştırır sorardı. Aktarmayı bitirdikten sonra sunu yazısını yazarken, bizim ekinimizle ilişkilerini, daha doğrusu benzer yanlarını bulup çıkarmak için yazılı, sözlü her ürüne başvururdu. La Fontaine ile Nasrettin Hoca fıkraları arasında, Âşık Veysel'in bir dost topluluğunda söylediği halk hikâyeleri arasında, Orhan Veli'nin ve Muzaffer Tayyip Uslu'nun şiirleri arasında benzerlikler bulur ilişkiler kurardı. Ayrı ayrı ekinlerin ayrı ayrı kaynaklarından beslenmiş olmalarına karşın, çıkış noktası insanlık ilkesi, halk ve insan sevgisi olduğuna göre, bütün büyük sanatçıların bir yerde, hattâ aynı söz dizelerinde birleşeceklerine inanırdı. O yüzden Yunus Emre'yi incelerken Batı'dan ona denk bir sanatçıyı, örneğin François Villon'u yakalar, aralarında o güzelim köprüleri kurmaya çalışırdı. Daha da öteye giderek, Dante'nin, Shakespeare'in, Cervantes'in Yunus'a bakan yüzlerini şöyle bir okşayaraktan geçerdi. Bütün bu çalışmaların ilk tohumları dost toplantılarında atılırdı. Üstelik bu yakınlaştırmaları, yakıştırmaları yaparken öyle bilgiçlik taslanmaz, seven, sevmeye açık insanın sıcaklığı içinde erir giderdi.

Gel, gene gel gene
Ne olursan ol
İster kâfir ol, ister mecusî, ister putperest
İster yüz kere tövbe etmiş ol
İster yüz kere bozmuş ol tövbeni
Umutsuzluk kapısı değil bu kapı
Nasılsan öyle gel.

diyen Mevlânâ gibi açık tutardı kapısını insanlara. Kapısını itip girenlerden dostça, insanca sevgiden başka hiç bir isteği yoktu. Bu doğa, bu yeryüzü cenneti hepimizindir; bu güzelim Anadolu rengiyle, kokusuyla, serinliği sıcaklığıyla, yüceleri, derinden derine akan ırmaklarıyla baştanbaşa bizimdir. Bizimdir, derdi ya, kimselere koklatmam, kimselere göstermem, kimselere el sürdürmem hırçınlığı, kıskançlığında da değildi. Tam tersine, her şeyimizi bütün bir insanlığın sevgisine bırakmalıydık. Tıpkı Mevlânâ'lar, tıpkı Pîr Sultan Abdal'lar, tıpkı Yunus Emre'ler gibi. Üstelik, bu sonuncu Türkmen Kocası gibi halkın diliyle, halkın beğenisinden geçerek insanlığa açılmalıydık.

Belki de bazı şeyleri hoş görebilirdi ama, hiç bir biçimde hoş göremeyeceği bir şey vardı: halkı değersiz bulmak, küçük görmekti. Dost toplantılarına kimin aracılığı ile girdiği belli olmayan kimseler de girerdi. Böyle bir durumu sezmiş bile olsa ne onlara surat eder, ne de ters bir davranışta bulunurdu. Ne coşkusunda, ne de konuşmalarında hiç bir değişiklik olmazdı. O, yine Anadolu'nun dört bir yanından akan ırmaklar gibi cömertçe çevresini serinletir geçerdi. Bir de bakardık Türk halkının yaratıcı gücünü en cıvıltılı bir biçimde veren bir kilim seriverirdi önümüze. Eliniz ağzınızda mı kaldı? Şaşırdınız mı, renklerin ve biçimlerin bu denli uyuşmasına? Sevinçten dona mı kaldınız bu kilimin karşısında? Kim? Hanginiz? Siz mi daha çok sevdiniz? Buyurun öyleyse sizin olsun.

Sevgiyle yoğrulmamışsa yüreğin
Tekkede, manastırda eremezsin,
Bir kez gerçekten sevdin mi dünyada
Cennetin, cehennemin üstündesin.

diyerek çevirdiği Hayyam'ın rübaisini okur, olmuş bir nar gibi yüreğini ortadan ikiye ayırır, her tanesini ayrı bir coşkulu sevgiyle çevresindeki dostlarına dağıtırdı. Artık bundan ötesi dost toplantısına bir raslantı sonucu gelmiş olana kalıyordu. Ayrık bir düşünceyi o aklından bile geçirmezdi. Bu daha çok yakın çevresinin içinden geçen bir şeydi. Kimi toplantılara gerçekten böyle ne olduğu belli olmayan bir düşüncenin etkisiyle, bir yerlerden hız alarak gelmiş olanlar da katılırdı. Salt karşı durmak, toplantının dengesini bozmak, alay etmek için gelenler de olmuştur. Böyle durumlarda karşısındakinin niyetini sezmiş bile olsa, üzerinde durmaz aldırış etmezdi. Yalnız, karşısındaki dost toplantısının havasını bozmakta diretirse, o zaman bütün saldırıları göğüsler, gereken karşılıkları verirdi. Üstelik bunu alabildiğine yumuşak bir tutum içinde sesini yükseltmeden usulca yürütürdü. Kimi zaman dost çevresinden yakınları bu tutumunu anlamadıklarını söylerler, daha etkin, daha sert bir davranış biçimi seçmesini isterlerdi. Konuşmaların böyle bir gelişme gösterdiği yerde o, bu öneride bulunanlara karşı çıkardı. Hattâ bunlar en eski dostları bile olsalar yepyeni bir tartışmanın konusu olurlardı. Baskı altında tutmanın, sindirmenin, zor kullanmanın hiç bir türlüsünden yana olmadığı için böyle bir öneride bulunanlara karşı çıkardı. Sevgiyle, güzellikle, doğrulukla, barışla, usulca anlatılamayan hiç bir başka şeyle, hiç bir başka araçla anlatılamazdı. Herkesin bir anlağı, bir aklı vardı. Elverir ki, kafasında bir saplantı, yüreğinde kör bir bağlantı olmasındı. Gönlünde insan sıcaklığından başka bir şey bulunmasındı.

Sabahattin Eyuboğlu'nun şaşılacak kadar geniş bir dostluk çevresi vardı. Bir lise öğrencisi ile yüksek bilim yurtlarının en ünlü öğretim üyeleri, bir Batılı yazarla

bir saz şairi, bir gemici ya da büyük bir iş adamı onun buram buram insan sevgisi ile dolu sofrasının çevresinde otururlar konuşurlardı. Işığı gören pervaneler gibi birlerini tanıyamadan kalkıp giderlerdi. Bazı toplantılarda karşısına geçip oturanları, sözüne karşılık verenleri kendisi bile tanıyamazdı. Böylesi günler az da olsa yine de olmuştur. Yukarıda da değindiğimiz gibi, nasıl ve kiminle geldikleri bilinmeyenleri önlemek için işi biraz sıkı tutmasını, bazı sınırlar koymasını isterlerdi yakın dostları. Ne olur ne olmazdı; kötü niyetli birtakım kimseler de gelir, akla hayale gelmedik düzenler kurabilirlerdi. Bir kere böyle bir çıkış yapılmaya görsündü, çokları bu düşünceden, bu görüşten yana olduklarını belirtirlerdi. Oysa, herkesin yüzüne ne söylediğini anlamamış gibi garip garip bakar, «Ne istiyorsunuz yani? Zincir mi vurayım kapıma?.. Ben kimsenin niyetini bilemem. Ama öyle birisi gelirse bizim katıksız iyi niyetimizi öğrenir gider. Fena mı olur?» diyerek karşılık verirdi.

Toplumun çeşitli çevre ve kesitlerinden kişilerle kurduğu dostluk ilişkilerini sürdürmek için ayrı toplantı günleri vardı. Bütün dostlarını aynı günde ya da aynı gecede bir çatı altında toplayıp ağırlamak olanağı yoktu. O yüzden, bunca değişik çevrelerin insanları ile buluşmak, dostluğu sürdürmek için ayrı ayrı günlerde buluşurdu. Herkes gününü bilir o günkü toplantıya katılırdı. Ayrı ayrı toplantı günlerinde buluşanlar kimi zaman bir pazartesi gecesinde bir araya geliverirlerdi.

1 — Pazartesi toplantıları :

Bu toplantılara saz söz ustaları ile her tür sanatçılar, yazarlar katılırdı. Hafta başını iple çeken dostlar küçük çıkınlarını parmaklarına takarak soluğu Saba-

hattin Eyuboğlu'nun evinde alırlardı. Toplantıya katılanların eğilimleri ve ağırlıkları ne yanda ise gece ona göre bir renk alır, anlam kazanırdı. Kimi Bektaşi hikâyeleri ile başlayan gece bir satranç karşılaşması ile sona erer, kimi Anadolu'nun üstünden esen yellerle bize kadar ulaşmış bir türküyle başlayan toplantı yine oralarda çekilmiş renkli ve ışıklı resim gösterileri ile kapanırdı. Kimi pazartesileri şiirlerle aydınlanır, belgesel filim gösterileri ile doğanın ve tarihin içinde gezintiler yapılırdı. Bazen nasıl başlamışsa öyle bitebileceği gibi, «Ayine-i devran»ın ne göstereceği belli olmayabilirdi. Pek sık olmamakla birlikte, bir de bakardık Âşık Veysel elinde sazı yanında oğlu ile bir rüya gibi kapıdan süzülüverirdi. Ya kimse yerinden kıpırdayamaz, ya da bütün dostlar gök kubbeyi çınlatırcasına sevinç çığlıkları atardı. Hiç akılda yokken bir de bakardık kimi sazı ile, kimi sazsız Ruhi Su görünüverirdi. Böyle gecelerde Sabahattin Eyuboğlu'nun o güzelim evi bir bayram yerine dönerdi. Böyle gecelerde ay katından, yıldızlar ülkesinden masamıza, odamıza, yüreğimizin tâ derinliklerine bir şeyler ağardı.

O, nerede olursa olsun pazartesi akşamı evde olmayı kutsal bir görev bilirdi. Başka dostları ile bir geziye çıkmış bile olsa pazartesiye dokunmayacak bir biçimde gidilip dönülürdü. Dostlarına ve kendisine vermiş olduğu sözü ne bahasına olursa olsun yerine getirmeye çalışırdı. Çeşitli yarışmalar için yargıcılar kurulu üyesi olarak Ankara'ya çağırıldığı olurdu. Bu çağrı pazartesiye denk düşecekse, kabul edemeyeceğini söylerdi.

Bir keresinde yine aynı amaçla Ankara'ya gitmişti. Görüşmeler uzadığından pazartesi günü de değerlendirmelerin ve sonuçların açıklanması gerekmişti. Çaresiz, işinin bittiği saate kadar Ankara'da kalmış, elinde dö-

nüş tren bileti bulunmasına karşın ilk uçakla İstanbul'a yani pazartesi toplantısına yetişmişti.

2 — Çarşamba akşamları (Erkekler gecesi):

Bu toplantılara katılanlar Sabahattin Eyuboğlu'nun kafa dengi en eski arkadaşları ve akranları idi. Çarşamba akşamları çok değişik yerlerde toplanılırdı. Burası, Beyoğlu'ndaki ayak üstü uğranılan yerlerden birisi olabileceği gibi, Boğaz ya da Marmara'ya bakan kıyı meyhanelerinden birisi de olabilirdi. Çarşamba gecelerinin pek az sayıda üyesi vardı. Üstelik kadınlar ve kızların katılmadığı bir toplantı olduğundan adına «Erkekler gecesi» dendiği de olurdu. Böyle dendiğine bakılmasın, bu toplantı erken saatlarda başlar, erken saatlarda biterdi. Geç saatlara kadar sürdüğü ya çok azdır ya da hiç görülmemiştir. Dışarıda, herkesin gittiği yerlerde toplanıldığından, pazartesi toplantıları gibi sözlü sazlı, dolu dizgin coşkulu bir havası yoktu. Daha çok, söz ve düşünce düzeyinde yarışlar kurulurdu kendiliğinden. Elbet de öyle yarış marış yoktu; yoktu ya, öylesine ard arda güzel sözler söylenir, fıkralar anlatılırdı ki, kırk yılda bir dışarıdan katılanları şaşkına çevirirlerdi. Sabahattin Eyuboğlu bu dostlar toplantısının da orta direği idi. O yüzden havadan sudan gibi sürüp giden konuşmaların bir ete bir kemiğe büründüğü görülürdü. Çarşamba gecelerinde de şiirler okunur, resimden, filimden, tiyatrodan söz edilirdi, yurt yönetimi ile ilgili günlük konular ele alınırdı. Bu toplantılarda, karagöz oynatılmaz, türkü söylenmez, filim gösterilmezdi, bir başka türlü söylemek gerekirse, bütün bunlar yapılamazdı. Öyleyken, orta direğin çevresindeki bu toplulukta tâ derinlerden birbirlerine bağlanmış, kenetlenmiş bir birlik havası sezilirdi. Çarşamba gecelerinden birisini ya da ikisini atlatanlardan hesap sorulurdu. Her türlü yaşama biçimi-

nin birtakım kuralları, yasaları vardı. Bunlar olmayınca bu yaşama biçiminden söz edilemezdi. İşte bu dostluk yasalarını, kurallarını aksatmadan uygulayan ve izleyen oydu.

3 — Cuma gecesi «anneye» gidilirdi :

Bu toplantılar Eyuboğlu ailesinin bir araya gelmesini sağlamak, annenin çevresinde toplanmak amacıyla düzenlenmiş ise de sonradan anlamını ve kapsamını daha da genişletmiştir. Kimi geceler Eyuboğlu'ların azınlıkta kaldıkları da görülürdü. Cuma gecelerinde Sabahattin Eyuboğlu bütün konuşmaların annesinden doğru geçmesine özel bir çaba harcar, özen gösterirdi. Dostlar ve akrabalar toplantısının da yine orta direği kendisi olmasına karşın, bu yetki ve yeteneklerini annesine doğru yöneltirdi. Toplantıya katılan herkesin «anne» diye seslenmekten büyük bir hoşnutluk, bir mutluluk duyduğu Lütfiye Eyuboğlu da gerçekten görgülü, bilgili, iyiye, güzele varmada şaşılacak sezgileri olan bir kimseydi. Oradan oraya savrulan konuşmaların bir ucundan tutarak akla hayale gelmedik şiirler, maniler, nefesler, türküler söylerdi. Bir de bakardık, konu ile ilgili, hiç bir yerde yazılısı bulunmayan Kuddusî'nin, Fuzulî'nin, Pîr Sultan Abdal'ın, Yunus Emre'nin nefeslerini, ilâhîlerini okumaya başlardı. Ama çevresinde çıt çıkarmadan anneyi dinleyenler, sözünün noktalandığı yerde, «Gül İlâhîsi», «Gül İlâhîsi» diyerek bağrışırlardı. Annenin «Gül İlâhîsi»ni okumaya niyeti olduğu anlaşılınca yeniden herkes susar, soluğunu keserek beklemeye başlardı:

Gezerken seyran eyledim
Gördüm sarayı güldür gül
Gülden kurulmuş bir çadır

İçinde nimeti hazır
Kapıcısı İlyas Hızır
Lâle şarabı güldür gül
İllallah! huuu! huuu!

Gülden kurulmuş bir pazar
Gül alırlar gül satarlar
Alanlar gül satanlar gül
İllallah! huuu! huuu!

Gülden terazi tutarlar
Alanlar gül satanlar gül
İllallah! huuu! huuu!

Bu ilâhîyi yeni duyanlar gerçekten esrikleşir, vurulmuşa dönerdi. Annesinin kucağında bu ilâhîler, bu ninnilerle büyümüş olmasına karşın, o da yeni duyanlarla birlikte kanatlanır, göklere uçardı. Anneyi dostluk çemberinin vazgeçilmez kişilerinden birisi olarak bir kere daha sever, kucaklar, öperdi. Ve annenin cuma gecelerinde dost canlar bir duyguda, bir düşüncede erimiş olarak evlerine dönerlerdi. Nice uzaklara kalkıp gideceklere yollar iki adımlık yermiş gibi gelirdi. Herkes büyük bir yaşama sevinci içinde yastıklarına başlarını koyardı.

Gelmiş geçmiş altın çağların kapısından çıkmaya korkan dostluk ülküsünü zorla sürükleyerek değil, usulca, sevgiyle, iyilikle, insanca önümüze seren ve bize bitmez tükenmez bir dostluk öğretisi bırakan Sabahattin Eyuboğlu'na binlerce selâm! binlerce merhaba!

AĞIT

Anamın ilk beşiğini
Beş kardeşin ışığını
Yüzlerin en tatlısını
Verdik toprağa toprağa!

Bir elin Ay'a uzatmış
Öteki halkın bağrında
Ege'nin mavi şenliğin
Verdik toprağa toprağa!

Dışı yoksul, içi zengin
Köy dolusu şiir kokan
Her hecesi vatan tüten
Türküler verdik toprağa!

Yunus Emre'nin dostluğunu
Pîr Sultan'ın erdemini,
Bir bedende bin yüreği
Verdik toprağa toprağa!

Bulutlarla gökte uçan
Çiçeklerle yerde açan
Gerçek yaşamın tadını
Verdik toprağa toprağa!

Sınır bilmez sevgilerle
Damarından dostluk akan,
Ak dokusu insan kokan
Bir kardeş verdik toprağa!

Nezahat Gologlu
Bacısı

ÖĞRETMENİM SABAHATTİN EYUBOĞLU

M. Başaran

Ankara - Kırıkkale trenini heyecanla beklerdik. Türkiye'nin en değerli, en sevilen insanlarını bırakırdı bu tren o yıllarda Hasanoğlan durağına.. Kapılar açılır, omuzları heybeli Hasanoğlan köylüleriyle birlikte Tonguç inerdi, Sabahattin Eyuboğlu inerdi, Vedat Günyol, Saffet Korkut inerdi.. Enstitüyü görmeğe gelen dostları, konukları olurdu yanlarında bazen. Koşar ellerine sarılırdık. En katıksız mutluluklar doldururdu içimizi. Sırtımızda boz giysiler, ayağımızda asker postalları, kafalarımızı, yüreklerimizi tazeleyen insanlarla Enstitüye doğru bir küme yürürdük...

Kar da yağsa, buz da yağsa böyle olurdu bu.

Altın çağını yaşıyordu Hasanoğlan.. Yirmi enstitüden gelen ekiplerin kurduğu sıvasız yapılar yükseliyordu İdris dağının eteklerinde. Görülmedik bir coşkuyla kanallar açılıyor, yollar döşeniyor, bağlar bahçeler kuruluyordu. Bir top ışık parlıyordu her gece bozkırların ortasında. Harç kokuyordu, ter kokuyordu yaşam... Toprağı çağdaş bir özle yoğuruyor, uyandırıyordu köylü eller. Hitit, Roma, Selçuk, Osmanlı kazmalarımızın ucundaydı. Anadolu'nun derinliklerinden fışkıran değerlerle yeni Türkiye'nin hamuru karılıyordu...

Çağdaş kültürü uygarlığı özümlemiş bakış halinde, kan haline getirmiş Anadolu bilgesi Sabahattin Eyuboğlu aramızdaydı.

«İnsanın dünyayı daha yaşanası duruma getirmesi, daha mutlu olması için büyük düşünürlerin getirdikleri ortak gerçek, bütün gerçeklerin aşılması gerekti-

ği, kimsenin kimseyi ezmeğe hakkı olmadığı, iyiliğin de, güzelliğin de, doğruluğun da yalnız çalışan, arıyan, zincirlerini kıran, sınırlarını aşan köleliklerin her türlüsünden, bir dinin bile köleliğinden kurtulmasını bilen insanlara vergi olduğu gerçeğidir..» diyen bir eğitimciydi.

Üç bin kişilik açık hava tiyatrosu bitmiş, Enstitünün girişinde Tohum Saçan Köylü heykeli, kantinin yanında Milo Venüsü, Yüksek Kısım yapısı önünde temiz yüzlü, aydınlık yürekli Yunanlı Çocuk, tiyatro yolunda Samatrakos yadırgamadan yerlerini almışlardı. Cumartesi geceleri Homiros yüzlü Veysellerin, Ege zeybeklerinin, çevik Karadeniz uşaklarının, Doğu dağlarından gelmiş Dedem Korkut torunlarının, Akdenizlilerin, Trakyalıların, Kurtuluş Savaşına sırtlarıyle mermi taşımış analara benzeyen kızlarımızın sazları, sözleri, omuz omuza oyunlarıyle Anadolu çiçekleniyordu...

Köy bilimyurdu olarak gelişmeğe başlamıştı Yüksek Köy Enstitüsü. Yeni üretim aşamalarını amaçlayan çalışmalar yanında «Halk Ana»dan bir şeyler getiren incelemeler, araştırmalar sürdürülüyor, ona bir şeyler götüren «bileşimlere» varılıyordu. Çağdaş düşüncenin ışığında özbenliğimize kavuşuyorduk.

Sabahattin Eyuboğlu'nun her gelişi yeni bir muştu, yeni bir işin başlangıcı oluyordu. 16.000 basılan Köy Enstitüleri Dergisi birlikte hazırlanıyor, belli bir programa göre yürütülen kitap tanıtmaları sürdürülüyor, en ünlü sanatçılarla «şiir gecesi» düzenleniyordu.. Tüm yurdu kapsayan bir Folklor Arşivi kurulmaya da başlanmıştı.

Yemekten sonra Dergi Odasına geliyordu, ya da Yüksek Kısım kantininde etrafını sarıyorduk. Gece yarılarına değin doyumsuz bir söyleşiye dalıyorduk. Yazıları-

mızı, şiirlerimizi dinliyordu. Küçük dokunuşlarla tıkanıklıklar gideriliyordu. Kişiye kendini bulduran, bir şeyler yapma yürekliliğini veren bir havası vardı. İçimizi zenginleştiriyordu. Tadılmadık hazların, «delinmedik» incilerin yolları ışıyordu önümüzde...

Bir hafta önceden çoğaltarak dağıttığı «metinler» üzerinde Batı Edebiyatı dersi başlıyordu devrisi gün. Hazırcılığın, ön yargıların yeri yoktu çalışmalarda. Okunur, incelenir, tadına varılır, didik didik edilirdi metinler. Bütün «Kollardaki» arkadaşlar katılırdı konuşmalara. Neyi yaptığı, neyi yapamadığı, nereden gelip nereye gittiği, çağı içindeki yeri, değeri eserlerinden çıkarılırdı yazarların. Canlı bir tartışma ortamı doğuyor, «ders» değil, bir düşünce, bir sanat şöleni oluyordu Batı Edebiyatı dersleri. Eski Yunandan günümüze doğru geliyorduk...

Ankara'ya indiğimizde, Talim Terbiye Dairesi'ndeki odasına uğruyordum. Her zaman arı kovanı gibiydi köşedeki odası. Tonguç oluyor, Erol Güney, Orhan Veli, Boratav, Mustafa Nihat, Tuncel oluyordu odasında. Enstitülerin, Tercüme Bürosu'nun Tercüme dergisinin, sağlam bir görüşle hazırlanmakta olan «Türkçe Metinler» kitabının işleri, hazırlıkları görüşülüyordu. Koltuğumda yeni çıkmış, sıcak somun gibi dumanı üstünde «klasiklerle» ayrılıyordum oradan.

Ayrı bir mutluluk, bir sevinç köşesiydi Yenişehir'deki evi. Günün önde gelen düşün, sanat adamlarını bulabilirdiniz orada. En yeni çevirileri, yayımlanmamış şiirleri dinleyebilirdiniz. Orhan Veliler, Cahit Sıtkılar, Melih Cevdetler, Cumalılar, Külebiler... oradaydılar. Ataçla onun yöresinde oluşuyordu Türk yazını...

Sonra 1946 geldi. Karabekirler, Reşat Şemsettinler geldi Meclis'e, Köy Enstitülerinin çalışmalarıyle çıkar-

ları bozulanlar geldi. Tabanda başlayan büyük uyanış, tertipler, iftiralar, saldırılarla söndürüldü. «Kıyım» başladı. Klasiklerin çevrilmesi tavsatıldı. «Türkçe Metinler» ders kitabı liselerden kaldırıldı. Yüksek Köy Enstitüsü kapatıldı. Kökü Anadolu'nun derinliklerinde olan, insan aklının, gönlünün yarattığı güzelliklere hor bakıldı. Tohum Saçan Köylü, Milo Venüsü, Yunanlı Çocuk, Samatrakos, üç bin kişilik açık hava tiyatrosu çağdaş softalığın eline düştü.

«Gördük nasıl yermiş Hasanoğlan
Nasıl yeşerirmiş insan
Ve nasıl biçilirmiş..»

Diyordu Sabahattin Eyuboğlu.

Tonguç'un yerine Yunus Kâzım Genel Müdür olmuştu. O da Yüksek Kısım öğretmenlerindendi, ama «efendilerinin» türküsünü çağırmaya başlamıştı. Büyük gürültüler koparılıyor, Hasan Âli - Öner davası sürüyor, Yüksek Kısım çıkışlıların üzerinden zulmün ağır silindiri geçiriliyordu:

«Sık sık ne halde olabileceğini düşünüyorum. Neye yarar diyeceksin. Ben de öyle diyorum. Senin halin köylü hali: işlerini paylaşamadığımız müddetçe düşünmüşüz, kaç para eder...

Umutlar umutlar
Gökteki bulutlar

Şimdilik umutların üstüne habire kar yağıyor. Dayansın altta kalan tohum... Yunus Kâzım Köni sizlere «Bir Ütopinin Kurbanları» diyor, Ulus'ta okudun mu?

Yaman söz doğrusu. Bir taşta kaç kuş vuruyor!. Hem kurban oluyorsunuz, hem de boşuna.. Daha ne istersiniz.

Kar yağıyor kar, kurbanların üstüne..
Karlı yollarına, kafandaki tohumlara selâm.
Geçmiş, gelecek günlere hasret...»

Diye sesleniyordu uzaklardan.

Enstitüleri yıkanlar, Enstitü düşüncesini yıkamadılar. Gittikçe kökleşti aydınlığa çıktı ki: ulusal, çağdaş ve devrimci bir öze kavuşmalıdır eğitim. Yeni Türkiye'nin kurucusu Atatürk'ün de isteği bu değil miydi? Bunun için «Cumhuriyetin en önemli eseri» sayılmıyor muydu Enstitüler?..

Yıkıcılar silindi gitti. Kimisi seçim nutukları atmaya giderken devrilen bir araçta boynu altında kalarak, kimisi yaptıklarının utancını alnında kara gibi dolaştırarak öldüler.. Ama kurucular, ulusumuzun çağdaşlaşması davasına yüreklerinin coşkunluğunu, kafalarının aydınlığını katanlar daha da büyüdü. Yazıları, mektuplarıyle, dağbaşlarındaki meşeler gibi dimdik duruşlarıyle kafalarda, gönüllerde ayakta tuttular Enstitüleri...

Hıfzı Topuz'un bir yazısından Unesco'nun yirmi altı yıldan beri ilk kez, bütün eğitim sistemlerini temelinden sarsacak bir rapor yayımladığını öğreniyoruz. Klasik eğitim sistemleri çürütülüyormuş bu raporda. Getirilen ana ilkeler de şunlarmış:

Eğitimde şans eşitliği sağlamak, eğitimin sürekliliği (Her yaşta öğrenme olanakları sağlanmalı, eğitimin kapıları hiç bir zaman kapanmamalı).

Eğitimde esneklik (İnsanın yaşadığı yerler birer eğitim sitesi olacak, bu sitelerde eğitim zora, baskıya, kor-

kuya dayanmayacak, eğilimlere, zevklere, dileklere göre düzenlenecektir).

Otuz yıl önce tam anlamıyle yürürlükteydi Köy Enstitülerinde bu ilkeler.

Sabahattin Eyuboğlu aynı ilkeleri yaşatan, yaşamı, kendisi ve çevresi için mutluluk haline getiren bir yüksek köy enstitüsü gibiydi. Her koşul içinde, her gereçten yararlanarak sürdürüyordu bu eylemini. Tercüme Bürosu Maçka'daki evine taşınmıştı sanki. İnsan düşüncesinin ana yapıtları en güzel Türkçeyle çevriliyordu. Anadolu'nun değerlerini canlandıran belgesel filimler hazırlanıyordu. Perdeleri indiriverdiniz mi, sanat gömülerimizi seyretmeye başlayabilirdiniz. Önde gelen düşün, sanat gönül adamlarımız gene yöresindeydi. Doğası, tarihi, güzellikleriyle tüm Anadolu'yu bulabilirdiniz evinde... Kapısının önündeki bir avuç bahçe Hasanoğlan'dan bir köşe gibiydi...

Yaşamı yaratıcı, coşkulu bir imeceye döndüren Sabahattin Eyuboğlu öldü. Toplumumuz en seçkin, en tam aydınını, «Halk Ana» en yiğit, en usta oğullarından birini yitirdi. Eyuboğlu da çok sevdiği Yunusların, Montaignelerin, Hayyamların, Tonguçların yanında gayrı... O da karlı bir bayram günü, dünya durdukça eserleriyle insanlığa ışık saçacak ölümsüzlerin mavi imecesine katıldı... Dünya durdukça yöresine insan sıcaklığı, mutluluk yayacak bir Köy Enstitüsüdür o...

Çoktan yıkılıp gitti Atina
Mermer yapıları, ünlü yargıçları toz...
Ama Sokrates..
Egemen kılıyor bin yıl sonra da
Yöreye dostluğu, aklı.
Başlıyor Diyonisos şöleni ve imece

Anitosları Meletosları günümüzün
Bu kez boşuna yırtınmanız
O bir Köy Enstitüsüdür her yerde
Bilge toprağı Anadolumun
Erdirir başakları, üzümleri, sevinci
Hitit Güneşinde...

Bakarsın Montaigne'dir kendini açıklar,
Nâzım'dır söyler yiğit şiirini
Rakı içer Tonguç'la akşamları
Taş kırar, yol döşer sabahlara dek
Işır karanlığın dibinde
Roma mozaikleri

Merhaba Yunus, merhaba Hayyam,
Merhaba altın hasatlar...
Dilinde türküsü «Halk Ana»nın
Bal peteğine döndürmüş günü
Derken çağın karanlığını sarsan
Taptaze bir Babeuf rüzgârı
Merhaba yaşamak...
Merhaba evren...

BİR GERÇEK AYDININ ÖLÜMÜ

Şevket Süreyya Aydemir

Sabahattin Eyuboğlu'nun ölümü, günümüzün Türk aydınları safında, kolay doldurulamayacak bir boşluk yaratmıştır. Çünkü Sabahattin, yalnız bir hoca, bir sanat tarihçisi değildi. Sabahattin Eyuboğlu, aynı zamanda, çok cepheli bir insandı. Bu cephelerinin hepsine damgasını vuran bir fikir adamı ve Humanist bir fikir adamıydı. Onun bu vasfı aydın şahsiyetinin bütün cephelerine, damgasını vuruyordu. Humanizm ise, insanlık kültürünün soy bir kademesi ve hür bir dünya görüşü demektir...

Humanizm; ortaçağ donmuşluğu diyebileceğimiz skolastiğin kale duvarlarını yıkarak, insanlığın görüş ve fikir ufuklarını, hür düşünce ve sanatın, gerçek özgürlüğüne açan bir doktrinin ve akımın adıdır. Bu hareket ilk önce, skolastiğin tanrı adına savunucusu sayılan Papaların ülkesinde yani İtalya'da başladı. XI - XIII. yüzyıllarda gelişti. Rönesans, onun eseri oldu. Humanizmin doğuşu, skolastiğin parçalanışı, ortaçağ kalesinin zindanlarında zincire vurulmuş fikrin, sanat'ın ve düşünce esaretinin yenilişi, bizim bu küçük gezegenimizde, adeta kâinatın fethi gibi bir hamle ve bir zafer teşkil etti. O yüzyıllar ki; ondan sonra da yaşatılmak istenen engizisyon mahkemelerine ve nice nice kurbanlara rağmen, insanoğluna saygıyı ve geleceğe ümidi, kucaklarında beslediler. Ama, batının gıdalandığı bu uyanışın, doğu ve Osmanlı İmparatorluğu, tamamen dışında kaldılar. Zaten bu yüzyıllar meselâ XIII. yüzyıl, Ortadoğu ve Orta Asyada, X. ve XII. yüzyıllarda zirve noktasına va-

ran doğu kültürünün de sonudur. Çünkü Cengiz ve Hulâgu gibi tahripçiler, hem Orta Asyada, hem Ortadoğuda, hem medreseyi, tahrip ettiler. Hem son bilginleri ölüme verdiler. Yani XIII. yüzyılda batıda, fikir ve sanat çiçeklenirken, doğu ülkeleri, hem eski Ege çevresi felsefesinin son bağıntılarını da yitirdi; hem de, batıdaki yeni uyanış hareketinin dışında kaldı. Nitekim doğunun ve bu meyanda bizim, bugün de dar bir çerçeve içinde bocalayışımızla, bu Humanizm ve Rönesans akımlarının dışında kalışımızın, önemli etkisi vardır. Ama ne var ki, yürüyen zaman ve fikir denilen atmosferin fütuhatı, ergeç, bu havadan yoksun olan ülkeleri kaplayacaktı. Nitekim öyle de oldu.

Şimdi Ortadoğu ülkelerinin gerçek aydınları arasında, şekil ve terim esaretinden kurtulup, fikrin köklerine yöneliş, artık her tarafta filizlerini vermektedir. Sabahattin Eyuboğlu, etrafında uyandırılan tahriklere ve yaşatılan çilelere rağmen, işte bu gerçek aydınlardan biriydi. Humanizmin ve Humanistin, ilim, sanat ve fikirde en karakteristik vasfı ise, tolerans, yani müsamaha, yahut hoşgörüdür. Eyuboğlu'nda bu olgunluk vardı. Ve tolerans onun, bütün yaşantısında, en güçlü silâhı oldu...

o

Ama Sabahattin'de bu hoşgörürlük, kendi mağarasına çekilerek, kendinden memnun olan bir kaygusuz dervişin, hayattan kopuşu şeklinde değildi. Sabahattin, herşeyden önce, hem de bizim şu yorgun topraklarımız üstünde, kendi araştırma ve fikir vatanını yaratan, yorulmaz bir araştırıcı olarak kaldı. Bu ülkenin, çamuru ile karılan, direği ile dikilen bir öz evlâdıydı. Malzemesi, bütün insanlığı kaplayan Humanist bir enginlik ile,

bu toprağın, binlerce yıl önceki karanlıklara kadar inen kültür varlığı, tarihi, efsaneleri, sanatıydı.

Gerçi, anlaşılmazlıklar, çileler, saldırılar ve çevirileri ile fikir tarihi arşivimize açtığı pencerelerin, zaman zaman balçıkla sıvanma gayretleri, onu da çarklarına taktılar. O çeviriler ki, artık ne bizim, ne de onların yazıldıkları ülkelerin malıdır. Eğer çağımızı yaşayacaksak fikir yolumuz, elbette ki, dümdüz, pürüzsüz bir turistik asfalt yol değildir. Eğer çağımızı yaşayacak ve onun hem zirveleri, hem u çurumları arasında yolumuzu seçmeye çalışacaksak, fikirler denilen, hem çetin, hem çelişmeli âlemin ortasında imtihanlarımızı vereceğiz. Sabahattin de öyle yaptı. Anadolu toprağının altındaki kimbilir kaç bin yıllık kalıntıdan, hiç bir zaman yaşanılmamış olan, ama havamızda esen efsânelerden, çağdaş fikir ve sanat akımlarına ve bunların köklerine inen hipotezlere kadar, herşeyle, korkmadan haşır neşir oldu. Doğru yol, ancak bu imtihanlarla seçilebilir.

Sabahattin de öyle yaptı. Çilelerle yoğuruldu. Ama, ruhu yıpranmadı. Ve bu çileler için de, sanırım ki kimseye dargın gitmedi. Onun mirası, alınacak öcü değil, işlenecek ihtirasıdır: İnsanlığa, toplumumuza, toprağımıza ve fikirlerimize yönelen araştırma ihtirası...

Sabahattin mademki bir Humanistti. Bir tolerans adamıydı. O halde o çevresine, küserek değil, olsa olsa, ancak acıyarak bakmış olacaktır...

o

Sabahattin bir Humanist, ama bütünü ile, bu toprağın adamıydı. Bu toprakta o, başkalarının hayallerinden bile geçirmedikleri değerler, mânalar, hazineler sezerdi. O bunlara kendini, hakikaten bütünü ile verdi. O bu toprağın hikâyesini, binlerce yıl eskilere varan ta-

rihî kültürü, mitolojisi, efsaneleri, günlük yaşantısı, edebiyatı, sanatı, folkloru, hülâsa herşeyi ile yaşadı.

Kaç yıl oldu bilmiyorum. Sabahattin'in Maçka'daki dairesinde geçirdiğimiz bir geceyi hatırlarım. Odası, bir laboratuvar gibiydi. Bu toprakların sakladığı değerlerin, ancak anlayan gözlerin görebileceği, anlamayanların ise, her gün, vahşî bir gayretle tahribe çalıştıkları maddî manevî değerlerini işleyen bir laboratuvar...

Bir ara elini, küçük filmler etajerine attı. Makine ayarlandı. Perde kuruldu. Işık yandı. Şimdi önümüzde, Çatal Höyüğün kalıntıları canlanıyordu.

Çatal Höyük, bugün için dünyada, kalıntıları bulunmuş en eski yerleşme yeri olarak bilinir. Tahmin edilen yaşı, 9.000 yıl! Çatal Höyük, Konya'nın Çumra ilçesinde, Toroslar alanında sayılır. Burası da «Münbit hilâl» yani verimli ay dediğimiz kavis üzerine düşer. Bu kavis şeridi, Irak'la İran arasındaki Zagros dağlarından başlar. Antitoroslara ulaşır. Toroslara, sonra güneye doğru Amanoslara kıvrılır. Filistin'de son bulur. İnsanlık tarihinde, mağara yerleşmelerini izleyen ilk yapı ve tarım merkezleri, bu kavis şeridinde bulundu: Zagroslarda Telhalef (5000 yıl) Filistin'de Eriha (5 - 6 bin yıl) Burdur çevresinde Hacıköy (7.500 yıl) ve Çumra'da Çatal Höyük (9.000 yıl)... Anadolu toprağında bir buluş olmazdı ki Sabahattin, hemen oraya koşmasın. O gece orada ve onun filmlerinden, daha nice tarih hazinelerini izledik.

o

Ama o kadar mı? Hayır! Sabahattin Eyuboğlu aynı zamanda, bir edebiyatçı, bir folklorcu, hülâsa ülkemizin gerçek değerleri içinde yoğurulan, ülkemizin çamuru ile karılıp, direği ile dikilen bir aydındı. Bu se-

fer teyp açıldı. Halk hayatı harekete geldi. Meselâ onun, Muğla dağlarında yaşayan, Tahtacı olarak anılan dağlılardan derlediği bir ağıt dinledik. Sanıyorum ki dünyanın hiç bir dağ halkı arasında ölüm, bu kadar realist ve hayat bu kadar gerçek dile getirilmemiştir. Bu ağıtı ve benzerleri, galiba saatlerce gecemizi doldurdu. Önümüzde; adı Sabahattin Eyuboğlu olan, biraz da gösterişsiz, ama taşıdığı değerlerle o odaya sığmayan, odaları, duvarları, hatta ufukları aşan, bir üstün insan bulunuyordu.

Onun dünyası, gene onun dünyasıydı. Çevresi, arkadaşları ve kendi ağırlığında insanlarla, bizim içimizde, ama bizim üstümüzde yaşadı. Ruhu şad olsun demeye hacet var mı bilmiyorum. Çünkü ruhu, daima şad ve zindeydi. İnsanların önünde olduğu gibi, Tanrının huzurunda da, başı yukarıda olacaktır. Ama şu cümleyi tekrar etmekten de kendimi alamıyorum: Sabahattin Eyuboğlu'nun ölümü, günümüzün Türk aydınları safında, yeri kolay doldurulamayacak bir boşluk yaratmıştır. Yeni âlemine yolculuğunda, güle güle Sabahattin...

(Cumhuriyet, 29 Ocak 1973)

MERHABAYA, MERHABA!

Mehmet Seyda

1960'da geçirdiği önemli bir enfarktüs krizinden sonra «bedava» yaşadığını söyleyen Sabahattin Eyuboğlu'nun insanlara açık, dost canlısı yüreği 12 yıl daha çarptı.

1908'den 1973 başlarına erişen 65 yıllık bir ömür içinde onu, bütün has ve öz değerlerin, sanat ve kültürümüze hizmetleri dokunmuş kişilerin yanıbaşında gördük. Kimini eğitti bunların, kimini elinden tuttu öne sürdü, kimini de ölene dek dost sayıp bağrına bastı. Tuttuğu, öne sürdüğü sanatçılarda hiç yanılgıya düşmediği ileri sürülemez, ama dost seçiminde hiç yanılmadı kanısındayım, yanıldıysa da pek az yanıldı.

O yüzden, Sabahattin Eyuboğlu dendi mi aklıma hep aydın dostlar topluluğu geliyor; Azra Erhat'ı, Vedat Günyol'u, Halikarnas Balıkçısı'nı, Sabahattin Batur'u kapsayan bir topluluk. Sıkı bir düşünce, duygu ortaklığı. Karşılıklı güven ve saygı. «Mavi yolculuğu».

İsmail Hakkı Tonguç'la Nurullah Ataç, bir zamanların, bir dönemlerin çalışma arkadaşlarıdır onun yaşamında. Tonguç'la Köy Enstitülerine öz ve biçim bakımından bir doğrultu kazandırır, Ataç'la «İnsan» dergisini yönetir, çeviri çalışmalarında bulunur. Deniz ve mavilik tutkusunun özlemini Ege'de Halikarnas Balıkçısı ile, Marmara'da Sait Faik'le bölüşür.

Yaşamı boyunca çirkinden kaçmış, güzele, iyiye koşmuş insan simgesidir Sabahattin Eyuboğlu. Birazı yakından, çoğu uzaktan gözlemlerime göre, kendi doğrularını söylerken «kırıcı» değildi. Bu kırıcı olmamak, hep hoşgörülü kalmak olgunluğu ve kişisel dostluklara kop-

maz bağlılığı, yargılarındaki esneklik, adı çevresinde bir saygı halkası yaratıyor. Gerçek ve herhalde ileride benzerleri çoğalacak «insan»ı bize müjdeliyor.

Burada, kendisiyle uzun yıllardan beri düşünce ve hattâ yazgı birliği kurmuş Vedat Günyol'u, Azha Erhat'ı anmadan geçemem. İkisi de, Eyuboğlu'nu çalıştıran, çalışmaya iteleyen, isteklendiren birer dinamo durumundadırlar. İlk dostluk halkası onlarla kuruludur, «tekke» adıyla da anılan evinin, dostlar sofrasının gediklilerindendirler. Sanat, edebiyat, kültür tartışmaları, daha sonra, ürününü, yemişini kitaplarla verir.

Vedat Günyol bana imzaladığı ilk kitabına kocaman bir «Merhaba» kondurmuştu. Anadolu'dan, Ege'den, Bodrum'dan gelen sıcak bir Merhaba!

Dostluk, kardeşlik sevgisi; insanı insana açan ve yaklaştıran bir sesleniş. Kısacık. Ne güzel.

Her gün yakın ilişkilerde bulunduğumuz kimselerle bağlantımız gâh gevşer, gâh gerilir, ama ne de olsa süreklidir. Asıl güç sorun, gerilişlerle gevşemeleri en aza indirip, kendinde karşındakini, karşındakinde kendini yaşayabilmek. Sanmıyorum, Vedat Günyol'a bakınca öğrendim, biliyorum; bu üçlü grup kendi aralarında işte bunu da gerçekleştirmişlerdir. Böylesi arkadaşlıklarda zamanın önemi vardır ya, uzakta yakında olmanın, hattâ ölmenin ve sağ kalmanın önemi yoktur. Bilirsiniz artık; Vedat Günyol, tıpkı Orhan Burian gibi Sabahattin Eyuboğlu'nu da, kişiliği ve yapıtlarıyla, belleklerde canlı tutmak için elinden geleni yapacaktır. Hakkı olana hak ettiğini verme çabasını yorulma bilmeden sürdürecektir. Ne güzel. Düşünceler, duygular, eylemle kaynaşacaktır. Bu tutarlılık ne güzel.

Eyuboğlu, Batı kültürünü bize aktarıp tanıtanların başlarında bir yer alır; yerli kültürü, geçmişi boşlama-

dan. Olumluya iki kültürün bileşimi ile varılacağını şu sözleriyle koyar ortaya:

«Türk sanatı, geçmişimizin (ki Anadolu'yu bütün tarihiyle benimsersek, insanlığın da geçmişidir nerdeyse) kültür değerlerinden elbette yararlanabilir; yararlanmalıdır; yararlanmazsa, Türk sanatı sözünün bir anlamı kalmaz zaten. Batı bizim için hümanist, lâyik, halkçı, gerçekçi ve bilimci kültürün geliştiği yerdir; onun uygarlığı ve tekniği kültüründen ayrılamaz, ama bu dış belirtilere, sonuçlara özenmek taklitten öteye götürmez bizi.»

Yurt sorunlarıyla ilgilenen Batılı kafaya sahip bir düşünür. Yoksul, ama okumak, yetişmek heveslisi köylü çocuklarıyla olduğu denli kalburüstü aydınlarla da bağdaşmasını bilmiş bir aydın kişi. Sanatçı bir ruh taşıyor. Çevirdiği şiirleri âdeta yeniden yaratacak ölçüde şiir tadına varmış. İnsanları sevdiği denli doğayı da sevmiş. Platon'lara, Molière'lere, Aristophanes'lere, Shakespeare'lere, La Fontaine'lere, Ömer Hayyam ve Yunus Emre'lere uzanan çeviriler, incelemeler. Anadolu destanını yaratma amacında, kimi yabancı ülkelerde armağan kazanmış, 11 filmin çekimi.

Gönül, Sabahattin Eyuboğlu çapındaki aydınların sayıca çoğalmasını diliyor. Oysa, onun gibiler az yetişiyor, az geliyor. Gidişleri, düşünce alanımızda ve içimizde derin acılar, büyük boşluklar bırakıyor.

SABAHATTİN EYUBOĞLU'NA SAYGI

Hilmi Yavuz

Sabahattin Eyuboğlu'nun ölümü ile Türk kültürünü Anadolu halkı düzeyinde temellendirmeyi amaç bilen hümanist bir kültür adamını yitirdik. Gerçekten de Sabahattin Eyuboğlu'nun Türk düşüncesine katkısını, onun Anadolu kültürüne belirli bir yaklaşımı getirmiş olmasında aramalıyız. Bu yaklaşım, bir denemesinde de söylediği gibi, «Geçmişimizi, topraklarımızda arayıp bulduğumuz her değeri, Eti, Yunan, Roma, Bizans, Selçuk, Osmanlı ne olursa olsun benimsemek» diye özetlenebilir. Eyuboğlu, birbirinin içine girip karışarak oluşmuş Anadolu uygarlıklarının, ortaya, kendiliğinden bir birleşim çıkarmış olduğuna inanıyordu. Anadolu kültürünün bütünlüğünü savunuyor, bu kültürün bir kesiminin benimsenip ötekinin, ya da ötekilerin reddedilmesini bağışlanmaz bir softalık sayıyordu. Eyuboğlu için bir Osmanlı nakkaşının sürnamesi ile adsız bir halk tezgâhı ustasının dokuduğu kilim arasında yapı farkları söz konusu değildi; ikisini de Anadolu hümanizmasının kültür ürünleri olarak değerlendiriyor; Anadolu uygarlıklarının temelinde birbirinden değişik görünümlerine karşın, değişmeyen bir mantığın bulunduğunu söylüyordu. Yunus'la Orhan Veli'yi, Homeros'la Karacaoğlan'ı karşılaştırması, aralarında benzerlikler bulmayı denemesi bundandı.

Eyuboğlu'nun halkçılığı da Anadolu insanlarının yaratıcı mantığına olan saygısından ileri gelen, kökeni halk kültürüne dayalı dünya görüşünün sonucudur.

«Doğu uygarlıklarının hepsi halka dayanarak doğmuş ve hepsi halktan koparak batmışlardır» özdeyişi, Eyuboğlu'nun bu dünya görüşünü özetliyor. Bu kökeni

kültüre dayalı halkçı görüş, Eyuboğlu'nun düşüncelerine olduğu kadar eylemlerine de yön vermişti. Köy Enstitülerine olan tutkulu bağlılığı, Anadolu uygarlıklarının temelinde bir işbirliğinin, bir halk «imecesi»nin bulunduğunu düşünmüş olmasındandı. Ona göre, Anadolu halkının bin yıllar boyunca değişmeden süregelen bu yaratıcı mantığı, çağımızda Köy Enstitüleri ile gerçekleşen bu imece ile pratiğini buluyordu.

Sabahattin Eyuboğlu'nu yakından tanıyanlar, onun, yazıya olduğu kadar söze de ağırlık vermesini, elbette, unutmayacaklardır. Eyuboğlu, bir antik hellen bilgesi gibi yaşamayı, insana yaraşan bir yaşam üslubu olarak benimsemişti. Sokrates gibi şölen konuşmaları ile, konuşarak, diyaloğ kurarak doğrulara varmayı yeğlemesi bundandı. İnsan ilişkilerinde çıkarsız dostluklara, «yürek ortaklıklarına» en soylu yeri bağışlıyor, bu anlamda da dostun Tanrıya, Tanrının da dosta yaklaştığı nefesleriyle «Tanrıya mı, bir insan dosta mı seslendikleri» bilinmeyen Ortaçağ Anadolu tekke bilgeleri gibi davranıyordu. Şöyle de söylenebilir: Eyuboğlu, doğrulara konuşarak, ama ancak çıkarsız, iyiniyetli ve somyürek bir dostlukla varılabileceğine inanmıştı. «İki insanın gerçekten dost olabildiği yerde uygarlık vardır; iki insanın bile dost olamadığı yerde ise, aklın bulabildiği en güzel düzen kurulsa (kurulamaz ya!) uygarlık yoktur» diyordu. Kötüniyetin, doğruya varmayı amaçlayan aklı saptıracağını, yolundan edeceğini, düşmanlığın aklı safsataya uğratacağını söylemek istiyordu.

Sabahattin Eyuboğlu öldü. «Din Üstüne» adlı denemesini şöyle başlamıştı: «Ölünce toprağa karışıp gideceğime, insan kardeşlerin kafasında kalabilecek izlerden başka hiç bir varlığın kalmayacağına inanıyorum.» Ama kafalarda izler bırakmak herkesin harcı değildir. Eyuboğlu bunu biliyordu. *(Milliyet, sanat ilâvesi, sayı: 17)*

ÖĞRETMENİMİZ SABAHATTİN EYUBOĞLU ÖLDÜ

Afşar Timuçin

Sayın Sabahattin Eyuboğlu'nu dilimizde ölümsüzleştirdiği birkaç şiirle tanırdım.

Bereket, gönlün rahat, tertemizsin;
Kan, kin, zehir karışmamış içine;
Birçok insanlar gibi düşmemişsin
Şan şeref derdine, mal mülk peşine.

Sayın Sabahattin Eyuboğlu ile, saçma sapan umutlara kapılıp teknik üniversitelere, eczacı okullarına, dişçi fakültelerine tercih ettiğimiz Fransız filolojisinde karşılaştım. Ne var ki, umutsuzluk çabuk koyuldu ve ben bir yıl aralıksız blüm oynadım. Toplumsal öksüzlük duygularına düşmeyenler iyi bir öğretmenin ne anlama geldiğini bilmezler. Bizler o kimsesizlik duygusunu şu bu nedenle derinden yaşadığımız için, biraz da abartılmış bir tutkuyla, - çocukluk işte! - yanımızda yöremizde «insan adam» diyebileceğimiz iyi öğretmenler bulmak istiyorduk. Üniversite tam bir hayal kırıklığı oldu. Öğrenci ayaklanmasını öğrendiğimizde blüm masasındaydık. Sonra o «ak devrim», daha sonra bazı öğretmenlerin ayıklanması...

Bu ayıklama olayına kadar bir tek kişinin, Sabahattin Eyuboğlu'nun üstünde kaldı gözüm. Evet, öğrenciler, çok zaman, kendilerini *anlayan* öğretmenler bulmak isterler karşılarında. Ve bu istek öğretmenlerce kötüye kullanılır çok zaman. Öğretmenler bu zayıflığı, etraflarında bir hayranlar çemberi yaratmakta kullanırlar ge-

nellikle. «Yahu, ne anlayışlı adam; ne kafalı ve ne alçakgönüllü; hangi *hoca* yapar bunu...» dedirtebilmek için bir sürü yapmacıklı gösteriler!

Sabahattin Bey, bu tür ucuzlukları bilmediğinden olacak, bizimle al takke ver külâh gitmedi. Ama, gerçekten yanında en rahat olduğumuz öğretmenimizdi o. İnsanın içine *fenalıklar* veren o karanlık koridorlarda yumuşak bir ışık gibiydi. Ne şımarıktı, ne asık suratlıydı, ne de çokbilir tavırları vardı. Hattâ, bilmez gibi duruyordu. Meslek, bazı adamların üstünden akar. «İşte bir kasap ya da bir cerrah!» dersiniz. Sabahattin Bey gibi kişiler bu tür yakıştırmalara hiç uymaz. Onu dışarıda görseniz, «Bu adam belli ki üniversite öğretmeni!» diyemezsiniz. Evet, bazı insanlarda kişilik önce gelir. Bazı kişiler öğretmen, avukat, cerrah, profesör olmaktan önce Ali Bey'dir, Veli Bey'dir, Sabahattin Bey'dir.

Kinlerin, oyunların, çok bilmişliklerin dışında tam bir bilge kişiydi o. Tahtaya bir cümle yazdırır, onun bunun görüşünü öğrenerek, çeviride en iyi sonuca yaklaşmaya çalışırdı. Bir özelliği pek ilgimi çekmiştir: En saçma bir görüşü bile alaya almazdı, yanlışlarla oynamazdı, bilenin de, bilmeyenin de onuruna çok dikkat ederdi ve bütün rahatlığına rağmen o güzelim «mesafe»yi hiç bozmazdı. Sessizce girer, sessizce çıkardı. Önerileri yüksek sesle yargılamazdı. Gerçekten bilge kişiydi. Eskiçağ filozoflarında varolduğunu düşündüğümüz görmüş geçirmiş fâni havasını taşırdı.

Yani, ben kendisini - yazık ki - yakından tanıyamadım. Daha sonra şu bu nedenle bir iki konuşmuşluğumuz oldu, iş görüşmesi çerçevesinde, ayak üstü. Yakından da bu kadar sevimli miydi, bilmem. İnsanoğlu daha çok uzaktan güzeldir. Her neyse. Bazılarının kişilikleri, bazılarının eserleri daha önemlidir. Galiba, Saba-

hattin Bey'in kişiliği, eserlerini aratmayacak güzellikteydi. Yarım yüzyılı aşkın bir zamanda özenle örülmüş bir insanlık kumaşı. Denebilir ki, sayısız şaklaban yetiştirmiş bir ortamın çok dürüst birkaç adamından biriydi. Anlamadığımız, hattâ beğenmediğimiz yanları vardı elbet. Ne var ki, büyük adam, istediği gibi olabilen adamdır, istediğimiz gibi olabilen değil. Bizim sevgiyle tutulduğumuz yanı, geniş görüşlülüğü, bilgiçliğe hiç yaklaşmayan bilgeliği, bilgisini basitçe ortaya koyabilişi, güzel Türkçesidir. Gerçek bir hoşgörüye sahipti, Türk kültür hayatında gerçek bir hoşgörüye sahip kişilerin başında gelirdi. Bir öğrencinin öğretmenine karşı duyabileceği en seçkin duygularla doluyum ona karşı.

X

ÖĞRETMENİM SABAHATTİN EYUBOĞLU

Talip Apaydın

Demek öldü? Olur iş değil. İnanılır şey değil. İnsanın bir yerleri acıyor derin derin. Söyleyecek söz bulamıyor. Kolu kanadı kırılıyor kişinin. Döğünmek, bağırmak geliyor içimden. Bu kadar değerleri üstünde toplamış bir insan göçüp gitsin... Artık hiç konuşamasın, hiç yazamasın... Ne demek bu? Düşünüyorum da bütün yollar kesik gibi şimdi. Kapkaranlık sanki her yer.

Yakından tanıyanlar bilir, onun kadar dürüst, onun kadar namuslu, hoşgörürlü, derin, onun kadar ışıklı insan... belki çok az şu dünyada. Nasıl yetişmiş kendini arıta arıta, nasıl incelmiş okuya okuya, yaza yaza. Nasıl anlamış akla karayı çalışa çalışa, nasıl sevmiş bu ülkeyi, bu ülkenin insanlarını, geçmişini, geleceğini düşüne düşüne... Yanındayken, yüzüne bakarken, söylediklerini dinlerken siz de yücelirdiniz, insanlık onurunuzu duyardınız. Öyle ışık saçardı çevresine.

Vay koca Sabahattin öğretmen, demek şimdi yoksun artık. Olacak iş değil bu!

Hasanoğlan'daki derslerini ansıyorum. Batı kültürünün gelişimini, seçilmiş örnekler üzerinde bizleri konuşturarak ne güzel öğretirdi. Ne ilginç dersler olurdu. Tadına doyamazdık. O gittikten sonra yemekhanede, yatakhanede tartışmaları sürdürürdük ve bir hafta sonraki dersini beklemeğe başlardık. Bakalım bu sefer ne getirecek, kimi tanıtacak? Bir gün önce akşamdan gelirdi. Teksir edilmiş metni hepimize birer tane dağıtırdı. O akşam etüt saatında tekrar tekrar okur, yazının edebî değerini, özelliğini, düşünce açısını, dünya görüşünü altlarını çize çize saptar, hazırlanırdık.

Ertesi gün ders başlayınca bir arkadaşımız metni önce okurdu. Yazarı hakkında kısa bilgi verilirdi. Sonra da tartışmaya başlardık. Sabahattin öğretmen herkesi dikkatle, sabırla dinlerdi. Metnin dünyasına girmek için kısa ipuçları verirdi. Biz de her cümlesini didik didik ederek üstünde konuşurduk. Batılı bir büyük yazar, iyi seçilmiş iki - üç sayfalık yazısıyle o anda karşımızda olurdu. Ne dediğini, nasıl söylediğini anlamağa çalışırdık. Aradan 26 - 27 yıl geçti, bazı metinlerin bazı cümleleri hâlâ belleğimdedir. Aristotoles, Sokrates, Sophokles, Platon, Euripides, Aristophanes, Dante, Shakespeare, Molière, Montaigne, Schiller, Goethe, Tolstoy, Voltaire... En eskilerinden en yenilere doğru Batı edebiyatına damgasını basmış büyük yazarların ikişer üçer sayfalık yazılarını, ince ince eleyerek eleştirerek, ne dediklerini anlayarak, anlatarak öğrenirdik. Fakat, Sabahattin öğretmen derslerde o metnin yazarına sahici bir ilgi uyandırıyordu ki, asıl bu önemliydi. Öbür yapıtlarını da arar bulur, okurduk. Şimdi okullarda okutulan edebiyat derslerine bakıyorum da edebiyattan nefret ettirmek için okutuyorlar gibi geliyor bana. Başarıyorlar da hani. Sınıfını geçen çocuk, kitaplarını yırtıyor.

Sabahattin Bey, üstümüzdeki öğreticilik görevini ölünceye kadar sürdürdü. Yazılarıyle, mektuplarıyle, eleştirileriyle hep aydınlattı. Koca koca kitaplar çevirdi, kitaplar yazdı. Ülkemizin kültür yaşamında hep doruklarda idi. Nereye el attıysa ses getirdi. La Fontaine'den Hayyam'a, Montaigne'den Yunus'a... Aydın bir dünya görüşünün, güçlü bir kültür süzgecinin ışığından geçirerek Doğu'nun ve Batı'nın en seçkin eserlerini su gibi duru bir Türkçeyle Türk aydınlarının yararına sundu. Yazılarında, düşüncelerinde hep büyük çoğunluktan yana oldu. Doğruyu, haklıyı savundu. Ortalığın en çok ka-

rıştığı dönemlerde, iyinin kötünün seçilmez olduğu günlerde, karşı gelinmez bir mantıkla ördüğü pırıl pırıl aydınlık bir yazısı çıkagelirdi. Yolumuzu, önümüzü aydınlatırdı. Orkestranın en yüksek seslerle çaldığı, gürültüden başka bir şey duyulmaz olduğu anda, davudî sesli bir viyolenselin asıl ezgiye başlayıp bütün çalgıların üstüne çıkması gibi gelirdi bana Sabahattin Bey'in sesi.

Böyle değerli bir insanın düşmanı olmasın, kuyusunu kazan bulunmasın, bizim memlekette mümkün değil elbet. Nitekim, en olmaz iftiralara uğradı. Hakkında yakışıksız şeyler yazılıp söylendi. Soruşturmalar yapıldı. Uygar ülkelerde olsa baştacı edilecek böyle büyük bir adama ne acılar çektirilmedi...

İnsan sevgisiyle dolu pırıl pırıl bir yürek, öğrene öğrene varılmış aydınlık bir dünya görüşü, en eskilerden en yenilere kadar bütün bir dünya sanatını, kültürünü ince süzgeçlerden geçirip, özümseyip ulaşılmış bir kültür doruğu... işte buydu Sabahattin Eyuboğlu.

Gelecek kuşaklar onu çok daha iyi değerlendirecekler, bağırlarına basacaklar, hiç kuşku yok. Çünkü, yapıtları ortada. Dağ gibi sağlam yapıtlar.

BİR EFSANE GERÇEKLEŞİNCE

Azra Erhat

13 Ocak 1973 günü saat dört buçuk sularında evimin kapısından içeri giriyordum ki, telefon çaldı:

— Allo, ben gelin, Mehmet Eyuboğlu'nun karısı, ablacığım sana bir şey soracağım.

İçimde bir sevinç, mitoloji sözlüğü üstüne bir şey soracak sanıyorum.

— Sabahattin amca nasıl, biraz rahatsız mı?

— Yok gelin, ne münasebet, şimdi beraberdik, çok çok iyi. Bu sabah çalıştık, Rabelais çevirdik, öyle iyi ki...

— Ama rahatsızlanmış, sen bir şey biliyor musun?

— Yok yok, rahatsız değil, çok iyi.

— Yarım saat evvel rahatsızlanmış, sen yakınısın diye haber veriyorum...

— Yok yok, ne haberi?..

— Kötü bir haber.

— Nasıl? olmaz, yok yok... diye diye anlıyorum.

Evim dört duvar, birçok oda ve ben yalnızım. Kapana girmiş bir fare gibi koşuyorum, orda burda aynalar, Gorgon yüzleri, saçlar diken diken, gözler çakmak çakmak ve ağızlar dört köşe olmuş bağırıyor... bunca ölü ve hep susmak ha? Bağırıyor Gorgon'lar böğürüyor danalar gibi...

Sonra bir otomobil, karlar altında bahçeden giriyorum gene dört duvar arasına, yüzleri sapsarı kesilmiş insanlar, Magdi'nin yanakları tatlı, sular gibi mavi gözleri: Sabahattin'e lâyık ol, diyor. Benim gözlerim kapalı, perdesi örtülmüş odadan sesler geliyor, onun sesi de var, yalan bunlar, yok yok...

Kıpkırmızı, şişkin bir yüz yüzüme değiyor ve fısıldıyor:

— Bir efsane... bir efsane gibiydi...

o

Yıllar önceydi, Fransa'dan gelmiş bir filimci arkadaş bana sormuştu:

— Bir film hazırlıyor, biliyor musun, belge filmi değil, uzun bir oyun filmi, konusu da bir fırıldakçı, ihtiyor bir fırıldakçı olacak, İstanbul sokaklarında dolaşıp fırıldak satacak, bütün İstanbul canlanacak kenar mahalleleriyle, çocuklara fırıldak satacak, günün birinde hastalanacak, yatağa düşecek, çocuklardan biri ona bakacak, fırıldaklarını satıp ona para getirecek! Asıl amaç, İstanbul'u ve İstanbul'un insanlarını canlandırmak, ama zor tabiî, fırıldakçı kim olacak, çocuğu kim oynayacak, zor iş ne dersin, gerçekleştirebilecek mi?

— Bilmem, bana bir şey söylemedi, söylemez de, konuşmaz...

o

İstanbul sokaklarında, Taksim'de, Şişli'de ya da Boğaziçi'nin Anadolu kıyılarında küçük sopalara çivilenmiş fırıldaklar satan fırıldakçılar vardır ya, ilkin o dört köşe, kırmızı, mavi, beyaz, hareli kâğıtlardan, ortası kıvrılmış fırıldaklar yaptı, kendi evinin pencerelerine astı onları. Sana, bana, her isteyene, her beğenene, bana da bir tane yap diyene yapıyordu bu fırıldaklardan. O sırada evinin önünden geçen satıcı fırıldakçılar kapısını çaldılar, ağabey sen de mi bizdensin diye sordular. Her satıcıdan kucak dolusu fırıldak alıyor, onları asıyor ya da dağıtıyordu çocuklara. İş büyüyor, kıvrılmış dört köşe kâğıtlarla yetinmez olmuştu, naylon tabaklar, mika levhalar, tripleks tahtalar, renk renk yapışkan bandlar alınıyor, gitgide uzayan sopalara iğne ile tutturuluyor, zamkların her türlüsü ve en yapışkanları Eczacıbaşı fabrikalarında İpana tüplerine dolduruluyor ve gece

gündüz çalışıyordu Eyuboğlu fırıldak tezgâhında.

Kumburgaz şenliği işte o zaman başladı. Bir dost evinin denize kadar uzanan bahçesi süslendikçe süslendi. Pazar sabahları erkenden oraya gider, dostlar gelmeden her ağacın dibine bir başka fırıldak yerleştirir, gelir bakardık ki, renk renk saçaklı bisiklet tekerleri dönüyor, kıyılar, kumluklar ışınlar saçıyor, göklere uzatılan dev uçurtmaların iplerine geçirilen küçücük fırıldaklar ok gibi fırlayıp döne döne uçurtmaya ulaşıyor. Mesajlar gönderiyordu Eyuboğlu kuşlara, yellere, mavilere. Akşam üstü güneş biraz alçaldı mı, elinde bir fotoğraf makinesi binbir renkli fotoğraf çekiyordu Eyuboğlu.

Ağustos ayı girmeden mavi yolculuk hazırlıkları başlardı. Eyuboğlu bitpazarlarını dolaşır, Perşembe pazarındaki dükkânlara uğrar, her yolculuk için araç gereç hazırlığını yapar, içi karmakarışık kocaman yeşil bez bavuluna yerleştirirdi her şeyi. Neler de neler vardı o bavulda: bıçak, çakı, çekiç ve testereden boy boy ve türlü türlü fenerlere, çivi ve iğnelerin her türlüsüne, kâğıt ve kartonların her renk ve çeşidine kadar. Bir şey arandı mı bulunmazdı o bavulda, çünkü düzeninin sırrını yalnız kendi bilirdi. Uçurtmaların uçak gibileri, kartal gibileri dışardan gelirdi, açık denizde havaya salınır, geminin güvertesinde dönen büyük mavi fırıldak, yelken direğinin tepesindeki mavi yolculuk bayrağı ve kırmızı beyaz bayrağımızla birlikte şeneltirdi gökleri. Alt üst güvertede uçurtma uçurulur, güverte kıçında sirti sürülürken, kimi zaman ip kıyıya bağlanır, küçük fırıldaklar tekneden yüz metre öteye bırakılır, denizle toprak arasında bir çiçek köprüsü kurulurdu.

Gemide sabah gün doğmadan başlanırdı çalışmaya. Uykuya, uykuculara düşmandı Eyuboğlu. Gece atılan

balık ağları gün ağarmadan toplanır, balıklar geldi mi, herkesin kalkmış olması, onları gereğince karşılaması, cinslerinin saptanıp fotoğraflarının çekilmesi gerekirdi. Sabahtan bir şey yitirilmemeli, güne ezandan önce el koymalıydık. Saat üç buçuk dörtte, herkesten önce kalkıp yatağını toplayan ve kendisine bir kahve pişirip getiren mavi yolcuları överdi. Bir yere geldik mi, güzel bir koya demir attık mı, oraları gezmeğe gönderirdi bizi, her birimize bir ödev verir, hele gençlerden, çocuklardan bile en çok çaba bekler, en ağır görevleri yüklerdi onlara. Teknede yalnız kaldı mı, bir dalar çıkar, sonra gemiyi süslemeye koyulurdu, döner bakardık yepyeni bir gelin olmuş teknemiz.

Kıyılarda, dağlarda, tepelerde, köylerde gördüklerimizi dönüşte anlatmamız, aldıklarımızı göstermemizle yetinmezdi Eyuboğlu, biz dışardayken o, gemiye sandalla gelen köylüler, balıkçılarla ahbaplık kurmuş, bize ahtapotlar, ıstakozlar almıştı. Gülerek karşılar bizi, geç kalmışsak azarlar ve hemen işe koyulmamızı sağlardı. Balıklar ayıklanır, pişirilir, mayonezler yapılırdı. Çevremizi saran arıları yakalamak için kapanlar kurulurdu. Arı, sivrisinek, sinek, ne olursa çalışmak gerekirdi, yatıp güneşlenmek, tembellik etmek yoktu mavi yolculukta. Gün boyu çalışmakla doğanın akışına uymamız gerektiğine inanırdı Eyuboğlu. Arılar, balıklar gibi hep bir devinek içinde geçerdi günümüz.

Anıtları görmek, gezmek yetmezdi ona, bu güzel kıyılara bizim de birer anıt dikmemizi isterdi. Bodrum'dan, Marmaris'ten torbalarla çimento alınırdı. Kendi saptadığı en güzel bir yerde anıt dikmek için her şeyi önceden düşünür ve yerinde işi gerçekleştirirdi. Herkes çalışmaya katılır, kaptanlar bile su taşır, çimento karıştırırdı, bir kaya bulunur, üstüne beton dökülürdü, her

mavi yolcu elini ya da ayağını basardı oraya, mavi taşlar, seramik parçaları ile bir yazıt yazılır, bir tarih atılırdı. Denizde yükselen en sivri kayaların ya da karada yüzyıllar öncesinden kalma kalelerin tepesine fırıldaklar yerleştirilirdi. Yıllar geçer, gider anıtımızı görürdük ya da anıtlarımızın yerli yerinde olduğunu başka yolculardan duyardık. Doğayı keşfetmekti yolculuk boyunca amacımız, doğanın içinde yaşamak, doğadan ve geçmişten ders almak, aldığımız dersleri kendi çalışmamızla gene doğaya ve geleceğe aktarmak.

Sonra dönerdik şehirlerimize. Pazartesi geceleri başlardı ondan sonra. Herkes çektiği renkli fotoğrafları, filimleri gösterir, geceler gecesi hep yeni baştan yaşardık mavi yolculuğu. Ama mavi cümbüş kışın da devam etsin diye döngeçler, ya da şairin deyimiyle dönerceler de yapardı Eyuboğlu. Bunlar kaloriferin üstünde, bir lâmbanın tepesinde ya da mum ışığında döner. Bunlara her gün bir yeni buluş eklerdi, misafir gittiği her eve bir tane götürür, döndürürdü. Ne zaman yapardı bunları, nasıl bunca renk ve biçim düşünebilirdi? İşte o, sırrıydı onun. Nice dostlar onunla bir atelye kurmak, bu eşsiz sanat yapıtlarını bir satış ya da sergi amacıyla değerlendirmeyi düşündüler. Eyuboğlu güler, olmaz demezdi, her girişimi tutmaya, her fikri desteklemeye hazırdı her zaman, ama olmadı, yanaşmadı böylesi atılımlara. Çünkü yalnız dönmek, akmak istiyordu, sanatı durgun bir oluş gibi değil, sürekli bir akış, bir canlılık, bir devinek gibi görürdü. Ve yalnız sevinç vermekti isteği, tıpkı açan ve sonra da solan bir çiçek gibi pırıltı saçarak. İnsanlara en büyük, en gerçek hayat dersini vermiştir böylece.

13 Ocak 1973 günü Sabahattin Eyuboğlu öldü, gerçekleştirdiği efsane yaşamaya başladı.

(Varlık, Şubat, 1973)

SABAHATTİN EYUBOĞLU VE ANADOLU

Güngör Dilmen

Çevirmen, denemeci, fotoğrafçı, belgesel filimci, eğitmen, sanat tarihçisi, mavi yolcu, satranç ustası ve Anadolucu.

Hepsini anladık ama *Anadolucu* ne oluyor? diyeceksiniz.

Sabahattin Eyuboğlu'nun çevresinde oluşan bir 'kült' diye tanımlayabiliriz *Anadoluculuğu.* Her kült gibi duygusal, hattâ mistik yönleri var. *Mavi Yalculuk* bu kült'ün her yıl tekrarlanan bir şenliği, bir yaz festivalidir biraz da. Herhangi bir yaz tatilinden fazla bir şeydir. Töreleri, kuralları bile vardır.

Mavi Yolcular büyük 'merhabalar'la buluşurlar limanda... «Bir yürüyüş eyleyelim» nefesiyle yelken açarlar...

Sonra, tadına doyum olmaz, anıları yıllarca anlatılacak bir deniz macerası başlar. Çoğu yolcular için bundan ibarettir *Mavi Yolculuk,* ama başta Sabahattin Hoca, birkaç kişi yol boyunca harıl harıl çalışırlar, filimler, gezi notları, oyun, hikâye konuları, şiirlerle yüklü olarak dönerler.

Ne var ki, Anadolu mavi bir deniz şeridinden ibaret değildir. Daha meşakkatli olan 'Kara yolculuğunu' da, daha profesyonel dostlarıyle (diyelim Aziz Albek) yapar Eyuboğlu. Dağ taş gezerler, belgesel filimler çekerler, teyplerine işitilmedik ağıtlar, uzun havalar, alevî âyinleri doldurup getirirler.

Son çektikleri Ana Tanrıça (Kübele) filmini gösteriyordu. Eski Friglerin kaya anıtlarını, ve bu anıtlarda-

ki Ana Tanrıça yontularını arayıp bulmuşlar, Eskişehir yöresinde kilometrelerce yol teperek. Henüz seslendirilmemiş bu siyah beyaz filimde, Anadolu'daki bu Ana Tanrıça tapınımı ile Efes Artemis'i, daha sonra Hıristiyanların Meryem Ana ve Çocuk İsa temaları ile ilişkiler kuruyor, bereket kaynağı Toprak Ana tapınımın bugün bizim halkımız arasında süren izlerini, kalıntılarını ilginç örneklerle gösteriyordu.

Ama bu bağlantıları kurarken dogmatik değildi. «Bu ilişkiler mutlak vardır demiyorum, ama düşünülebilir» diye sözünü bağlıyordu.

Metin And da ondan bağımsız olarak 'Anadolu Köylüsü ve Dionisos» adlı kitabında bu tür kültür sürekliliğini konu olarak almıştır.

Eyuboğlu ve yakın arkadaşları için Anadolu bütün geçmişi ve kültür hazineleri ile bir bütündür, günümüze değin bir süreklilik gösterir. Eyuboğlu, Anadolu'da yaşamış bütün kavimleri, eski hemşerileri, yurttaşları olarak görür, onların mirasına - tanrıları, efsaneleri, yontuları ile - sahip çıkmamızı öngörürdü.

Arkeolojinin tükendiği, sanat tarihinin sustuğu yerde Eyuboğlu'nun öğretisi başlardı. En yakın arkadaşlarının - Azra Erhat, Vedat Günyol, İsmet Zeki Eyuboğlu'nun - yazılarında bu *Anadoluculuğun* izlerine raslarsınız. İsmet Zeki bunu daha bilinçli olarak sürdürür de. Halikarnas Balıkçısı, derseniz, o da Mavi Yolcu'dur.

Yaşar Kemal, Fransız edebiyatçılarına: «Fransız romanının beş yüz yıllık geleneği varsa, bizim de beş bin yıllık anlatı geleneğimiz var, ben Homeros'tan geliyorum,» diyerek Nobel adaylığını pekiştiriyor.

Abartıyor mu Yaşar Kemal. Elbet abartıyor, ama sevimli, şairce bir abartma bu. Böyle olmadığını kim

kanıtlayacak? İçtenlikle: kendini o geleneğin mirasçısı sayıyorsa romancı?

Eyuboğlu'nun *Anadolucu* görüşüne karşı çıkacak olanlar Türk sanatını, kültürünü bütünüyle İslâm kültürü içinde ele almak isteyenlerdir. Veriler de şimdilik onları destekler.

Bu topraklarda Hıristiyanlık ve İslâm öncesi pagan kültürlerin yaşantımıza, sanatımıza henüz tam girmemiş olması bunun ileride de böyle olacağını göstermez. Durun hele bakalım, Türkiye sanatı İslâmla başlayıp İslâmla bitmiyor. Bugüne değin, bizden değil, İslâmla bağdaşmıyor diye yadırganan eski Anadolu uygarlıklarının mirası yaratıcı potaya yeni yeni atılmaya başlandı.

Anadolu insanı uyandıkça, ekonomik bağımsızlığa kavuştukça Anadolu'nun gerçek rönesansı başlayacak, ama bu İslâm kültürünün bir uzantısı olmayacak, ne de Batı'nın taklidi. Aslında, bu dönem Cumhuriyet ile başlamış olmalıydı, yazık ki, ilk elli yılda birkaç on yıl yitirildi, daha da yitirileceğe benzer.

o

Latin şairi Katullus'un Troya yakınlarında ölüp gömülen kardeşi için yaktığı ağıtın son dizesini biraz değiştirip en güzel Mavi Yolcu'ya seslenelim:

«Sonsuza dek ey kardeşim selâm sana
sonsuza dek MERHABA.»

SABAHATTİN EYUBOĞLU

Mehmed Kemal

Sabahattin Eyuboğlu, komünizmi bilmeden, kendine komünist diyenlere, komünistliğin ne olduğunu öğretmek durumunda bulunduğunu biliyordu.

Millî eğitimimize büyük emekleri geçmiş Hasan Âli Yücel'i komünistlikle karalamışlardı. Hasan Âli Yücel, Köy Enstitülerini kurar, klasikleri çevirtirken, o dönem kabinelerinde 8 yıl, 8 ay, 8 gün hizmet görmüştü. Mareşal Fevzi Çakmak da o dönem hükümetlerinin emrinde bir Genelkurmay Başkanı idi. Günün birinde üniformalarından soyup, emekliye ayırdılar. O da yeni moda demokrasiye uyarak bir partinin Genel Başkanlığına getirildi. Durup dururken:

«Geçmiş hükümetlere komünistler Bakanlık etti.» diye bir demeç verdi. Geçmiş hükümetlerin içinde komünistlik karalamasına, Köy Enstitülerini kurduğu, klasikleri çevirttiği, yani kültürümüze kültür ekleyen kim vardı? Hasan Âli Yücel! Herkes gözlerini Yücel'den yana döndürdü. Hasan Âli Yücel de büyük bir cesaretle sesini yükseltti:

«Kime komünist diyorsan, adını açıkla!» dedi. Bu sefer komünist adını Mareşal Fevzi Çakmak değil, onun yanaşmalarından biri açıkladı:

«Sensin!»

Bu kez Hasan Âli Yücel'le, Mareşalin yanaşması mahkemeye düştüler. Duruşmalar uzun süre sürdü. O günlerde Sabahattin Eyuboğlu'nu görmüştüm. Çok üzgündü. Hasan Âli Yücel'e reva görülen bu işlemden canı sıkılıyordu. Bana demişti ki:

«Ne tuhaf bir kader. Bu memlekete kültür getirmek için uğraşan, bir insan, günün birinde cahiller tarafından komünistlikle suçlanıyor. Hasan Âli'nin kaderinde komünistliği, komünizmi bilmeyenlere öğretmek de varmış. Hem öğretecek, onlar da öğrenince komünistlik karalamasından kendini kurtaracak. Uygar ülkelerin hiç birinde böyle densizlikler yoktur.»

Yüreğindeki bu eziklikten ötürü olacak, özgürlüklerin biraz kullanılır gibi olduğu dönemde, «Çağdaş Politika Sorunları» ve Babeuf çevirisini göze aldı. Babeuf çevirisinden başına gelenleri biliyorsunuz. Kaç yıllık hapis baskısı altında duruşmaları sürdü. Sonunda komünizmi bilmeyenler, onu yeniden komünistlikle tutukladılar. Kalp hastası olarak günlerce tutuklular evinde kaldı. Civan ömrünü, bir kalp durması yitirmesinde bu yıkımın izi de bulunabilir.

Kültür, bir ulusal topluluğun düşünce birikimidir. İnce eleyip, sık dokunmadan kimse kültürlü olamaz. Şu bu okulu bitirirsiniz, şu bu bilgiyi de edinirsiniz ama, gene de kültürlü olamazsınız. Hele yabancı kültürleri alıp, bunu ulusal kültürün potasında eriterek özümsemedinizse, hiç bir zaman kültürlü olamazsınız. Sabahattin Eyuboğlu, yıllarca, üniversite kürsülerinde, Köy Enstitülerinde, makalelerinde, kitaplarında, konuşmalarında bunu anlatmağa çalıştı. Sözlerini anlayanlar oldu, anlamayanlar oldu. O bir acıyı dayanıksız yüreğinde büyüterek günümüze dek, bıkmadan, usanmadan geldi. Yolculuğunun çetin olduğunu kendi de biliyordu.

«Mavi ve Kara» adlı kitabında, «Bizim Anadolu» başlığı altında bir memleket tanımı vardır, orda der ki:

«Bu memleket niçin bizim? Dört yüz atlıyla Orta Asya'dan gelip fethettiğimiz için mi? Böyle diyenler gerçekten benimsenmiyor, anayurt saymıyorlar bu

memleketi. Gurbette biliyorlar kendilerini, yaşadıkları yerde. Hititliler, Frikyalılar, Yunanlılar, Farslar, Romalılar, Bizanslılar, Moğollar da fethetmişler Anadolu'yu. Ne olmuş sonunda? Anadolu onların değil, onlar Anadolu'nun malı olmuş. Bu memleket bizim olduğu için bizim, fethettiğimiz için değil. Aramızda dışardan gelmeler çoğunluk olsa bile - ki değil elbette - kaynaşmış, halleşmiş hepsi. Fetheden de biziz artık, fethedilen de. Eriten de biziz, eriyen de. Biz bu toprakları yoğurmuşuz, bu topraklar da bizi. Onun için en eskiden, en yeniye ne varsa yurdumuzda öz malımızdır bizim. Halkımızın tarihi Anadolu'nun tarihidir. Paganmışız bir zaman, sonra Hıristiyan olmuşuz, sonra Müslüman. Tapınakları kuran da bu halkmış, kiliseleri de, camileri de. Bembeyaz tiyatroları dolduran da bizmişiz, karanlık kervansarayları da...»

Bir ülkenin sadece üretim araçlarını ele geçirir, onun ürettikleri ile halkı soyarsanız, o ülkenin kültür ve düşünce üretiminin nerden farkına varacaksınız? Kültür ve düşünce üreteninin üstüne vara vara keyfinize bakacaksınız. Sabahattin Eyuboğlu, kültür ve düşünce üretimine de dikkatleri çekmeye çalışıyordu. Solcu Umacılığı yazısında, 1960 yılında şunları söylüyordu:

«Solcu kovalamaca oyunları bütün bu uyarmalardan zamanın çaldığı kampanalardan sonra da oynanır mı dersiniz? Koskoca devlet adamları yine işlerini güçlerini bırakır, yanı başlarındaki evliya, bilgin, haksever, milletsever kılıklı soyguncu, dolandırıcı, dalgacı, mideci sömürgenleri bırakıp, bir köyde kandil ışığında solcu kitaplar okuyan öğretmenin, eski düzen değişmeli, insan insanın sırtından geçinmemeli diyen ve bunu demekle eline bir şey geçmek şöyle dursun, elindekini de yitiren yoksul şairin, adını bilmeyenlerin aydın sayıla-

mayacağı bilim adamının ardına adam takar, üstüne çamur atar, alın teriyle kazandığı ekmeğe zehir katar mı, dersiniz?»

Sabahattin Eyuboğlu böyle şeylerin bittiğini sanıyordu. Onun için 27 Mayısla gelen özgürlüklerin ışığı altında söylüyor, uyarmağa çalışıyordu. Ne bilsin ki, on yıl sonra, bu sözleri söylediği, bu düşünceleri savunduğu için, kendi başına da benzer işler gelecektir?

«... bundan sonra insan düşüncesine hiç bir sınır konamayacağı gibi, biz Türklerin düşüncesine de konamaz.» diyordu Sabahattin Eyuboğlu... Türk insanını, Türk halkını anlamaya ve anlatmaya vermişti kendini.. Bunu yaparken sadece söz, ezgi, çeviri, türkü yetmiyordu. Filmler de yapıyordu. Onun için çevrilen «filmler» de sona erdi.

(Barış, 21 Ocak 1973)

HALK AŞKINI ANLATAN USTA YAZAR

Ömer Faruk Toprak

Rauf Mutluay'ın dediği gibi: «Ne akranı, ne arkadaşı, ne komşusu, ne iş yoldaşı, ne sofra ahbabı, ne çalışma eşiydim.» Deneme yazılarında dünyaya bakışını, o unutulmaz şiir çevirilerini seviyordum. Ozan olmadığı halde, gerçek bir ozan gibi dizeleri sıralayışını hayranlıkla izliyordum. Denemelerinde Halk Aşkını coşku ile dile getiriyor, hem hep doğruları yazıyor, hem güzel söylüyordu bunları.

Ahbabı olmadığım halde, aramızda gizli bir tel vardı. Onun da yürek teli kırılmıştı, benim de.. İkimiz de enfarktüs geçirmiştik. Yakınlarının anlattığına göre, o bir bakıma dolu dizgin yaşıyordu. Cıgara, kahve, içki ve yorucu mavi yolculuklar, âdeta ona dokunmuyor, belki de yüreğinin direncini artırıyordu. Sık sık şu doğruya varıyordum: İlâç, sağlık rejimi, bazı kişilerde fazla etkili olmuyor.

Dünyayı Eyuboğlu gibi sevmek gerekir. Açın *Mavi ve Kara*'yı, dünyaya bakmasını öğrenirsiniz, dünyayı, Anadolu'yu sevmesini öğrenirsiniz. Anadolu değerlerini, Anadolu folklorunun içeriğini, insancıllığını en iyi analiz eden odur. Halk aşkının içinde çınlayan sesi, örneğin, Ahmet Kutsi Tecer gibi, biçimsellikte görmemiş, bunun bir öz ve içerik sorunu olduğunu yazılarında durmadan belirtmiştir. Yunus Emre, Eyuboğlu'nun yorumuna kadar salt mistik olarak gösterilirdi. Oysa, halk âşığı ozanımızın büyük bir hümanist olduğunu ilk kez anlatan da gene odur.

Onu sağlıklı gördükçe, çevirilerini, denemelerini okudukça, kendi sağlığıma da güven besliyordum. Dok-

torlar, enfarktüs geçiren kişilerin, dikkatli olurlarsa 20 - 25 yıl rahatça yaşayabileceklerini söylüyorlar. Tanıdıklarım arasında on yılı aşkın bir süre yaşayan Sabahattin Eyuboğlu da vardı. Pek seyrek karşılaşmalarımızda ona bu duygumu söylemiyor, ama yüzüne kıvançla bakıyordum.

1966 yılında editörlüğe başlayan arkadaşım Fahir Onger, şiir kitabımı yayınlayacaktı. Kitaba özgün bir kapak düşünüyorduk. Düşüncemi Vedat Günyol'a açınca:

«Sabahattin'de çok güzel Anadolu filimleri ve fotoğrafları var. Görün isterseniz,» dedi.

Bir gün Eyuboğlu'ya, Fahir Onger'le birlikte gittik. Maçka'da bir apartmanın birinci katında oturuyordu. Kapısının önünde ağaçlıklı, sarmaşıklı bir teras vardı. İçerisi Anadolu'ya özgü kilimler ve resimlerle döşenmişti. Kendisi olmadığı bir saatte pencereden içeriye bakmış olsaydık:

«Burası Sabahattin Eyuboğlu'nun evi herhalde,» derdik. Öylesine keskin hatlarla kişiliği görülüyordu her yanda.

O gün bize çeşitli resimler, filimler, slaytlar gösterdi. Bir bölüğünü yanımıza aldık. Fahir Onger, incelemeler yaptı. Aldığımız örnekler çok özgün idi ama, sonuç almak, o güne göre çok pahalı görünüyordu. Gerçekten de bir kapak filmi için, birkaç bin lira gideri göze alamazdı Fahir. İstemeye istemeye vaz geçtik. *Susan Anadolu* sonra Said Maden'in güzel bir kompozisyonu ile çıktı. Sabahattin Eyuboğlu'nun o günlerde:

«Yararlanabilseydiniz ne iyi olurdu. Sizin şiirlerinize uygun slaytlardı onlar..» derken, çocuksu gülüşünü gözümün önüne getiriyorum şimdi.

Gene o sıralarda Türk Edebiyatçılar Birliği yönetim kurulunda beraber çalıştık. Başkanımızdı bizim. Toplantılara pek seyrek gelirdi. Az konuşur, çok dinlerdi. Yerinde önerileri olurdu.

Son kez, Aralık ayında As sinemasında gördüm onu. Bir Fransız filmi gösteriliyordu. On dakika erken gitmişim. Eyuboğlu da erken gelmiş oraya. Filmin başlamasına daha vakit vardı. On dakika oturduk konuştuk. Kahve söyledi, cıgarasını yaktı. Cıgaranın zararını görmüyor musunuz diye soracak oldum.

«Hayır, yararını görüyorum,» dedi.

İçimden, «Yaşa be Eyuboğlu,» dedim. «Böyle iyimserliği elden bırakma.»

«Eyuboğlu öldü,» diyeceksiniz.

«Hayır,» diyorum ben. «*Mavi ve Kara*'yı yazmış kişi ölür mü hiç. Edebiyatta yaşar.»

BİR DÜŞÜNÜRÜN AYRICALIĞI

Nezihe Araz

Cumhuriyet dönemi Türk düşünürlerinden birini yakın günlerde kaybettik. Yüzünü güzele ve iyiye dönmüş, bilgisi ve vergisi çok; buna karşılık iddiası ve gösterisi az bir fikir adamıydı Eyuboğlu. Dünyaya saf, çocuksu bakışlarla bakan; çocuksu fırdöndülerle hayatın ağır yükünü hafif eden, iyi niyeti her işin başı bilen, eski çağların «Melâmet hırkasını» «Eynine giymiş» bir baba erenlerdi. Hayatı ve çalışmaları kadar mizaç özellikleriyle de dikkati çeken, herkesten ayrı, ama herkesin içinde bir aydın kişi. Telifleri, çevirileri, filmleri; çalışmalarını bu üç başlık altında toplamak mümkündür sanırım. Tevazuundan mıdır bilmem, Sabahattin Eyuboğlu denince, herkesin aklına önce çevirileri geliyor. Oysa, bu çevirilerinin önemi bir usta kalemden çıkmış rasgele çeviriler olmaktan öte, belli bir amaca yönelmiş olmalarından geliyordu. Bu amaç Batılı bir dünya görüşünü ve hümanizm anlayışını, Batı'nın klasik yazarları ve ışığı altında Türk okuruna vermekti. Teliflerinin, yakın günlerde derlenip topluca yayınlanması Eyuboğlu'nun Türk tefekkür hayatına şahsen neler getirdiğini ve dünyaya hangi açıdan baktığını anlatması bakımından önemli ve yararlı olacaktır. Filmlerine gelince... Karagöz'ün Dünyası, geçenlerde Barselona'da milletlerarası bir yarışmada birincilik kazandı. Sürname'yi seyredenler uzun süre gerçek dünyaya dönebilmekte güçlük çekiyorlardı. Nemrut Dağı'nı Larousse müessesesinin bir temsilcisiyle birlikte seyretmiştik. Adam ekranda gördükleri kadar, filmi çekenin yaptığı

Fransızca açıklamaların da hayranı olmuştu. Bana: «Matmazel Araz, Mösyö Eyuboğlu bizim dilimizi nasıl oluyor da bu kadar mükemmel kullanıyor, nerede öğrenmiş acaba,» diye soruyordu. Fakat, bütün bunlar bir yerde bitti. Ölüm, öyle bir gerçek ki, karşısında ne kadar kem-küm etsek de onu kabulden başka bir çare yok elimizde. Ölenlerden, arkaya bir şeyler kalıyor elbet. Kitaplar, filmler, resimler, fırıldaklar, oyuncaklar, hatıralar, espriler. Ama bütün bunlar da bir süre yaşar, sonra ölür, unutulur. Kitapların çağı geçer, filmler eskir, hatıralar unutulur.

o

Bir genç tanıyordum akıllı, ama tek yönlü... Yalnız kendi inandıklarını doğru bilen, her şeyi ciddiye alan, kendi inançları dışındaki gerçekleri ve kişileri yok farzeden sert, yalın, inatçı, bir genç. Sertlikten, en küçük bir zorlamada kırılabilecek bir varlık. Uzun yıllar sonra bir tesadüfle onu yeniden gördüm. Başka bir insandı bu gördüğüm. Dünyada, kendi gerçeklerinden başka gerçekler de olduğunu nihayet anlamış. Kişilere «Benden» mi, «Karşıdan» mı diye bakmıyor. Eylemi geciktiriyor diye müziğe, resme, güzelliklere öfkeli değil artık. Müziği, resmi, şiiri seviyor. Türkü söylüyor, şarkı söylemesini öğrenmiş. Herkese merhaba diyebiliyor dostça. İnsanı insan olarak görebiliyor. Bir makine olmaktan çıkmış yani. Yani, normal insanlar gibi birtakım davranışlar edinmiş. Meğer bu süre içinde Eyuboğlu'nu tanımış. Yumuşatmış, değiştirmiş, tek taraflı düşünmekten kurtarmış, alternatiflerin varlığına getirmiş bu tanışma onu. Eyuboğlu, sanırım inançlarının esiri olmayan bir yaşama tarzının adamıydı. İnsanoğlunun, lâyık olduğu hürriyetlere candan inanıyordu. Onları ve onun gibilerden kalacak en canlı gerçek ve davranış bu olacak sanı-

rım. Çünkü *«Aydın»* olmak, gerçek bir aydın olmak, kendi inancına tanıdığı hak ve hürriyetleri, kendinden başkalarına da tanımakla başlar. Bu saygıyı içinde duyan insanlar Eyuboğlu gibi «Melâmet hırkası» dediğimiz anlayış ve müsamahayı eynine giyenlerdir. Onun başkalığı buradan geliyor olmalıydı sanırım.

(Yeni İstanbul, 29 Ocak 1973)

SABAHATTİN EYUBOĞLU

Emil Galip Sandalcı

Her yerde ölüyor da bizde insanlar bazan bir tuhaf ölüyor. Sabahattin Eyuboğlu'na da böyle oldu. Herkes gibi öldü de yine de bir değişik öldü. Kırgınca, üzgün.

Keşke mutlu ölseydi. Gönül öyle isterdi. Bu kadarı da Eyuboğlu'na çok değildi. Ne var ki, o öylesine ölemezdi. Kendi ego'su çevresinde yaşamazdı ki. Başkaları ile birlikte yaşayanlardandı. Onların derdini, sevincini, mutluluğunu, mutsuzluğunu paylaşanlardandı. Oysa, çoktan beri çevresinde mutluluk yoktu ki paylaşsın. Olanı bölüştü. Bu yüzden de üzgün öldü.

Kâğıt üzerinde, laf ebeliğinde, palavrada, düz duvara tırmanırcasına, erişmeye çalıştığımız şu çağdaş uygarlık düzeyi var ya işte o, sahiden olsaydı; Sabahattin Eyuboğlu el üstünde tutulur, önünde selâm durulur, kendisine her fırsatta saygı sunulurdu. Göğsünde, sıra sıra, kültür hizmet madalyaları olurdu. Cenazesinde çifter çifter cumhurbaşkanlığı, başbakanlık yaverleri, bakanlar, ille de Millî Eğitim Bakanı, üniversite rektörleri, dekanlar bulunur; tabutu Türk bayrağına sarılırdı.

Değerdi Eyuboğlu'na böylesi. İçinde yaşadığı toplum değerlendirebilseydi. Kendi yolunda değerlendirdi de: 27 Mayıs sonrası üniversite tasfiyesinde 147'ler arasında yer vererek; her fırsatta insan ve yurt sevgisinin üstüne şüphe kusarak; ileri yaşında, yapmadıklarını yaptı sanıp, tutukevlerine sokarak.

Bir çelebi, insan adamdı Sabahattin Eyuboğlu. Böyleleri; sövüp saymaz, ağlayıp sızlamaz da durur durur, günün birinde ölüverir. Hem de biraz erkence.

(Yeni Ortam, 20 Ocak 1973)

EYUBOĞLU VE KÖY ENSTİTÜLERİ

Hürrem Arman

Öylesine bağlı idi ki Köy Enstitülerine ve Tonguç'a, O'nun ölümünü duyunca ilk kalp krizini geçirmişti. 1960 Haziranının son günlerinde dostum Şerif Tekben'le ziyaretine gittiğimizde konuşması yasaklanmış yatıyordu. Sayın eşi iki dakika için bizi yanına bıraktı. Ama O, Tonguç'un ölümünü, çok ilginç olan cenaze törenini ayrıntılarıyle öğrenmek istiyordu. Heyecanlandırmamaya çalışarak her şeyi anlatmak zorunda kalmıştım.

Kendisine açacak, Onsuz olamayacak bir önerimiz de vardı. Köy Enstitüleri fikrini ve Tonguç'u sürekli olarak yaşatmak için bir dergi çıkarmayı düşünmüştük. Ertesi gün tekrar gelmemizi istedi. Gittik. Derginin adını koymuştu. İmece. On yıl aralıksız yayımını sürdüren, isim babası olduğu bu dergide, imecebaşı olarak öncülük yaptı, değerli yazılar yazdı.

Onun deyimiyle gerçek bir eğitim imecesi olan Köy Enstitülerine, kafası ve kalbi ile büyük katkılarda bulundu. Hasanoğlan Köy Enstitüsündeki dört yıllık arkadaşlığımızda ve sonraları O'nun insan kalbi, sağlam kafası ve kültürü ile çevresine cömertçe, hiç bir şey beklemeden saçtığı ışığın yakın bir tanığı olmak mutluluğuna kavuştum.

Talim ve Terbiye Dairesi üyesi ve Tonguç'un yakın bir danışmanı olarak Köy Enstitüleri kanunlarının, yönetmelik ve programların çıkışında büyük yardımları, katkıları oldu.

1942'de bir kurs olarak açılan Yüksek Köy Enstitüsü 1943'te yönetmeliği çıkarılarak çalışmaya başladı. Bir

halk üniversitesi olmaya aday ve Köy Enstitüleri'nin beyni olarak işlemeye başlayan bir kurumun öğretim üyeleri, Ankara Üniversitesinden, yüksek okullardan sağlanan değerli hocalardı. Sayıları kırka varan bu öğretim üyelerinin pek çoğunu öneren, sağlayan ve kuruma kazandıran Eyuboğlu olmuştur. Hikmet Birand, Vedat Günyol, Mimar Muallâ, Saffet Korkut, Mahir Canova, Aydın Gün, Ruhi Su, Âşık Veysel bunlardan sadece birkaçıdır.

Kendisi gerektiğinde her zaman, fakat normal olarak haftada iki gün gelir, geceleri de kalarak serbest zamanlarda da öğrencilerin arasında yaşar, katkısını sürdürürdü. Bu dönem O'nun, özellikle klasiklerin çevirisi nedeniyle geceli gündüzlü çalıştığı günlerdi. Hasanoğlan'da kaldığı saatlerin kendisine mutluluk verdiğini, dinlendirdiğini, yaşamını değerlendirdiğini söylerdi. Geleceği günleri yalnız öğrencileri değil biz de özlemle beklerdik. O, derslerin dışında en hafif sohbetlerinde de hep bir şeyler verirdi. Bilmeden bildirmeden yapardı bunu. O, bir yerde bulunsun da, anlamsız, fikirsiz zaman öldürülsün, buna hiç olanak yoktur. Dersleri de, kendince plânlı, sohbet oturumları idi. Daha önceden bastırıp dağıttığı metinlerle öğrencilerin düşünüp hazırlanmalarını sağlar; kendisi çok az konuşur, gerekli yol göstermeleri yapar; tam bir özgürlük içinde çoğu kıyasıya tartışmalı olan oturumu yönetir, sonucu bağlattırır, özü buldururdu. Onun derslerinde bulunanlarda sürekli bir şeyler kalır ve bunlar türlü konuların anahtarları olurdu. Sokrates'ten en yeni düşünür ve sanatçılara kadar uygulanacak bir planı vardı.

Talim ve Terbiye Dairesi üyesi yetkisiyle ortaokul Türkçe ve lise edebiyat derslerine (metinler üzerinde inceleme) yöntemini o getirdi. Bu kurumlar için hazırla-

nan tek ders kitapları, sonraları politik nedenlerle çok değiştirilen, seçkin metinleri fikirsel iş ve araştırmaya zorlayan yöntemleriyle, hazırlayanlardan çok O'nun yapıtlarıdır.

Hasanoğlan Köy Enstitüsü öbür Köy Enstitülerinin imecesiyle kurulmaktaydı. Yapım işlerine elverişli aylarda Enstitülerden gelen 8 - 10 ekiple Hasanoğlan yaratıcı bir iş hızının sevinci ve mutluluğu ile coşkular içinde çalkanırdı. İş saatleri dışında yurdun her yöresinden gelen Enstitü öğrencilerinin değişik halk türküleri, halk oyunları, şiirler, mani ve temsilleriyle, gerçek bir taban kültürünün alışverişi sağlanırdı. Tabandan bozulmadan gelen folklorun bütün nüanslarıyle sergilendiği böyle bir ortam, Sabahattin'in ustası olduğu, özlemini duyduğu bir yaşam ve değerlendirme konusu idi. O bu konuda da çok şeyler vermiş, almasını da bilmiştir.

Daha da anlamlı, daha da güzel şeyler olmalı idi. Bir gün bir öneri ile geldi. Kuvvetli bir amplifikatör alınacak, tören alanına ve dağınık iş yerlerine hoparlörler konacak, iş saatlerinde de türlü müzik yayını yapılacak. Sağlanacak Batı müziği plaklarının bir listesini de hazırlamıştı.

1944 yılında her şey karaborsada idi. Bunlar orada bile güç bulunurdu. Amplifikatör yapacak bir teknisyen bulduk, bulabildiğimiz plakları aldık. Döşemini öğrenciler yaptı. Sıraya konmuş Batı müziği plakları ve halk türküleri karışımı bir programla iş saatlerinde de müziğin etkisi sürdürüldü. Bu konuda olup biteni görmeye Tonguç'la beraber geldiler; sevinçleri, mutluluğumuz sonsuzdu.

Eyuboğlu bu atılımı, olabileceği kadarıyle öbür okullarda da uygulatmaya çalıştı. O günlerde Millî Eği-

tim Bakanlığı Tebliğler Dergisinde sıraya konmuş bir plak listesi ve Yücel'in bir buyruğu yayımlandı. Bütün ilk ve orta dereceli okullarda müzik dersleri aracı olarak bir gramofon sağlanmaya çalışılacak, derslerde uygulamalar yapılacak, ders dışında da öğrencilere müzik dinletilecek. Birçok okulların o yıllarda bu uygulamaya geçtiklerine tanık olmuştum.

Kalabalıklarla beraber hep anlamlıya, güzele, daha güzele erişmek O'nun yaşam kuralı idi. Köy Enstitülerinde hep buna çalıştı. Hasanoğlan Köy Enstitüsünün heykellerle donatılması çalışmaları da O'nun planıdır. Güzel Sanatlar Akademisi öğretim üyesi, Heykeltraş Nusret Suman, misafir öğretim üyesi olarak O'nun önerisiyle Yüksek Köy Enstitüsüne geldi. Öğrencilerle önce (Mimar Sinan, Barbaros, Mithat Paşa, Namık Kemal, Fatih) büstleri yapıldı, idare binasının karşısına oturtuldular. Suman'ın yanına alarak Güzel Sanatlar Akademisine götürdüğü birkaç Yüksek Köy Enstitüsü öğrencisi orada, öğrendikleri teknikle röliyefler, birkaç heykel ve büstler kopya ettiler. Bunların ambalâjlı olarak bir yük vagonu ile Hasanoğlan istasyonuna geldiği gün Sabahattin de geldi; bunları kendi gözetimi altında taşıttı. Ertesi gün yine O'nun gözetiminde Açıkhava Tiyatrosunun sahne duvarlarına röliyefler, giriş kapısının önüne «Nike» monte edilmeye başlandı. «Venüs», Yüksek Köy Enstitüsü kantininin, «Öğrenci» heykeli ise Enstitü binasının önüne yerleştirildi. Bugün bir çam ormanı olan o günün fidanları arasında Apollon başlarının yerlerini gösterdi. Daha birçok heykeller vardı planda. Hatta bunlar çoğaltılıp öbür Köy Enstitülerine gönderileceklerdi. Bir caddenin iki yanı Enstitülerde, köylerde işbaşında ölen öğrenci ve öğretmenlerin heykellerine ayrılmıştı.

«Tohum Eken Adam» heykeli yine O'nun kafasında, Türk köylüsünün bir simgesi olarak öz kazanmış, Nusret Suman'ın ustalığı ve Tonguç'un onayı ile dev bir yapıt niteliğiyle biçimlenmeye, gerçekleşmeye başlamıştı. Bu iş için Nusret Suman yeniden geldi. Heykelin boyu 25 m., tabanı 22×22 idi. Demir iskelet ve betonlanması tamamlandı. Bu dev adamın sol elinde bir tohum çanağı vardı, sağ el tohum saçıyordu. Heykelin içi Köy Enstitüleri müzesi olacaktı. Yanına bir kitaplık eklenecekti. Yapıtın ince işleri tamamlanmadan 1946 geldi çattı.

Tonguç'un Genel Müdürlükten ayrılmasından hemen sonra, önce Yüksek Köy Enstitüsü binasının önündeki «Öğrenci» heykeli, sonra Apollon başları parçalandı. 27 Mayıs'tan sonra Tonguç, Sabahattin ve Fransız gazetecisiyle Hasanoğlan'a gittiğinde, röliyefler, «Venüs» bir kanadı kopmuş olarak «Nike» duruyordu. Tohum Eken Adam heykelinin başına daha başka şeyler geldi. Köy Enstitülerini yıkma kampanyasında, gerici literatüre adı karıştı; Stalin'in, Tonguç'un heykeli olduğu söylendi. Ve günün Millî Eğitim Bakanının sözlü buyruğu ile yokedildi. Ticanîler sonradır. Heykellere ilk saldırı budur.

Köy Enstitülerinden yetişen yazar ve şairlere, dolaylı dolaysız büyük etkisi olmuştur. Seçilmiş bir öğrenci grubunun çıkardığı Köy Enstitüleri Dergisinin başında O vardı. Ünlü sanatçılarımızı ve düşünürleri Enstitüye getirerek O tanıtıyordu. Bir gece Melih Cevdet Anday, Cahit Sıtkı Tarancı, Yaşar Kemal, Cahit Külebi, Mehmet Kemal, Necati Cumalı ve Şahap Sıtkı İlter'le gelerek, geç vakitlere kadar, Yüksek Köy Enstitüsü öğrencilerine ve hepimize yaşattığı sanat şöleni gecesinin tadını hâlâ unutamam. Bir gece de Orhan Veli ile gelmişti. Öğ-

rencilerle yapılan oturumdan sonra sabahlamış. Hasanoğlan sırtlarından, Orhan Veli'nin yayımlanmamış şiirlerini dinleyerek, güneşi doğdurmuştuk.

1946'dan sonra, Köy Enstitüleri yokedilmeye başlayınca türlü karalamalara, suçlamalara tanık olduk. Eyuboğlu, tutucu - çıkarcı, oy peşindekiler ve bunların yardakçılarından gelen suçlamaları doğal bulur, en çok solcu geçinen, incelemesiz, araştırmasız, her şeyi bildiğini sanan kişilerin eleştirilerine kızar, üzülürdü.

Kurucularından olduğu Köy Enstitülerine, Tonguç'a kafası ve gönlü ile bağlı olan Eyuboğlu, bu bağlılığının bir yapıtını da, kendine özgü tutumla, bir yapıtla vermiştir. «Tonguç'a Kitap»ı O düşünmüş, imece ile hazırlanmasını, yayımlanmasını O sağlamıştır. Bu yapıtın başındaki şu yazı O'nundur: «Bu kitabı, Tonguç öldüğü zaman bir arada bulunabilen dostları tasarladı. Dediler ki. Tonguç'un ölümüne vahlanmakla kalmak Tonguç'un da gücüne gider. Acımızı bir işe çevirelim. Tonguç'un yaptığını anlatan bir kitap çıkaralım. Böylece Tonguç'un ölümü bile dostlarını bir imeceye, bir iş arkadaşlığına götürdü.»

Bu sözler kendisi için de geçerlidir. Tüm yaşamında, işlerinde kurduğu, sürekli olarak büyük harflerle yazdığı imece ile O'na da bir yapıt gerek.

(Cumhuriyet, 21 Ocak 1973)

BATI, HALK ANA VE EYUBOĞLU

Ali Gevgilili

Sabahattin Eyuboğlu'nu 1973'ün ilk günleri aramızdan alıp götürdü. Bu, Türk düşüncesinde ufuk açan büyük direklerden birisinin eksilişi demektir. Eyuboğlu yalnız bir sanat tarihçisi, yalnız bir düşünce adamı ya da usta bir çevirici değildi. O, iki yüz yıllık Türk yenilenme ve değişim tarihinde belirli bir düşünce akımının XX. yüzyılın ikinci yarılarındaki belki de en etkili temsilcisiydi. Türkiye'den batıya doğru bir *pencere* açmanın düşünsel arenadaki çağdaş öncüsü, Eyuboğlu'dur. Hiç kuşkusuz bu, olumlu ve olumsuz yanlarıyla geniş, dev, yoğun bir çabadır.

Yenilenme sorunu, Türk toplumsal tarihinde *batılaşma*'yı savunan çoğu kişi gibi Eyuboğlu'na da köksüz inançlardan arınmış, rasyonel bir düşünce sistemiyle donatılmış, ileri ve aydın yeni bir insan tipinin yaratılışı sorunu olarak gözükmüştür. Doğu'nun ve Batı'nın bütün geçmiş kültür ve düşünce birikiminin mirası üstünde yükselen *batı*, bu anlamda, o düşünce akımı için erişilmesi gereken ülküsel modeli temsil eder. Batının vardığı son aşamanın bir model gibi seçimi karşısında, doğu kültür ve değerler sistemi ister istemez köhne ve eskimiş görünecektir. Doğulu dinsel inançlar, özellikle *örgütlenmiş din*'in olumsuz bazı etkileriyle, insanları dünün dünyasında bırakan bozulma nedenlerinden biri sayılacaktır. Aydınlık bir dünya görüşüne erişmek; doğulu değerler sistemini aşıp, batı'nın *sosyalizm*'i de içeren akılcı düşüncesine yönelmek anlamında alınacaktır. Eyuboğlu, yazı, söyleşi ve çevirileriyle bu düşünce okulunun bir doruk noktasıydı.

Türkiye'de bir gün, sözgelişi, gerçekten bir *bin te-*

mel eser dizisi yayınlanacaksa orada yer alacak anıtsal kitapların en azından yarım düzinesinin altında çevirici olarak Sabahattin Eyuboğlu'nun adı görülecektir. Eflâtun'un *Devlet*'i, insan, toplum ve devlete ilişkin nice temel sorunun eski Yunan'dan çağımıza uzanan köklerini yansıtır. Mina Urgan ve Vedat Günyol'la Türkçeye kazandırdığı Thomas More'un *Utopia*'sı, aslında, çağdaş toplumcu düşüncenin, Marx'ın bile övgüsünü kazanmış kaynak eserlerinden birisidir. *Montaigne, Russell, Einstein* türünden bilim, felsefe ve düşünce adamları ya da *Shakespeare* gibi dünya edebiyatının erişilmez sanatçıları, en özden çeviricilerini Eyuboğlu'nda buldular. Eyuboğlu - İpşiroğlu ikilisinin *Avrupa Resminde Gerçek Duygusu* ve *Fatih Albümüne Bir Bakış* adlı eserleri, sanat'ı, oluşumunda belirleyici rol oynayan toplumsal ve maddî etkenlerle açıklama doğrultusunda, kendi türlerinin başarılı örnekleridir.

Bütün bu yazılar, kitaplar, çeviriler, Eyuboğlu'nda sağlam bir bütünlüğe kavuşurlar. Öteki *batılaşma* yanlılarının çoğundan farklı olarak Eyuboğlu, *batılaşma*'nın bir *biçim* değil *öz* sorunu olduğunu da görmüştü. Burada, batılı yöntemler içindeki yenileşmenin *kurumsal* ve *düşünsel* temellerini atmak, biçimsel yenileşmeden çok daha güç ama zorunlu bir görev durumuna geliyordu. Batı, *toplumcu* alternatifiyle birlikte ayrılmaz bir bütün'dü Eyuboğlu için. Toplumculuğu yaratan bile zaten Batı değil miydi? Bu bütüne bilim, sanat, kültür, edebiyat alanlarındaki derinleşme ve bilinçlenmeyle erişebilirdik. Başka bir deyişle, Eyuboğlu'nda, batılaşma, üst yapıda doğudan tam kopuşu ve tüm bir yapı değişimini ifade ediyordu. Atatürk'e tutkusu da, yeni bir dünya seçiminde eskiyi her şeyiyle reddetmiş oluşundan doğuyordu. Erken yaşta yitirdiğimiz Eyuboğ-

lu'nu, hiç bir şeyin, *Atatürkçülük* savıyla gelen *1971 rejimi*'nde tanık olduğu kişisel dram kadar etkilememiş bulunuşu bu bakımdan doğal karşılanmalıdır. O'nun için Atatürkçülük, kendisinin de inançla izlediği batıyla kültürel ve kurumsal bütünleşmeden başka biçimde anlaşılamazdı.

Türk halk yığınlarından *halk ana* adıyla söz eden düşünür, Eyuboğlu'dur (1). Halka üstten bakmaya yanaşmayan, giderek, coşkulu bir *halkçılık* sevgisine dönüşen tavrıyla Eyuboğlu bir demokrattı. Türk düşünce tarihinin burada sormaktan kendini alamayacağı şey, sosyal gerçekliğe böylesine önem veren Sabahattin Eyuboğlu'nun *din*'i ve onun da üstünde tümüyle *doğulu* değerler sistemini alt yapıya bağlı olarak yaratanın da yine aynı toplum olduğunu neden görmek istemediği sorusudur. Doğu'nun, sömürgecilik ve emperyalizm çağlarında büsbütün kesinleşen acısında, Batı'da yükselen ekonomik ve politik düzenin rolü acaba çok mu azdır? Kaldı ki, Batı'yı yaratan maddî alt yapı ile *birlikte gelişmiş* olan batılı kurumsal üst yapıyı, o maddî gelişim düzeyine eş bir gelişme göstermedikçe batı dışı bir toplumun - salt kültür, düşünce ve sanat aracılığıyla - yaratması da herhalde kolay değildir.

Özlediği çağdaşlaşma ve yenileşme hedefleriyle buna engeller çıkaran toplumsal, tarihsel, yerel nedenler arasındaki çelişkiler, Eyuboğlu'nun coşkulu dünyasında hiç bir zaman kötümserliğe yer bırakmamıştır. Arkada terkettiği doğu/batı çelişkisine ait çözülmemiş yoğun sorunlara rağmen, Eyuboğlu'nun halktan yana, iyimser dünyasına Türkiye daima saygı duyacak...

(Milliyet, 19 Ocak 1973)

---

(1) Sabahattin Eyuboğlu, **Yunus Emre'ye Selâm** (İstanbul, Çan. 1966) S. 74

SABAHATTİN EYUBOĞLU ÖLEMEZ!

Suat Taşer

Kafası ışık, yüreği insan sevgisi ile dolu; bilen, bulan, yapan, yaratan; dini: iyilik, güzellik, doğruluk olan; hakkın dostu, zulmün düşmanı bir Sabahattin Eyuboğlu «Öldü» derlerse, inanmayın; yalandır, iftiradır.

Ölse ölse ancak alçaklık ölebilir. Yücelik nasıl ölür? Alçaklığın yaşamışlığına, yaşıyor gibiliğine aldanmayın. O çoktan ölmüştür de gömülmesi gecikmiştir sadece.

Alçaklık daha yaşarken ölür ve de ölmüştür. Yüceliği öldürmek isterken ölmüştür.

Hatırlayın; hani, yargıçlar, ölsün diye, Sokrates'e zehir içmeyi buyurmuşlardı. Sokrates de, yüce ruhlu zindancı kölenin yaşlı gözleri ve titreyen eli ile uzattığı zehir çanağını ölümden beter bir gülümseme ile alıp bir dikişte içivermişti. Ne oldu sonra?

Olacak olan oldu:

Sokrates ölümü aşıp ölümsüzlüğe erişti. Onu öldürdüklerini sanan yargıçlar ise, tarihin lânetliler çukuruna yuvarlandı.

Çünkü, Sokrates, yücelikten gelirdi.

Alçaklık, yüceliği ölümsüzleştirirdi.

Et, kemik, kan, mide, böbrek, barsak, pahalı kumaş, altın, gümüş... İnsanı insan yapan bunlar değildi; yüreğindeki sevgi, kafasındaki ışıktı.

«Sabahattin Eyuboğlu ölmüş,» dediler.

Hayır! İnanmıyorum. Yalandır, iftiradır diyorum.

Ölüm hiçlik ise, onu hiç'ler düşünsün.

«İnsan, yaptıklarının ve yapabildiklerinin toplamıdır.» (*)

Şu halde, Sabahattin Eyuboğlu ölemez!

«Öldü!» diyenlere, yüreğini, kafasını ve onların kanıtları olan yapıtlarını gösteriyor: Bu yürek, bu kafa nasıl ölür? Diye soruyorum.

(*) A. Malraux.

HALK YÖNETİMİ SAVUNUCUSU

Ceyhun Atuf Kansu

Sabahattin Eyuboğlu'nun düşünceden eyleme yürüyen bir insancı yurttaş yanını sevgiyle anıyorum. Bu yanını daha uzun bir denemede yeniden işlemek umuduyla, şimdi, ölümünün taze toprağı üzerinde, halk yönetimi çiçeklerini kış güneşine bırakıyorum. Önce, tüm ozanlar, tüm devrimciler ve tüm ilerici - insancı bilgeler gibi, Eyuboğlu «halk»a inanırdı. Soyut bir halk kavramına değil, Anadolu tarihini ve uygarlığını işiyle düşüyle yoğuran Türk halkına. Bu halkı da, Anadolu tarihi, Anadolu doğası, denizleriyle, bozkırlarıyla, dağlarıyla, çiçekleriyle, ırmaklarıyla, yollarıyla yoğurmuştu. Onun halk kavramı, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı başlarında tanımladığı halk gibi, çalışan, emek veren, değer ve ürün yaratan bir halktı. Sabahattin Eyuboğlu, böyle bir halkın haklarını, siyasal güçlerini savunmuştur. Böyle bir savunmada açtığı, izlediği yol, halkın uyanışına, halkın seçimine, halkın katkısına ve sağduyusuna bağlı halk yönetimi - demokrasi yoluydu. Cumhuriyet devriminin doğal, tarihsel bir uzantısı gibi saydığı demokrasi sürecini ve bu süreci biçimsel temelleriyle başlatan İnönü'yü, savunmuş, bu düşüncesinde, bu inancında yalnız kaldığı günlerde, tarihsel ölçütleri kullanarak, duygu payını usla dengeleyerek hep direnmiş, hep içtenlikli kalmıştır. Tüm insancılarda bulunan sağduyu ve ölçüyle, olaylara, kişilere ve toplumun derin yataklarda akan gelişimine bu açıdan bakmıştır.

Bir bilgenin katıksız içtenliğiyle bakmıştır olaylara. Halk dedin mi önce ve toplumun yaratıcı toprağına hal-

kı koydun mu, ister istemez, onun yönetici, seçici, yön verici gücüne de inanacaksın. Eyuboğlu, yalvaç Eyub'un sabrıyla, çekisiyle bu inancını ölümüne dek korumuştur. Gerçekten, halk yönetimi, hele zorla, bilinçle geri bırakılmış bir ülkede, bir sabır işidir, bir yerde iğne ile kuyu kazmak işidir, bir Ferhat usta işidir. Günler, yıllar, bu sabrı kullanan, halk dağının kayalarını elleriyle oyan insan, birdenbire bir gün, halk uyanışının politikaya yansıması olan halk yönetimi kaynağıyla, halkın coşkulu suyu ile gürr... diye karşılaşır. Süreç, halka dönüşmüştür. Bilgenin sabrı bu sürecin geleceğini bilmesindendir. Bu düşüncesinde ve savaşında Sabahattin bilge, tutarlı ve sonuna dek yaman bir halk yönetimi savunucusudur. Ne var ki, halk, kendi yönetimine belli birtakım yolların açık tutulmasıyla varabilir. Bu yolları açan en insancı güç, gönüllerin ve kafaların uyanmasıdır. Halkın uyanışı, ama ağır, ama yavaş yavaş, karı suya değiştiren doğa süreci gibi, kendi değerlerini, ilkelerini biriktirir. Bu uyanış kendiliğinden olmaz ama, düşünce özgürlüğüyle, kendi toprağımızın ve evrensel insanlığın ilerleme kaynaklarının insan ve halk toprağına akıtılmasıyla olur. Bir yandan Batı'dan, düşünce dağlarını Türkçenin kazmasıyla delip topraklarımıza akıtırken, Eyuboğlu beri yandan, kendi halk toprağımızdaki uyanış güçlerini de açığa çıkarmaya çalışmış, Batı uygarlığı ile Anadolu halk tarihi arasındaki demokrasi bağını kurmaya çalışmıştır. Halksız hiç bir ilerlemenin, hiç bir yaratıcı işin gerçekleşemeyeceğini, o güzelim, apaçık, yürekli yazılarında belirtmeye çalışmış, biçimden öze, demokrasinin ancak ve ancak, halka inanmakla, düşünce özgürlüğünün tam işlemesiyle, hoşgörünün bir Anadolu göğü üstümüzü örtmesiyle gelişebileceğini anlatmak istemiştir. Demokrasimizin biçimsel olduğu-

nu savlıyan ve ivedi yollardan halk yönetiminin devrimci yapısını kurmak isteyenlere karşı, özün, ilkönce bir biçimin uygulanmasıyla, bir biçimin yerleşmesiyle çiçek açıp, serpileceğini söylemek, öğretmek istemiştir. İnönü'nün açtığı yolun yetersizliğini söyleyenlere, gerçek bir halk yönetimine bu açılmış yoldan geçilerek varılabileceğini, yalnız kalmak bahasına, yılmadan söylemiştir. Bir ozan kişi, bir sanatçı kişi olarak, öz ile biçimin o mutlu, ama çabalara, emeklere, ter dökmelere muhtaç bireşimini, halk yönetimine uygulamak istemiştir. Demokrasi bir biçim midir? Öyledir, peki! Ama, bu biçimi dolduracak balın adı nedir? Halktır! Öyle ise, peteği kuracağız ki, Anadolu halkının balını bu petekte toplayabilelim. Biçimi savunurken, Sabahattin Eyuboğlu, özü de savunmuş oluyor. Bu yoldaki dirençli savaşı, Türk halkının demokrasi sürecindeki çabasına, aydın bir yuttaşın yürekli, namuslu katkılarını getirmiştir.

Sabahattin Eyuboğlu'nun bir ebem kuşağı gibi renk renk kişiliğinden taşan en güzel yansımalardan biri budur. Kurulan, kurulacak halk yönetimine onun ışığından çok şeyler vurmuştur, çok şeyler vuracaktır. Bu yönü unutulası değildir.

BİR MEKTUP

Ankara, 23 Ocak 1973

Sayın Vedat Günyol,

Büyük ölüm karşısında ne yapacağımı şaşırdım. İçimde hep bir gün karşılaşacağım umusu vardı. Olmadı. O, Türk aydın kesiminin boynu bükük öleni. O'nun karşısında da tüm aydınlar boynu büküktür. Günlerdir, Milliyet'te çıkan fotoğrafı gözümün önüne gelip gelip gidiyor. Meğer bir göz, bunca anlamı yüklenebilirmiş! Gözümü kapayıncaya değin, o bakış, gözlerimin önünden gitmeyecektir. Bu karşılıklı boynu büküklüğe o resimden sonra vardım. Ölüm'le o resmin birleşmesi ne büyük acıdır!

Günlerdir, Eyuboğlu için bir başsağlığı mektubu yazmak istiyordum. Ama kime? Sizden yakınını bulamadım. Dost, anadan da babadan da büyüktür. Hele dirsek dostluğu... Sizin ikinizi, hümanist düşünce okulunun iki dost öğrencisi saymışımdır ben. Hep öğrenerek öğreten bir dostluk yöntemi uyguluyordunuz. Türk aydınlık tarihine bu öğrencilik ruhuyle güç kattınız. Bu tarihte, bu güçle yer alacaksınız.

Bu inançlardır ki, herkesten önce size başsağlığı diliyorum. Bir yana yatmış gemiye dönmüşsünüzdür şimdi. Sizin duyduğunuz boşluğu kimse duyamaz. Bir dostun aldığı yerin boşalması denli acı var mıdır yeryüzünde?

Ölüm karşısında gözü yaşlı olmayı hiç istememişimdir. Sanırdım ki ağlamanın da bir geleneği var. Ondan ağlıyor herkes. Oysa, büyük acılarda gözyaşının egemenliğini tâ yürekten duyuyormuş kişi.

Görüyorsunuz, ne desem, söz yeterli değil duygularımı yansıtmada. Sabrınızı, direncinizi büyüterek yaşamaya çalışın Sayın Ağabeyim.

Saygılarımla...

Adnan Binyazar

EYUBOĞLU'NUN DERSLERİ

Eray Canberk

Koca ders çizelgesinde okuyacağımız dersleri ararken bir «Tercüme» dersine rasladık. Haftada kaç gündü? Unutmuşum. Ama iki saat üst üste olduğunu çok iyi hatırlıyorum.

Liseden yeni kopmuştuk. Kafamızda kendimizce bir üniversite, bir fakülte kavramı vardı. Öğretim üyeleri için de öyle kavramlar vardı kafamızda. Açıkça söylemek gerekirse, bizi şaşırtan Sabahattin Eyuboğlu oldu. Ders dağıtım ve düzenlemeleriyle hemen hemen boş geçen ilk haftalardan sonra dersler başladı. «Tercüme» derslerini, adına az çok aşina olduğumuz biriyle yapacaktık. Eski öğrencilere sorduk, Fransız Filolojisi'nin loş koridorlarında bekledik, sonunda «Tercüme» dersi ve Eyuboğlu geldi. Karşımızda güneş yanığı bir gülme ve öğrenci deyimiyle «hava basmayan» bir insan vardı. Giyinişi özensiz, davranışları gösterişsizdi. Sınıfın kapısı kapandı, defterler, kalemler çıktı... Önüne koyduğu bir yığın kitaptan konu seçti. Bize bir şeyler söyleyerek, «Tercüme» dersinin amacını anlatarak... Ders ilerledikçe kendimizi kelimelerin dünyasına kaptırıyorduk. Sanki sınıfta bir öğretmen yoktu da «tercüme» işini bilen, bu işe meraklı yaşlıca bir ağabey, daha doğrusu bir öğrenci vardı. O da bizimle, tahtaya yazılan cümleleri Türkçeye çeviriyor, kelimeler buluyor, zaman zaman düşüncelerini söylüyor, düşüncelerimizi soruyordu. Arada bir öneriler oluyordu. Türkçeye çevrilmiş cümleler söyleniyordu. O zaman, kırıcı olmayan bir tavırla şu soruyu soruyordu:

«Fransızca kokmuyor mu bu cümle?»

Böylece ilk derste Eyuboğlu'ndan ilk ilkeyi edinmiş oluyorduk. Fransızcadan çevrilen bir cümle Fransızca kokmamalıydı.

Sık sık kullandığı bir cümle daha vardı. Bir kelimenin karşılığını bulamamış gibi davranır, sorardı: «Türkçede nasıl söylenir?»

Bu da ilk dersin ikinci ilkesiydi. Fransızca bir deyiş Türkçede nasıl söylenirdi?

1958 - 59 ve 1959 - 60 öğrenim yıllarında Eyuboğlu'nun öğrencisiydim. Bütün «Tercüme» derslerini bu iki ana ilkeye göre işledik. Fransızca - Türkçe çeviri yaparken de, Türkçe - Fransızca çeviri yaparken de... Sonraları bu işi uğraş edindiğimde bu iki ilke, Eyuboğlu'nun kulaklarımda kalan sesiyle, aklımdan hiç çıkmamıştır.

Sonra, 147'ler Olayı oldu. 1960 - 61 öğrenim yılında öğretmenimizi aramızda göremedik. Gitmiş ve bir daha dönmemişti.

14 Ocak sabahı gazetelerde Eyuboğlu'nun ölüm haberini okuyunca bir anda bütün bunlar kafamda canlandı. Eski «Tercüme» dersi defterlerini karıştırdım. Yaptığımız çevirileri okudum. Çala kalem çeviriler aklıma geldi, Eyuboğlu'nun dil saygısı aklıma geldi, esnaf sanatçılar aklıma geldi, sanatçı esnaflar aklıma geldi... Sağırlara saz mı çalıyoruz dedim, körlere fener mi tutuyoruz acaba? Pusuda bekleyen umutsuzluk kapıyı çaldı. Sonra yine öğretmenim Eyuboğlu imdada yetişti. Derslerinden ve yazılarından tanıdığım kadarıyla insancılığını, uğraş ve dil saygısını, karşılık beklemeyen insanca çabasını düşündüm. Nedense *Mavi ve Kara*'yı yeniden okumak geldi içimden.

Güncel olaylar, kısır çekişmeler dışında tanıdım Eyuboğlu'nu. Öğreticiydi. Yıllarca didinerek öğrendiklerini, kazandıklarını az raslanır bir eli açıklıkla öğre-

tir ve aktarırdı. Bize «Tercüme» dersine geldiği yıllarda, en az otuz yıllık bir birikimi hiç sakınmadan, hiç bir ard niyet taşımadan önümüze seriyordu. Sınıftaki bazı delikanlıca saygısızlıkları hoş görüyor, çeviri konusunda yaptığımız ağır yanlışları yüzümüze vurmadan düzeltiyordu. Derslerde kelimeler, deyişler, deyimler, karşılıklar dışında hiç bir şey onu ilgilendirmiyordu. Bu tutumu bizi de etkiledi ve öğretmenimizden gelen hiç bir baskı olmadan aynı havaya girdik. İlk günler bizi pek şaşırtan balıkçı kazağı artık bir simge olmuştu. İçerikten çok, dış görünüşe önem veren bir dönemin çocuklarıydık. Öğretmenimiz tavırlarıyla da etkiliyordu bizi. Dünyaya bakışımızı değiştiriyordu. Sadece tavır ve davranışlarıyla, gereksiz gevezeliklerle değil. Çeviri için gelişi güzel parçalar seçiyor sanmıştık. Oysa, yıllardır edindiği bilgi ve deneylerin birikiminden gelen bir rahatlık vardı öğretmenimizde. Bizi yanıltan, bizde savrukluk izlenimi uyandıran buydu. Zamanla seçilen parçaların bir dil ve düşünce olgunluğu, bütünlüğü taşıdığını farkettik. Bir ders Montaigne'in bağnazlığı eleştiren bir parçasını Türkçeye çevirirsek, ertesi ders Yunus Emre'nin kaba sofulara çatan bir şiirini Fransızcaya aktarmaya çalışıyorduk. Böylece iki ders yılı geçti.

Şimdi, çeviriyi uğraş edinmiş biri olarak, Sabahattin Eyuboğlu'nu bir öğretmen ve bir usta bilip hatırdan çıkarmamak düşüyor bize. Bir de aşıladığı çeviri anlayışını bir ödev gibi, son dersinde verdiği sonsuz bir ev ödevi gibi sürdürmek... Saygıyla anarım sizi, öğretmenim.

KÖY ENSTİTÜLERİNİN KÜLTÜR DANIŞMANI ÖLDÜ

İbrahim Türk

Yüz yıl gecikmeyle de olsa, cihanın dört köşesine sevk ederek kemiklerini yabancı ülkelerde bıraktığımız, varlıklarını ellerinden alarak heder eylediğimiz, ışığı güneşten, ısıyı güneşten alan, altı toprak, üstü toprak, ayağı yalın, ayran ekmek, soğan ekmek ve yavan ekmekle ömürlerini dolduran köylü çocuklarının temel eğitimine sıra gelmişti. Ortaçağ karanlığı içinde yaşamını dolduran insan kalabalığı ile uygar bir ulus, çağdaş bir devlet olmanın yolları kapatılmıştı. Kurtuluş Savaşında yitirilen canlar bir ulus olmanın, ulusça ve insanca yaşamanın koşullarını öğretiyordu, tüm topluma. Siyasal savaş ekonomik savaşla beslenmeli ve canlandırılmalı idi. Bu canlanma da ulusumuzun çoğunluğunu yaratan köyde başlayacaktı. İki yüz yıldan beri, eğitim ve aydınlanma çabaları konusundaki birikim köye itiyordu yurtseverleri. Bu itişin etkileri ile kısa zamanda, köye, üretici halka ulusal gerçeklerimize, çağdaş eğitim bilimlerinin verilerine uygun düşen kurumlar gerekli idi. İşte Köy Enstitüleri bu koşullar altında doğuyordu. Yıl 1940. Aylardan nisan. TBMM «İlk öğretim meselesinde sıra, yoksul ve toplumun en ağır yükünü taşıyan halkın çocuklarını okula kavuşturmaya gelmiştir,» yargısını yasalaştırıyordu.

Genç bir adam önce üniversitedeki kürsüsünü bırakıyor, Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Heyeti üyeliğine geliyordu. Kısa zaman sonra, bir ekiple birlikte, Bakanlığı çağdaş bilim ve sanat yapıtlarını dilimize çevirmeye ikna ediyordu. Artık, Türk ulusunun,

insan geçmişine ve onun bilim ve sanat dünyasına kapıları aralanıyordu. Kurulan tercüme bürosu harıl harıl doğudan, batıdan kitaplar çevirmeye başlıyor, hümanizma bizim de yurdumuzda serilip gelişecek artık. Artık bizim de insanımız çağına yaraşır bir dünyayı ve yaşamı istemeye başlayacak. Yalnız dilekte bulunmak yetersizdi. Çağdaş devlet, ancak çağdaş anlamlı ilköğretimin gerçekleşmesi ile oluşur ve gelişirdi. İlk öğrenim bile görmemiş insanlar içinde bulundukları karanlık dünyanın kabuklarını kıramazlardı.

Yeni bir kültür, yeni bir dünyaya bakış yöntemi gerekli idi. Yüzyıllardan beri ülkemizde çaba gösteren eğitim kurumları bu gerçeği görememişlerdi. Yeni kültür, yeni değerler oluşturmak ve geliştirmekle olacak ve kazanılacaktı. Toplumda geçerli olan; felsefe, ahlâk, sanat, hukuk, din, devlet, yurtseverlik, bilim, özgürlük, eşitlik gibi sosyal üretim biçimi ve üretim tekniği gibi ekonomik tüm değerler ulusal ve çağdaş nitelikte olmalı idiler. Yedi yüz yıllık birikimin bu ağır yükünü omuzlayacak aydın ve yurtsever yiğitlere gerek vardı. İşte tam bu koşullar içinde Sabahattin Eyuboğlu'nu, tercüme bürosunun başkanı, uzmanı, işçisi, Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsünün öğretmeni, köye yönelik ilk öğretimcilerin iş arkadaşı ve az sonra da Köy Enstitülerinin Kültür Danışmanı olarak görüyoruz. Kültür danışmanlığı onun resmî görevi değildi ama vatandaşlık ve yurtseverlik görevi idi. Köy çocukları ondan ışık alacaklar yeni bir dünyanın kıyısına yaklaşacaklardı. Nitekim de öyle oldu.

Sabahattin Eyuboğlu, öğretmeni bulunduğu Yüksek Köy Enstitüsünde, köy çocuklarını yeni dünyalara iletecek kültürün kapılarını çoktan açmaya başlamıştı. S. Eyuboğlu insan ve doğa ile ilgili diğer yargılarını çı-

kış yeri seçmişti. İnsanı sevmeyenler, doğayı da sevemezlerdi. İnsanı sevmek de ancak insan onuruna uygun düşen bir yaşamı ona sağlamakla olurdu. İnsanı sevmek onu eğitmek, aydınlatmak, doğada, toplumda güçlü duruma getirme çabası göstermekle olurdu. Sabahattin Eyuboğlu, doğunun, batının insancıl tüm kültür verilerini taşıyan kitapları derslerinde metinler halinde inceliyor, öğrencilerine incelettiriyordu. İnsan düşüncesi ancak kendi yaptığını kendi kendine eleştirerek egemen biçimde gelişebilirdi. Sabahattin Eyuboğlu, öğrencilerin kendi istekleri ile eşyanın baskısına girmesi ile düşüncenin daha iyi gelişip serpileceğini biliyordu. Onun için dersleri, sağladığı ortam içinde, her türlü fikri tartışmanın özgür alanı oluyordu. Köy çocukları, Yunandan çağımıza kadar ünlü kişilerin büyük bir kısmını onun aracılığı ile tanımış ve öğrenmişlerdi.

Klasik kültür adı altında nitelenen insanlık kültürünün köye, köylüye, öğretmene, aydına kazandırılmasında Sabahattin Eyuboğlu'nun büyük katkısı vardı. Onun öğretmenliği ile öğrenme, araştırma mutlu bir uğraşı haline gelmişti. İnsan iyi bilmeyi öğrenirse, çok bilmeyi her zaman başarabilirdi. İyi bilme de en yakın çevreyi tanımak, öğrenmekle başlardı. Pestalozzi: «Öğrencinin mesleği içinde doğduğu toplumsal sınıftan meydana çıkmalıdır,» diyordu. Okul iç örgütünü öğrencilerin içerisinden geldikleri ve doğaya uygun olarak yine içerisine girmek üzere büyüdükleri toplumsal sınıfın amaçlarına uydurmalıdır. Bu amaç tek bir amaç değil, devletin amacı ile bağlı olmalıdır. Her toplumda elleri ile çalışanlar çoğunluktadırlar. Bu nedenle yeni kültür değerleri edinmek, uygulamalı yöntemlerle olurdu.

Yeni kültür değerlerinin edinilmesi ilkin kendi ulusal kültürümüzün sağlamca kazanılmasına, daha sonra

onun çağdaş kültür verileri ile beslenmesine bağlı olacaktı. Sabahattin Eyuboğlu, kendi insanını ve bu insanın üstünde oturduğu yurt parçasında yaşamış tüm insanların kültürlerini incelemeyi ve öğrencilerine incelettirmeyi kutsal bir görev bilirdi. O, başka ulusların kültür değerlerini kendi ulusal kültürümüzün çiçeklenmesinde ve gelişmesinde ustaca kullanan bir öğretmendi. Bu konularda da birçok yapıtlar kazandırmıştı toplumumuza.

Sabahattin Eyuboğlu, ölümünden önceki son 13 yılını bir yakası savcının, öteki yakası da ölümün elinde yargılanarak, tutuklanarak ulusal kültürümüze katkıda bulunan çalışmalarla geçirdi. Ona ağıt değil, anıt yaraşır.

(Yeni Ortam, 26 Ocak 1973)

DOST HOCA

Suzan Albek

1949 - 1950 öğretim yılıydı. Sabahattin Eyuboğlu Fransız filolojisi bölümünde «Karşılaştırmalı Edebiyat» dersine başlayacaktı. Fındıklı'daki Edebiyat Fakültesi binasının girişinin sağ yanındaki Türkoloji dershanesine dolduk. Hocayı hiç tanımıyorduk. Kahverengi paltosuyla usulca girdi içeri, kürsüye geçti. İlk derse Rabelais'den bir parça okuyarak başladık. Derse giriş konuşması yapmadı. Yazarın adı, parantez içinde doğum, ölüm tarihleri, eserlerinin adı, yine parantez içinde birinci basım, ikinci basım tarihleri gibi şeyler yazmadı tahtaya. Bunun yerine, Rabelais'nin Ortaçağa baş kaldıran özgür havasını tattırdı bize. Sonra Evliya Çelebi'ye geçtik. Yazarın kalabalık dünyasına kendimizi kaptırdığımız bir derste bir sorun attı ortaya:

— Bu yazı size hangi ressamı hatırlatır?

Birkaç ad saydık, hiç biri tutmadı. «Brueghel» dedi hafifçe. Başka hiç bir açıklama yapmadı. O akşam, Brueghel'in resimlerine bakarken, Eyuboğlu'nun, sınırların, yüzyılların, çeşitli din ve dillerin ötesindeki ortak bir gerçeği bize sezdirmek istediğini anladım. İçim coşkuyla doldu.

Çok sevdiği bir Fransız Ortaçağ şiiri vardı hocanın. Türkçede de aynı temayı aynı imgelerle işleyen bir türkü getirdi bir derste. (Sen bir avuç darı olsan - Yere saçılmaya gelsen - Ben bir güzel keklik olsam - Bir bir toplasam ne dersin). Batı kültüründe yerimizi almak için, kaynaklara inmenin, kendi değerlerimizi ortaya çıkarmanın gerekliliğini o günlerde öğrendik. Yıl boyunca

hiç kaçırmadan izledik Eyuboğlu'nun derslerini. Türkoloji öğrencileri de katıldı bize. Ronsard'ın gülüyle Divan edebiyatının gülünü karşılaştırdık. Avrupa şiiri ile bizim şiirimizin biçim yönünden ayrımları üstünde konuştuk. Konuştuk diyorum, gerçekten öyleydi dersler. Kendi söylediğini dinleme kıvancıyla, ana cümlelere kusursuz bağlanmış yan cümlelerle bir saat boyunca «ders anlatma»yı sevmezdi bizim hoca. Ortaya aydınlık, zorlamasız bir söz atar, tartışmaları dinledikten sonra, geldiği gibi usulca çıkardı sınıftan. Öğrenim yıllarımdan kalma pek çok kalın not defterlerim vardır. Ne atarım, ne yararlanırım. Eyuboğlu'nun derslerinden bir tek satır yoktur o defterlerde. Ama o gün bugün hangi müzeyi gezsem anılarım o dersleri. Hangi türkünün hangi dizisini sevdiğini bilirim hocanın.

Sonraki yıllarda dost olduk. Bir Batı Anadolu gezisinde, antik bir tiyatroyu dolaşırken, taşların arasından uzun sarı saplı bir bitki kopardı.

— Bak işte, Bakkantların ellerinde taşıdıkları «Thyrsos» bu, dedi. Başka bir şey eklemedi sözlerine. Ama, o, sert tohumlu bitkiyi elime verirken, «görüyor musun, bütün Batı kültürünün beslendiği Eskiçağ uygarlığı bizim topraklarımızda yeşerdi,» diyordu kesinlikle.

Yirmi yıl geçti o günlerden bu yana. Eyuboğlu öğretisini çevirileri, denemeleriyle sürdürdü. Fransız okuma kitaplarında, her satır sonunda ufacık numaraları, dip not açıklamalarıyla öğrencileri yıldırmış olan La Fontaine hikâyelerini taptaze bir Türkçeyle verdi bize. Çocuklarımızın hiç elinden düşmüyor kitap. Yunus Emre'yi onun yorumuyla tekrar tekrar içimize sindiriyoruz. Kendi diliyle selâm olsun dost hocaya!

İÇİMDEKİ EYUBOĞLU

Gürel Öğüt

Beni bugüne getiren kitapların başında Montaigne'nin denemeleri yer alır. Lise öğrenciliğimin başında Eyuboğlu tanıtmıştı bu filozofu bana. Sonra, üniversitede felsefe öğrenimi görürken dünyalarına girdiğim öteki filozoflar eksiltmedi bende Montaigne sevgisini. Ve bu sevgiyi hep Eyuboğlu sevgisi, saygısı ile birlikte yaşattım içimde. O zamanlar imza olarak tanıdığım Eyuboğlu'nu; kendisi gibi olmaya özendiğim aydın tipi olarak benimsedim. Başta çok şaşırıyordum, ilk bakışta ayrı ayrı dünyaların insanları gibi görünen düşünürlere, sanatçılara el atmasına. Sonradan kavradım ki, Eyuboğlu insancıl düşünceleri, Doğu - Batı demeden yazınımıza aktarıyordu; o kıvrak, güçlü, güzelim Türkçesiyle. Çok yönlü tutumu ile, hangi dala el atsa yeşerten güçlü atılımları ile yarattığı eserler kültür dünyamızın temel eserleri olagidecektir.

Yıllar sonrası kendisi ile tanışma mutluluğuna erenlerdenim. Hem her ikimizin de çocukluğunun geçtiği Kütahya'da. O zaman oturdukları evi ararken, yolda karşılaştığımız, Montaigne'yi tanıtıp sevdirdiğim kişilerle tanıştırdığım zaman, hem şaşırıyor, hem çocuklar gibi seviniyordu.

Müze için hazırladığım Oyalar Koleksiyonu'nun fotoğraflarını çekerken ve oyaların şiir gibi isimlerini okurken rüzgârlar gibi merhabalaşıyorduk. Kafası ve gönlü her şeye açık, duyarlığı bu kadar keskin birini ilk kez görüyordum hayatımda.

Severek, ama biraz da düşünceden çok, sezgi ile

seçtiğim müzeciliği bende daha bir verimli biçimde bilinçleştiren dost-hocam, gözün arkada olmasın! Toprak altından çıkardığımız heykeller bizlere de gülümsüyorlar artık. Hitit Güneşi'nle yunduk arındık. Eserlerinle Anadolumuzu daha bir başka türlü sevdik ve de sevmekte devam edeceğiz.

Anılarını bütün sıcaklıkları ile içimde duyuyorum. Kybele Anamızın rahmeti üzerine olsun!

EYUBOĞLU'NUN SİNEMACI YÖNÜ

M. Ethem Alkan

Ne güzel yerde durdum. Ne güzel
biliyorsun iyice
Yarın değil öbür gün -
Bayram olduğunu,

Dağlarca'nın bu mısralariyle uğurladık Eyuboğlu'nu. Büyük bir dostu, namuslu bir kişiyi yitirdik. Sanat tarihi profesörü, çevirmen, yazar diller ardından, sinemacı kişiliğine pek dokunmadan. Biz de bu yönünü özetlemeğe çalışalım Eyuboğlu'nun.

Eyuboğlu, sinemanın oyun filmi dışında, bilime hizmet gibi önemli bir işlevi olduğunu kavramış, kaybolmakta olan maddî kültürlerin objektif bir şekilde tesbitinin yararını görmüştür. Bu yüzden Eyuboğlu'nun sinemacılığı belge filmciliğine dayanır.

1956 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, «Anadolu'daki bütün medeniyet kalıntılarını benimseme, değerlendirme, yurtta ve dünyada tanıtma» amacıyle kısa kültür filmi yapımına karar veriyor. Bu görevi de sanat tarihi profesörü olan Eyuboğlu ve Mazhar Şevket İbşiroğlu yükleniyorlardı.

Böylece aynı yıl bu ikilinin yönetiminde yapılan Hitit Güneşi tamamlanıyor. Çok güç şartlar altında çevrilen film, aksaklıklarına rağmen, ikilinin amacı olan «Avrupalı ve Türk arkeologların ortaya çıkardığı eserleri, bulunduğu toprağın özelliklerine ve geleneklerine bağlayarak ve dünya medeniyetindeki yerini belli ederek tanıtma işini» başarı ile gerçekleştiriyorlardı.

Sabahattin Eyuboğlu'nun bu ilk filmi aynı zamanda 1955 Uluslararası Berlin Şenliği'nde kazandığı kısa belge film dalında ikincilik ödülü olan Gümüş Ayı ile ülkemize bu dalda ödül getiren ilk yapıt oluyordu.

Hemen bir sene sonra, aynı ikili bu kez de Siyah Kalem adlı belge filmiyle Berlin Film Şenliği'nde mansiyon alıyorlardı. Film, Mehmet Siyahkalem adında bir sanatçının «Fatih Albümü» isimli eski bir minyatür derlemesindeki ilginç resimlerine dayanıyordu.

Bundan sonra Göreme'deki kayalıklara oyulmuş kiliselerdeki mozayikleri konu olan «Karanlıkta Renkler»i yaptılar. Film, 1959 Berlin Film Şenliği'nde gösterildi. Bunu aynı yıllarda Antakya dolaylarında eski Roma eserlerinde yer alan mozayiklerle ilgili «Anadolu'da Roma Mozayikleri» isimli filmi izledi. Bu üçlünün son filmi «Sürname» ise Osmanlı İmparatorluğu'nun en parlak düğünlerinden olan, III. Murat'ın oğlu için 1582'de yaptığı, yedi gün yedi gecelik törenleri anlatan, Sürname ismindeki kitapta yer alan resimlere dayanıyor ve çağın yaşayışını betimliyordu.

Eyuboğlu'nun yine İbşiroğlu ile yaptığı Anadolu'da yaşamış eski uygarlıkların kalıntılarıyla bugünkü Anadolu yaşamı arasındaki benzerliği gösteren «Anadolu Yollarında» adlı filmi, 1960 Berlin Film Şenliği'nde gösterildi. Bunu bu kez Aziz Albek ile yaptığı «Nemrut Dağı» isimli yapıtı izledi. Bu film de Berlin Film Festivali'nde ödül alan Susuz Yaz ile beraber gösterildi.

Nihayet, Aziz Albek ile yaptığı son filmi «Karagöz'ün Dünyası»nda halk sanatlarımızdan Karagöz'ü tanıtıyordu. Film merkezi Paris'te bulunan «Uluslararası Bilimsel Sinema Derneği»nin Madrit'te düzenlediği İkinci Bilimsel ve Öğretici Sinema Festivali'nde, Etnolojik Filmler Bölümü'nün tek ödülü olan «Gümüş Kuğu»yu

kazanıyor ve film için Romanya delegesi İon Bostan şunları söylüyordu: «Balkan ülkelerinde tanınan Karagöz oyunu gitgide kaybolmaktaydı, bu bakımdan bu film, fotoğraf ve yazı yolu ile korunması mümkün olmayan bir belgeyi sinemanın hareket olanağından yararlanarak vermekle kültür tarihine hizmet etmiştir.» Ne gariptir ki, bu filmin Türkiye'de gösterilmesi yetkililerce sakıncalı görülmüştü.

Bu filmler, canlı görüntüleri ve uygun müzik desteğiyle ülkemizde bu tür yapılan filmlerin en iyileridir. Ne çare ki, ülkemizde kısa belge filmleri üvey evlât muamelesi görmüş, geniş kitlelere ulaşamamış veya sınırlı bir çevrede, ya da yabancı ülkelerde tanıtma amacıyle gösterebilme olanağına kavuşmuşlardır.

Eyuboğlu, salt Türk kültürüne değil, dünya kültür tarihine de hizmet etmiş ve sinemamıza sadece bir, iki ödül değil, değerli yapıtlar ve bir gelenek bırakmıştır. Geleneğin ve yapıtlarınla yaşayacaksın Eyuboğlu.

(Yeni Ortam, 27 Ocak 1973)

Aliye Berger

Bundan bir süre önce çok hastalanmıştım. Sabahattin Eyuboğlu, beni görmeye geldi. «Aman Alyoşa artık yaşlanıyoruz sıkı durmaya bakalım. Ne dersin iki yıla var mısın?» dedi. «Yok Sabahattinciğim, iki yıl bana yetmez. Sen istediğin her şeyi yaptın. Benim daha yapacağım çok şey var. Beş yıldan aşağısını kabul etmem» dedim. Bana hak verdi. Karşılıklı votkalar içtik. Evet, evet iki yılla yetinmiyorduk.. Kim derdi birkaç gün sonra göçüp gideceğini? Ben, içimde boşluğunu her zaman hissedeceğim büyük bir dost kaybettim. Ama insanlık, her şeyden bir değer çıkarmasını bilen büyük bir sanatçı kaybetti.

o

Aziz Nesin

Sabahattin Eyuboğlu'nun çok özgün kişiliğinin, bence en belirgin iki yanı vardı; biri imececiliği, öbürü de hep istim üstünde oluşuydu. «İstim üstünde bir yazar» başlıklı bir yazıda dostumu anlatmaya çalışacağım.

64 yaşında öldü. Ölümünden daha bir iki saat öncesine dek, sürdürmekte olduğu Gargantua çevirisine çalışmıştı; yalnız başına değil, arkadaşlarıyla. Gargantua'ya başlamadan önce de, Montaigne denemelerinin çevirisini daha yeni bitirmişti. Gargantua çevirisini yaparken, Topkapı Sarayı'ndaki bir Surnâme'yi açıklamalı olarak basıma hazırlamanın ön çalışmalarına başlamıştı bile. Her zaman işte böyleydi Sabahattin, hep is-

tim üzerinde... 64 değil, bin altmış dört yıl yaşasa, insanlar onu hep istim üstünde bulacaklardı. Böyle bir insan, altmış dört yaşında değil, bin yaşında ölse, yine de vakitsiz ölmüş sayılır.

Onun ikinci belirgin özelliği imececiliğidir. İmeceyle, toplu olarak, elbirliğiyle, olağanüstü bir coşkuyla, düğün - bayram havası içinde çalışmayı sever, böyle çalışırdı. Hani köy kadınları, kızları harman sonunda nasıl türküler çağırarak, oyunlar oynayarak çalışırlar, işte böyle... Tek başına yapacağı işlere, dostları, sevdiklerini de katarak, onları da özendirerek, elbirliğiyle, imeceyle, coşkulanarak hem çalışır, hem çalıştırırdı.

Yakınları, Sabahattin Eyuboğlu'nun yaptığı o renk renk, o yanar döner oyuncakları bilirler. İşte Sabahattin, kendi yaptığı o oyuncaklar gibi renk renk, pırıl pırıl bir türkü olarak yaşadı.

İnsanlar gider, türküleri kalır. Sabahattin Eyuboğlu'nun da renk renk türküleri kaldı.

o

Bülent Ecevit

Sabahattin Eyuboğlu, bence, kendi kendini yenileyen Türk toplumunun beklediği aydın tipinin öncülerindendi. Halkı hor görmeyen, halkı seven ve sayan, halkla bütünleşmeye halktan alıp halka vermeye çalışan aydın... Halktan kopmaksızın toplumu çağdaşlaştırmaya uğraşan aydın...

Çağdaşlaşmayı, Osmanlı yenilik hareketleri ile başlayan özenticiliğin ve yüzeyselliğin çok ötesinde, bir kültür sorunu olarak görürdü Sabahattin Eyuboğlu. Türk toplumu için bu kültür sorununu çözebilmenin püf noktasını bulmuş sayılı aydınlarımızdan biri idi: Bir yandan

Batı kültürüne açılırken, bir yandan da Anadolu kültüründe kökleşme gereğini kavramıştı: Bu iki uğraşın çelişken olmadığını anlamıştı.

Nice aydınlarımıza göre, çağdaşlaşmak, Batı kültürünün ve uygarlığının ürünlerini, ithal eder gibi benimsemektir. Oysa o kültürün, o uygarlığın kaynakları kendi topraklarımızdadır. Binlerce yıldır, bu topraklarda kaynaşıp yaşamış halkımızın Jung'ın terimi ile - ortak bilinçdışında saklıdır. O bakımdan ithal edilecek bir ürün değildir Batı kültürü bizim için. Kendi öz kaynaklarımızın ürünüdür.

Sabahattin Eyuboğlu, o kaynaklara indikçe, ve o kaynaklardaki kültür hazinesini, ortak bilinçdışımızın karanlığından bilinç aydınlığına çıkardıkça Türk toplumunun kendiliğinden çağdaşlaşmış ve Batıya açılmış olacağını bilirdi.

O nedenledir ki, Sabahattin Eyuboğlu'nun Anadoluculuğu ve halkçılığı ile Batıya yönelişi arasında çelişki yoktur, tutarlılık vardır.

Gene o nedenledir ki, nice aydınlarımız, Batıya açıldıkça Türk toplumuna yabancılaşırken, Sabahattin Eyuboğlu, Türk halkı ile bütünleştikçe, Türkiye topraklarının kültür hazinelerine indikçe Türk toplumu ile yabancılaşmaksızın Batıya açılabilirdi. Batı kültürünün dallarında biten yemişleri bir yabancı el gibi derlemezdi o... Ağacın köklerinden dallardaki yemişlere özsuyu gibi erişirdi.

Onun içindir ki, Sabahattin Eyuboğlu'nun milliyetçiliği hümanizma ile birleşirdi. Onun içindir ki, Sabahattin Eyuboğlu'nun milliyetçiliği, Türkiye topraklarının binlerce yıllık geçmişine kök salan ve o köklerden bütün dünyaya açılan Atatürk milliyetçiliğinin ta kendisi idi.

Atatürkçülükten, Atatürk milliyetçiliğinden en çok söz edilen bir dönemde Sabahattin Eyuboğlu'nun başına gelenler, nice Atatürkçü geçinenlerin, Sabahattin Eyuboğlu'nu bırakınız, Atatürk'ü de anlayabilmekten ne kadar yoksun kalmış olduklarını gösterir.

Sabahattin Eyuboğlu'ndaki insan saygısı ve halk sevgisi, ondaki sapasağlam demokrasi anlayışının da kaynağı idi. Nice devrimcilerin «halka rağmen, halk halk için» serüvenlerine sürüklendiği yıllarda, Sabahattin Eyuboğlu, onun içindir ki, halksız hiç bir şey yapılamayacağını savunmuştu; demokrasinin ve halkın da hor görüldüğü yıllarda, halkın yanında ve demokrasinin safında yer tutmuştu.

Sabahattin Eyuboğlu öldü, ama yok olmadı. Onun gibi aydınlar çoğalıyor ve çoğalacaktır ülkemizde. Öyle aydınlar çoğaldıkça, Sabahattin Eyuboğlu daha çok var olacaktır.

o

Engin Tonguç

(Köy Enstitülerinin kurucusu Hakkı Tonguç'un oğlu Engin Tonguç'un taziyet telgrafından:) «Bilgisi, kültürü, erişilmez insan sevgisi ve hoşgörüsü ile bizlere ışık tutmuş değerli hocanın kaybı yeri doldurulmaz bir boşluk bırakacaktır. Değeri gün geçtikte daha çok anlaşılacak, kültür hayatımızın temel taşlarından biri olarak anıtlaşacaktır. Ayrıca babamın en yakın dostunu kaybetmiş olmaktan ötürü de üzüntümüz sonsuzdur...»

o

Füreya

Sabahattin Eyuboğlu, her yeniliğe, her insanlık fikrine, her düşünceye açık bir insandı. Hiç bir ön yargısı,

kalıplaşmış katı fikirleri olmadan, insanı seven, vermeyi seven; verdiği sürece mutlu olan; sevgisini, bilgisini ve kalbini vermeyi bilen bir insandı. Şüphesiz, çok değerli çeşitli yanları vardı. Ama benim için en önemli olan yanı, kin beslemeyi bilmemesi, karşılık beklemeksizin her şeyini vermesini bilmesidir. Bu nedenle, Sabahattin Eyuboğlu'nun göçüp gitmesi, insanlık için büyük bir kayıptır.

o

Haldun Dormen

Sabahattin Eyuboğlu'nun ölümüyle, sanat dünyamız büyük bir insan kaybetti derken, onun yalnız şu veya bu sanat dalına değil de, tüm sanata ve insanlığa sonsuz katkılarda bulunmuş olduğunu belirtmek istiyorum. Benim için en önemli yanlarından biri de çevirmenliğiydi. Onun Macbeth çevirisini hâlâ unutamam. Gelmiş geçmiş en büyük çevirmenlerimizden biri, belki de en büyüğüydü.

o

Haldun Taner

Sabahattin Eyuboğlu'nda ancak ermişlere özgü, bir alçak gönüllülük vardı. Burnu kaf dağında gezenler diyarında, bir kere bu olgun yanıyla ayrılıyordu. Söze «ben» diye başladığına hiç tanık olmadım. Sanki içinden kendi «ben»ini boşaltmış, orada, dünyaya dünyanın bütün iyi ve güzel şeylerine koskoca bir yer açmıştı. Sabahattin Eyuboğlu güzele, iyiye, yüceye vurgun bir dervişti. Montaigne'i mi çeviriyor? Onunla bir olur, dünyayı onun gözüyle görür, bize Montaigne'i sevdirir, bizim de dünyayı Montaigne gibi düşünmemizi, görmemizi, hiç

değilse, bir müddet için sağlardı. Sihirli tercümelerinin sırrı burdaydı. Çevireceği insanı önce olanca sıcaklığıyla sever, benimser, onun söylediklerini katıksız bir içtenlikle anlamak saygısını gösterir, sonra da bu mutluluğunu bize Türkçemizin en sıcak kelimeleriyle yansıtırdı. Kendini yenmiş, okuduğunu iyi hazmetmiş, her zaman, her güzel, iyi ve yüce şeye çocuksu ve taptaze bir tecessüsle açık, her zaman aynı bilgece denge içinde idi. Gerçek bir dost ve ağabeydi. Bu iki kelimenin en yüce ve zor anlamıyla. Biraz yetenek gördüğü herkese yardım eder, bütün tecrübesini onun yararına seferber eder, ona yeni ufuklar açan uyarılarda bulunur, onu yüreklendirir, desteklerdi. İnsanlık yönünden, günden güne züğürtleşen ortamımızda, Sabahattin Eyuboğlu, ışıl ışıl bir diğerkâmlık abidesiydi.

o

Kemal Bilbaşar

Sabahattin Eyuboğlu, memleketimizin az yetiştirdiği yol göstericilerindendir. Büyük bir hümanizmacıdır. Türk dilinin, Türk sanatının, Türk düşüncesinin gelişmesinde, bugünkü ve yarınki kuşaklara ışık tutacak, ölümsüz yapıtlar bırakmıştır. Uyarıcı, sıcak sesini her zaman içimizde duyacağımız, imrenilecek usta kişilerden biridir.

o

Melih Cevdet Anday

Çok bileni düşünür sayan, düşünceyi karakterden ayrı gören, sözlerle davranışların birbiriyle bağlanıp bağlanmadığına aldırmayan ve bu örnek aydınlara alışmış giden bir topluluk için, Sabahattin Eyuboğlu her

şeyden önce irkiltici ve uyarıcı olmuştur. Düşünceleri yaşadığını, insana benzediğini, saygın olduğunu, Sabahattin Eyuboğlu'nun yaşamı ne güzel canlandırdı. Çalışması, eğlenmesi, konuşması, gezmesi, yaratması, oyalanması, bunca tutarlı hatta bunca birbirinden ayrılması zor olan kişi kimbilir ne azdır. Bunları zamanla daha iyi anlayacağız.

o

Necati Cumalı

Sabahattin Eyuboğlu bir yaşama ustasıydı. Yaptığı işi sever ve tadını çıkarırdı. Ankara'daki evinde divanına uzanır, beraber çalıştığı arkadaşlarına dikte ederdi yazılarını. Evi sevdiği şairlere, yazarlara, folklorculara, eğitimcilere hep açıktı. Yakınında olanları, evinin devamlı konuklarını, az gelen, az görüştüğü yakınlarından daha üstün tutardı. Bunu dostlarına düşkünlüğüne, vefalılığına yorumlamak doğru olur onun. Yaşam sevgisi yıllar geçtikçe doğayla tarihe de itti onu. Kamera ile ilgisi bu yoldan başladı. Nemrut dağlarından Topkapı Sarayı'nın unutulmuş karakalem hazinelerine kadar bunun için ilgilendi. Bunun için eski Akdeniz uygarlıklarının kaynakları olan Akdeniz'i, Ege'yi büyük bir özlemle her yıl dolaştı. Gönlünce yaşadı. Gözleri, gönlü, denizlerimizin, göklerimizin aydınlığı ile dolu göçtü aramızdan. Tıpkı bir zamanlar Lorca'dan çevirdiği bir şiirde dediği gibi: «Gözleri suda».

o

Nuri İyem

Sayılamayacak kadar çok, sürüyle güzel huyları vardı ya, bir de çocuksu olanına kapıldığında, renk cüm-

büşü içinde fırıldakları, pırıl pırıl uçurtmalarıyla çıka gelirdi Sabahattin Hoca. Özlemini duyduğumuz çocukluğumuza değin, ne varsa içimizde, hepsini ortaya dökelim diye sanki. Güzeldi Sabahattin Usta'yla birlikte olmak, birlikte yaşamak.. Ve paylaşmak cömertçe doğruya, iyiye, güzele varan tüm düşünleri.

o

Vedat Günyol

Bir büyük, bir cömert gönül adamıydı Sabahattin Eyuboğlu. Gönülsüz hiç bir iş yapmadı onun için. Namuslu bir dünya ve dünya içinde mutlu bir Türkiye umudu yatıyordu o ak gönlünün ortasında, köylüsü kentlisi, yakını uzağı, dostları, hele hele dostları ile birlikte el ele ortaklaşa yeniden kurulup yaşatılacak mutlu adaletli bir Türkiye umudu. Dostluktu, çıkarsız dostluktu varı yoğu, dostluktan başka yitirecek bir şeyi yoktu onun için. Ne yaptıysa dostlarla, gönül gönüle, el ele, kafa kafaya yaptı. Biliyordu çünkü, işde ve düşünüşte beraberlik, daha doğrusu yön beraberliği olmadı mı, kolay kolay kurulamazdı, kurulsa da yürütülemezdi dostluk. «Uygarlıkların getirebileceği mutlulukların topuna bedel» saydığı dostluğu çıkarsız imecelerin bereketli çabasında aradı ve «candan içeri» nesi varsa, hepsini verdi yüreğinin, kafasının bütün cömertliği ile Türk düşüncesinin, Türk sanatının hizmetine, dostlarıyla bir likte. Çıkar düşüncesinin girdiği hiç bir işe el atmadı. İsimsiz çalışmanın erdemine olan inancıyla sarıldı bütün ömrünce her işe ve ardında bıraktığı en büyük miras, o eşsiz yazıları, çevirileri, filmleri yanında, ortak çalışmanın, yani İMECE'nin, çıkarsız, pîr aşkına çalışmanın dünyayı haksızlıklardan, rezilliklerden kurtaracağı umudu oldu.

o

Yaşar Nabi Nayır

Diyebilirim ki Sabahattin Eyuboğlu'yla edebiyat ve sanat dünyamız, Ataç'dan bu yana, en önemli düşünür ve deneme yazarını yitirmiştir.

Dogmatik saplantılara karşı, bütün insanlık sorunlarını us açısından ele alan, dünyaya ve bütün tutarlı düşüncelere açık, tam anlamında batılı bir hümanistti Eyuboğlu. Türk ve dünya klasiklerine olan hayranlığı, günümüzün en yeni akımlarına da, aynı ilgi ve dikkatle eğilmekten alakoyamamıştı onu.

Çalışmaları, edebiyat ve felsefe sınırları içinde kalmamış, insanı daha iyi anlatmada etkili olabilecek bütün sanat kollarına öncü katkılarda bulunmuştur. Son zamanlarda ilgisini, o coşkulu belgesel filmlerinden, konulu film yapımcılığına kaydırmayı tasarladığı bir sırada aramızdan ayrılışı, gerçekten büyük bir talihsizlik olmuştur, yurdumuz için.

(Milliyet, sanat ilâvesi, 26 Ocak 1973, s. 17)

o

Talip Apaydın

«Ulusumuzun yetiştirdiği en değerli kültür - sanat - düşün adamlarından birisiydi. Aydınlığı özümsemiş, kişiliğine sindirmişti. Onun her davranışı aydıncaydı. Ama nasıl aydın? Toprağımızla halkımıza kök salmış, yurt sorunlarını kendi çıkarlarının önüne almış, yüreği tüm insanlığa açık, bir ermiş kişi...

Yakından tanıyan, konuşmalarını dinleyen herkes ona hayrandı. 1945'lerin Ankara'sını ansıyorum. Hasanoğlanda batı edebiyatı öğretmenimizdi... Her dersinde önümüze yepyeni ufuklar açardı. Ankara'ya indikçe ken-

disini arardık. Orhan Veliler, Cahit Sıtkılar, Melih Cevdetler, Cahit Külebiler, Ceyhun Kansular, Necati Cumalılar, daha kimler... Hep çevresindeydiler. Şiirlerini ilk ona okurlardı. Onun beğenişi denek taşıydı. O edebiyat kuşağını Nurullah Ataç'la birlikte Sabahattin Eyuboğlu yetiştirdi diyebilirim. Yalnız şairleri mi, ressamlar, oyuncular, müzisyenler, heykelciler, halk ozanları... Kültür - sanat dünyamızın merkezi idi. Hep onun çevresinde dönerdi her şey..

Sonra biz mezun olduk. Anadolu'ya gittik. O da İstanbul'a göçtü. Yazdığı mektuplardan birinde «Hasanoğlansız Ankara artık enteresan değil» diyordu. Hasanoğlan'ı çok severdi. Köy Enstitüleri konusunda en güçlü yazıları Sabahattin bey yazdı. Tonguç'un yakın bir destekçisi olan karşı gelinmez bir mantıkla köy enstitülerini savundu. Mantığa falan kim bakar? Gemi rotayı değiştirmişti bir kere.

Sabahattin bey bir yandan hocalığını sürdürürdü, öbür yandan arı gibi durmadan çalışırdı. Denemeler, eleştiriler, çeviriler, araştırmalar, kitaplar, filmler... Elini sürdüğü yerden ses getiriyordu. Ne yapsa en iyisini yapıyordu. Çalışa çalışa, okuya okuya, yaza yaza, öyle bir yere varmıştı ki, doğudan batıya, geçmişten geleceğe bütün bir dünya kültürünü özümseyip, özsuyunu çıkarıp, kalemin ucuna getirmişti. En doğruyu, en güzeli yazıyordu... Böyle bir adam uygar ülkelerde baştacı edilir. Bakarken insanın gözleri kamaşır. Ama bizde... Böyle olur işte.

o

Halil İbrahim Bahar

Eyüboğlu, benim için gerçek bir Türk aydınıdır. Her gerçek Türk aydını gibi ülkesinin kültür ve sanat

sorunları ile ilgilenmiş, sırasında bunlara yön ve biçim vermesini bilmiştir. Sorumlu, aydın bir kişi olmanın hesapsız ve zamansız çilelerini de çekmiştir. Apansız ölümünde bunların etkisi yabana atılamaz. Eyüboğlu'nun aramızdan ayrılışı sanat ve kültür yaşamımızda büyük bir boşluğa neden olmuştur.

o

Fakir Baykurt

«Ben Sabahattin Eyuboğlu'nun öğrencisi olmadım. üniversitelerden birinde bulunmadım. Fakat onun öğrencisi olmuş arkadaşlarımın, tanıdıklarımın dilinden düşmeyen bir öğretmendi Eyuboğlu. Ondan hiç yapmacıksız bir saygıyla ve sevgiyle söz ediyorlar. Sabahattin Eyuboğlu'nun öğretmenliği konusunda ortaklaşa öyle derin ve sıcak bir hava estiriyorlar ki, şaşmamak elde olmuyor. Kendisiyle epey karşılaşmamız oldu. Hatta bazen uzunca süren konuşmalarını dinledim. Eşi benzeri sık görülen insanlardan değil. Fakat ben en çok onun öğrencileri üzerinde yarattığı büyük hayranlığın nedenlerini araştırdım. Bulabildiğime göre aslı şuna dayanıyordu: Bildiğini, gerçekten biliyor, yani yapabiliyordu... Ne demiş, söylemişse hepsini uygu alanına sokabiliyordu. Hasanoğlan'da okuttuğu batı edebiyatı derslerini âdeta okutmuyor, yaptırıyordu. Öğrenciler, çoğaltıp getirdiği metinler üzerinde âdeta köylülerin kanal açmasına benzer bir istekle çalışmaya koyuluyorlardı. Kıyaslamalar, tartmalar, metinin öncesine ve sonrasına giden ileri okuma yönelimleri... Öğrencilere yaptırdıklarını önceden kendisi yapıp deneyden geçiriyordu. Teknik Üniversitedeki sanat tarihi dersleri de böyle yürütülmüştür. Yani okutulmamış, yapılmış, yaptırılmıştır. Onun derslerinde söz konusu edip de gidip dokunmadı-

ğı, görmediği, inceleyip iyice bilmediği konu, hatta ayrıntı yoktu gibi geliyor bana. Öğretmenliğinin etkileyen büyük gücü buradan geliyordu. Ve onun öğretmenliği dar anlamda öğrenci karşısında sınıf içinde öğretmenlik değil, özlemini çektiğimiz anlamda halkın, toplumun öğretmenliğiydi. Çeviri, yazı ve sinema, fotoğrafçılık, gezi... Hangi alana girmişse, bu alanda ürün vermiş, hem de en iyi ürünleri vererek bu işlerin nasıl yapılacağını göstermiş, öğretmiştir.

Sabahattin Eyuboğlu ile konuşup, görüşüp ondan etkilenmeyen, öğrenmeyen kimse düşünemiyorum. Onun meselâ, Ruhi Su plaklarının kabına yazdığı tanıtma yazısını okuduğunuz zaman halk türkülerini, Ruhi Su'yu nasıl bu kadar güzel tanıtabiliyor diye şaşmamızın sebebi, Eyuboğlu'nun Ruhi Su'yu ve halk türkülerini iyi bilmesinden yani sevdiği türküleri söyleyebilmesinden geliyor. Halbuki, uzaktan sanılır ki Eyuboğlu türkü söyleyemez. Bana hayatta öğretmen sözünü en çok yakıştırabildiğim insanlardan birkaç örnek ver deseler o örneklerin içine hatta başına Sabahattin Eyuboğlu'nu alırdım.»

o

Necati Cumalı

Çok yönlü bir insandı. Son seneler giderek onun hakkında vardığım yargı şuydu; bir yaşama ustasıydı. Yaşamayı sanat haline getirmişti. Evinin yıllardır nasıl kapısı çalınmadan girilecek bir ocak olduğunu söylemeye gerek yok. Eyuboğlu, peri bacalarından tutun, şifalı su kaynaklarından tutun tüm Ege ve Akdeniz kıyılarına kadar yurdumuzun değerlerini ispatlamıştır. Eyuboğlu bir eksendi. O eksen sanki çekilip alındı şimdi. Çekilmesiyle de etrafında bir çöküntü yarattı. Çünkü onun bir

çevresi, bir topluluğu vardı. Çok üzgünüm. Yeri doldurulamayacaktır.

o

Ceyhun Atuf Kansu

«Sabahattin Eyuboğlu benim için bir Anadolu Üniversitesidir. Doğamızla insanımızla, tarihimizle, uygarlığımızla ve günümüzle soluk alıp verdiğimiz yurdun insancı - halkçı kültür havasını ondan alabilirdik. Batı uygarlığı dediğimiz insan onuru, düşünce özgürlüğü, hoşgörüye dayalı bir uyanış dizgesinin, Anadolu uygarlığıyla yaratıcı halkının insan bir bireşimidir. Çağımızda uyanışın usta ışık dövücülerinden biriydi. Ona ben kendi kendime Sabahattin usta derdim. Bu niteleme, onun hep işte olan kişiliğine de uyar, uyanışın ve kardeşliğin Anadolulu ahi geleneğine de. Okunası bir güzel çini bırakmıştır yaşantısından; düşünce özgürlüğünün çiçekleriyle, hoşgörünün insancı kuşlarını ve yüzyılların mavi ozan uygarlık birikimini okuyabiliriz o çiniden. Yitirdiğimiz bir Anadolu baharıdır: Çiçek, kuş ve insan bir halk bahçesinde uyanır ve yeşerirdi onun yazılarında. Bahar ve deniz ustası Sabahattin usta, gökyüzü ve doğa sürdürür işini... Güzeldi işin.»

o

Şükran Kurdakul

Sabahattin Eyuboğlu'nu yıllar önce Mavi ve Kara'nın önyazısında belirttiğim düşüncelerle selâmlıyorum. Gerçekten «O, iyinin kötü, güzelin çirkin, sahtenin gerçek olarak gösterilmesini nerede ise bizim bile olağan karşılamaya başlayacağı günlerde, aydınları ayakta tutacak bir düşünsel ortamın yürekliliğini yitirmemesi için var gücüyle çalışan sayılı adamlardan biriydi.»

o

Rauf Mutluay

Bütün ölümler acıdır. Ama en güç yetişen insanın düşünce adamının tam olgun çağında ölümü hepsinden acıdır.

Sabahattin Eyuboğlu bana göre edebiyatımızda en büyük denemeci, sağduyu sahibi hümanist, gönüllü yurtsever ve Türkçenin büyük ustasıydı.

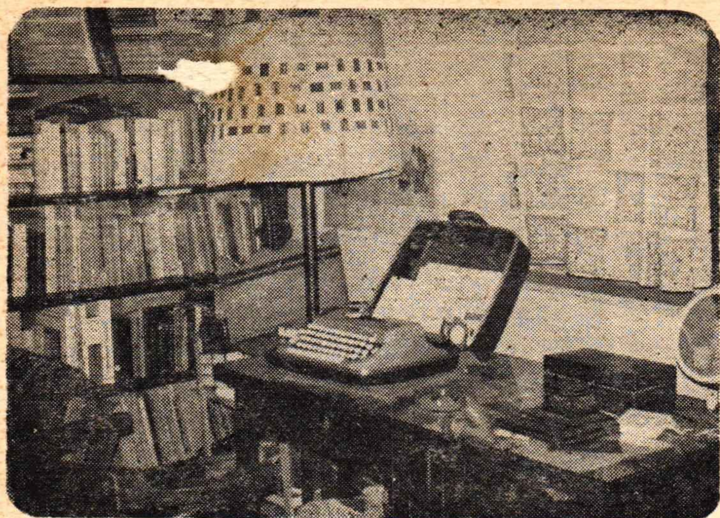
Vakitsiz kaybına Türkiye ve Türkçe gibi ben de ağlarım.

o

21 Ocak 1973 (Yeni Ortam)

İÇİNDEKİLER

Son baskı tarihi: 28.2.1973

Sabahattin Eyuboğlu'nun
çalışma masası.

$\left(\frac{n}{2} - \frac{3}{n}\right) n + \frac{3n}{2}$

$(5-1)\,10 + \frac{30}{2}$

$40 + 15 = 55$

$n-2 \quad n$

$n^2 - 2n + \frac{3}{2}$

YENİ UFUKLAR: Aylık Sanat, Düşünce Dergisi, Sahibi ve yazı işleri sorumlusu: Vedat Günyol; Teknik işleri yöneten: Hidayet Kandaz; Teknik yardımcı: Hasan Özay. Yönetim yeri: Cağaloğlu, Himaye-i Etfal sokak, Mirat han, No. 202 İstanbul, Yazışma ve havale adresi: P.K. 1034, Karaköy, İstanbul. Telefon: 27 49 74, Yıllık abonesi: 50 TL., altı aylığı 25 TL., Yabancı ülkeler için iki katı alınır. İlân: Kapakta santimi 100 TL., sayfalarda 50 TL.

Hilâl Matbaacılık Koll. Şti.

İstanbul

10 TL.